Ñapa

Weekendbijlage
van dagblad Amigoe

zaterdag 17 september 2011

HISTORIE

3
‘De honden van de regering’

LITERATUUR

7
‘Terug tot Tovar’ (13)

TOERISME

14
Tot je nek in de natuur

‘Inspiratie door kanker’

De kans op borstkanker wordt voor een belangrijk deel bepaald door de leeftijd. Het is een feit: 1 op de 6 vrouwen krijgt te maken met deze vorm van kanker. Vrouwen hebben wanneer zij ouder zijn een grotere kans, maar het komt op jongere leeftijd ook zeer zeker voor. Pet Holman kan erover meepraten. Vijf jaar geleden werd bij haar borstkanker geconstateerd. Het zette haar leven op zijn kop. Ze was 41. “Het was natuurlijk een vreselijke klap. Ik maakte van mijn verdriet een dagtaak en heb geruime tijd alleen maar gejankt en nog eens gejankt. Dat mocht ik van mezelf. Het is beter om die allesoverheersende emotie de vrije loop te laten. En ineens, van de ene op de andere dag, was ik er klaar mee. Ik had geen tranen meer over!”

Pet Holman tussen poppen van Michelle Obama en Lady Gaga - omdat ik voor dit soort vrouwen ontzettend veel respect heb en ze stoer vind - met Zsa Zsa Sisters jurkjes aan.

Tekst: Marja Berk Foto: Ken Wong

Pet Holman is allround designer en houdt zich onder meer bezig met creatieve technieken, schildert, fotografeert en dook al op haar zestiende in haar eigenlijke passie: mode. “Ik vind het leuk om met mensen bezig te zijn, let op hun kleding en zie al snel of iets goed staat of niet”, vertelt ze. Er kwam door haar ziekte een dimensie bij. “Nadat er bij mij een borst was afgezet, viel het me tijdens het winkelen op dat er geen leuke kleding te krijgen was voor vrouwen met borstkanker. Vaak is kleding op die plek te groot, het zit niet lekker. Om over leuke bh’s maar te zwijgen. Dat kon veel beter en vanuit die gedachte ben ik in eerste instantie dingen voor mezelf gaan ontwerpen.”

Borstkanker, het heeft haar veranderd. “Het klinkt raar”, lacht ze, “maar ik zie het nu als iets positiefs.” Ze is dankbaarder geworden voor het leven dat ze mag leiden. Ze let beter op wat ze eet, kan veel beter relativeren. Geniet veel meer van de mensen om zich heen. “Als er om me heen iets ergs gebeurt, kan ik het drama ervan beter loslaten. Niet met de kop omlaag, maar kijken hoe iets het beste opgelost kan worden. Ik ben ervan overtuigd dat alles een bedoeling heeft.” Alles wat haar overkwam, ze heeft er iets positiefs van gemaakt.

Dat laatste heeft zich ook vertaald in haar werk voor een zeer bijzondere Nederlandse stichting: Catwalk for Cancer. Het is een stichting die zich ten doel heeft gesteld jonge vrouwen die kanker hebben, hebben gehad, of daarvan aan het herstellen zijn, zich weer jong, cool en mooi te laten voelen. Ondanks die ziekte. Op een Catwalk for Cancer-dag worden de deelneemsters als ware fashion modellen behandeld. Er is vakkundige styling, haar en make-up worden gedaan en de deelneemsters leren de kneepjes van het vak op de catwalk. Ter afsluiting wordt er een fotosessie gehouden: een prachtig souvenir waar nog vaak naar terug gekeken kan worden voor een extra boost zelfvertrouwen. De stichting wordt volledig gerund door vrijwilligers die, hoe paradoxaal het ook lijkt, allen geïnspireerd werden door kanker. Stuk voor stuk werden ze in meer of mindere mate geconfronteerd met de ziekte en de gevolgen daarvan.

Een van hen vertelt: “Mijn eerste kennismaking met kanker was op mijn 12e toen mijn moeder overleed aan longkanker. Mijn leven lag ondersteboven. Direct daarna was ik ervan overtuigd dat ik iets wilde doen voor mensen die, zoals ik het toen onder woorden bracht, ‘zo’n stomme ziekte krijgen’. Na nog meerdere malen geconfronteerd te worden met de kracht van kanker - onder meer bij mijn 17 jaar oude zusje - is het duidelijk geworden wat ‘dat doen’ is en kan worden.”

“Catwalk for Cancer geeft de mogelijkheid om al mijn werkzaamheden als art- en catwalk-director samen te brengen en alle mensen waar ik beroepsmatig en persoonlijk bewondering voor heb, bij elkaar te brengen voor dit prachtige doel.”

De stichting organiseert op 4 november 2011 een grootse modeshow in Caribbean style. Deze happening vindt plaats in het Parkhuys Almere. Dit is een psychosociaal inloop- en begeleidingscentrum voor patiënten, partners, kinderen, mantelzorgers en alle anderen die direct of indirect met een ernstige ziekte te maken hebben. Tijdens hun ziekte of daarna worden ze geconfronteerd met heftige, uiterlijke veranderingen waardoor het vaak moeilijk voor ze is om zichzelf weer te vinden in hun uiterlijk. Het thema ‘Stap uit de schaduw, loop in de zon’ is precies wat de Catwalk wil uitstralen. Alle vrouwen doen mee, omdat ze uit de schaduw en in de zon willen. Pet Holman twijfelde geen moment en doneerde een aantal jurkjes. Jurkjes afkomstig van tropisch Curaçao.

Curaçao heeft haar eigen steunpunten voor vrouwen met kanker. Stichting Viva la Donna is er één van. Elk jaar organiseert deze stichting op 29 mei de Viva la Donna Day met eenzelfde doelstelling als Catwalk for Cancer. Tijdens deze verwendag kunnen lotgenoten genieten van een gratis verwenbehandeling. Een bijzondere ervaring die zorgt voor een positief gevoel. Kleinschaliger dan de Catwalk in Nederland, maar niet minder behulpzaam en effectief. In 2007 werd Fundashon Sinta Ros opgericht met het doel steun te bieden aan de vrouw met klachten na borstamputatie. Ook wordt veel preventief werk verricht. “Wat ik ook geweldig vind”, zegt Holman, “is de Ride for the Roses die hier jaarlijks wordt gehouden. Echt, het is zo hartverwarmend, al die mensen die daar aan meewerken, van organisatie tot deelnemer. Je proeft op die dag gewoon de saamhorigheid!”

Pet Holman is een creatieve alleskunner en wendt haar veelzijdigheid ook op andere gebieden aan. Ze speelt toneel en heeft kortgeleden, in samenwerking met Renée Gielen, een documentaire gemaakt over het vertrek van onze bursalen naar Nederland. “Dat afscheid is een heel emotioneel gebeuren. Dat wilde ik pakkend in beeld brengen. Emotie zegt zoveel over mensen en vooral kinderen zijn enorm eerlijk in al hun kwetsbaarheid. Deze film laat ook de échtheid van Curaçao zien. Bovendien gebeurt er nogal wat op Curaçao, veel positiefs ook. De documentaire is eigenlijk bedoeld als tegenhanger van een andere documentaire over Curaçao, van Sarah Vos en Sander Snoep.” Holman probeert Curaçao op een integere, positieve manier op de kaart te zetten. “En dat doe ik dus ook door mijn speciale jurkjes in Nederland te introduceren. Er bestaat al zo’n clichébeeld over ons eiland, maar het heeft ook zoveel goeds te bieden.” Ze spreekt met veel liefde over haar dushi Kòrsou. “Ik probeer gewoon op mijn eigen manier mensen met andere ogen naar Curaçao te laten kijken. Daar is me alles aan gelegen.”

Ze is dankbaar voor alle steun die zij kreeg tijdens het ontwerpen van haar eerste collectie. “Veel mensen geloofden zó in mijn doel en mijn creativiteit! Het enthousiasme emotioneerde me. Ook van die mensen kreeg ik veel bijstand tijdens mijn chemo-behandelingen. Ik had veel vriendinnen waar ik zwaar op kon leunen. Vrouwenvriendschap en liefde is heel warm! En geloof me, je hebt het hard nodig!” Haar kledinglijn draagt de naam ‘Zsa Zsa Sisters’ en ze is er erg trots op. Hoe kwam ze aan die naam? “Eén van mijn beste vriendinnen is modeontwerpster in Italië. Haar lijn heet Zsa Zsa Lewinsky. Ik klaagde dat er zo weinig te krijgen was voor vrouwen met borstkanker en vertelde dat ik daar een kledinglijn voor wilde starten. Dit vond ze een geweldig plan. Ze stond me bij met allerlei ideeën.” Het enthousiasme van haar vriendin was gemakkelijk te verklaren. Ook zij werd in haar zeer naaste omgeving geconfronteerd met kanker.

Op de vraag hoe zij nu met kanker omgaat antwoordt Pet Holman ontwapenend: “Die ziekte draag je altijd met je mee, dat gaat niet over. Het laat littekens op lichaam en ziel na. Tijdens die chemo was ik zó bang om dood te gaan. Ik ben er trots op dat ik niet in een hoekje ben gaan zitten, maar het leven nu ten volle leef. Zeer bewust. Maar die afschuwelijke ervaring raak je niet echt kwijt.” Ze had niet alleen te maken met de ingrijpende ervaring van één van de zwaarste chemo-kuren. Haar tumoren waren zo groot en agressief dat er direct met die zware behandeling werd begonnen. Er is haar weinig bespaard gebleven, want tijdens één van die periodes werd ze nog eens extra getroffen door een hersenvliesontsteking. Doodziek was ze. Maar ze kwam er bovenop.

“Er is hoop hoor, borstkanker hoeft niet dodelijk te zijn. Maar oh, ik wil zo graag benadrukken dat controle vreselijk belangrijk is. En mocht je twijfelen, laat dan gelijk een biopsie maken. Op een mammografie is het niet altijd goed te zien.” Pet Holman kreeg de kans om ‘vanuit de schaduw in de zon te stappen’. Een en al levenslust terwijl ze in de zon naar haar auto loopt. Een knappe, elegante dame, uitstekend gekleed en goed verzorgd. Niets mis mee en niets aan te zien, behalve haar charisma. Een vrouw die de donkerste dagen achter zich liet. Zij overwon kanker.

Vrouwen tijdens de voorbereiding van Catwalk for Cancer (Foto: catwalkforcancer.nl).

Een vrouw heeft in haar leven:

- 12,7 procent kans op borstkanker
- 5,6 procent kans op darmkanker
- 3,0 procent kans op longkanker
- 2,0 procent kans op huidkanker
- 1,8 procent kans op baarmoederhalskanker

Het zijn cijfers waar je niet vrolijk van wordt. Borstkanker is de meest voorkomende soort kanker bij vrouwen, hetgeen uiteindelijk neerkomt op maar liefst 12 procent. Jaarlijks betreft het wereldwijd ongeveer 1 miljoen vrouwen.

Kanker is een complexe ziekte. Het is niet mogelijk om één factor als hoofdoorzaak aan te wijzen. Verschillende factoren spelen een rol bij de ontwikkeling van kanker:

- Erfelijkheid, genetische afwijkingen. Slechts in 5 tot 10 procent van de kankergevallen spelen erfelijke afwijkingen een rol.
- Omgevingsfactoren. Ons DNA kan beschadigen door bepaalde industriële chemicaliën, overmatige blootstelling aan zonlicht en röntgenstraling en sommige medicijnen.
- Infectieziekten. Een voorbeeld is het Humaan Papilloma Virus (HPV) dat baarmoederhalskanker kan veroorzaken. En de bacterie helicobacter pylori wordt in verband gebracht met maagkanker.
- Voeding en leefstijl zijn de belangrijkste oorzaken van kanker. Zo veroorzaakt roken 90 procent van alle gevallen van longkanker en 20 procent van alle gevallen van kanker. Naast roken is overgewicht een belangrijke risicofactor. Ook bepaalde voedingsstoffen kunnen de ontwikkeling van kanker bevorderen. Bijvoorbeeld de stof nitriet in rood vlees.

(Bron: www.wcrf-nl.org)

ÑAPA 2011
Nr. 31

Welgevuld

Een nieuw geluid in de Ñapa. Op pagina 4, onze gezondheidspagina, begint Shermine Rogers met haar rubriek ‘Verzorging’, over verzorging in de ruimste zin van het woord. Shermine studeerde in Groningen en werkte jarenlang in Nederland als allround schoonheidsspecialiste, pedicure en nagelstyliste.
Op pagina 7 de laatste aflevering van de feuilleton ‘Terug tot Tovar’ van eindredacteur Hans Vaders. De feuilleton, die sinds februari dit jaar tweewekelijks verscheen, is nu aan een intensieve polijstbeurt toe om komend voorjaar als roman als een fenix uit zijn as te herrijzen.
Correspondente Belinda Devid had in Nederland een uitvoerig gesprek met organisatie- en sociaalpsychologe Carla Aalse, die een eigen wervings-, selectie- en management consultancy bureau ‘Aalse en Partners’ bestiert. Onder meer wordt ingegaan op part-time werk en het feit dat de netto-arbeidsparticipatie van vrouwen achter blijft bij de verwachtingen en dat vrouwen nog proportioneel weinig doorstromen naar hogere managementposities. Een verslag op pagina 10.
Op het BBontmoetingsplein op pagina 11 breekt Shakti Aroena Lakhi een lans voor het duurzaam telen van voedsel. Het is veel goedkoper en op de koop toe maakt het de buurt nog gezellig ook.
Onze eigen globetrotter Marius Bremmer bezocht Suriname en wel een heel bijzondere streek. In natuurgebied ‘Bigi Pan’ verkeer je tot over je nek in de natuur. Het is een half verdronken land met surrealistische stammen zonder voet en zonder kruin, grote gieren, arenden en rode ibissen. Vissen springen soms metershoog uit het water. Bremmer komt aan het woord op pagina 14.

Deze week dus weer een welgevulde Ñapa.

Prettig weekend,

De redactie

Colofon

BLADMANAGER
Karin Wooning
EINDREDACTEUR
Hans Vaders
ADVERTENTIES
Marloes Tak
VORMGEVING
Wendela Ataliede
John Edgard Lotman
Aan deze Ñapa werkten mee:
Marius Bremmer
Aart Broek
Monique Casimiri
Jorge Curiel
Belinda Devid
Verele Ghering
Margot Hack
Bob Harms
Lisette Keus
Shakti Aroena Lakhi
Judice Ledeboer
Glenn Rellum
Shermine Rogers
Jan de Ruijter
Hans Vaders
Bertine Vermeer
May Voges
Ken Wong
Karin Wooning
Ñapa is een publicatie van:
Uitgeverij Amigoe NV
Scherpenheuvel z/n
Curaçao
Tips voor de redactie?
Bel 736-9050
Email napa@amigoe.com
Adverteren?
Bel Marloes Tak
736-9050 / 516-7377
advertentienapa@amigoe.com

Tambugroep Zjazjimein:

‘Iets nieuws, ander tempo’

“Overal waar je kijkt en gaat, alles is in ontwikkeling. Ik wil de cultuur niet veranderen, maar ontwikkelen”, zegt Dino Servinus, de manager van Zjazjimein, de nieuwste tambugroep van het eiland. Net iets meer dan een maand geleden zette hij Zjazjimein op. De tambugroep bestaat uit negen muzikanten in de leeftijd van 23 tot 30 jaar oud. Redelijk verbazingwekkend, want tambu is traditionele muziek en raakt hoe langer hoe meer in de vergetelheid, zegt ook Servinus. “Ik vind dat de tambu heeft stilgestaan en daarom willen we eigenlijk iets nieuws opbouwen in de tambucultuur, met jonge mensen, andere tempo’s en een ander systeem.”

Tekst: Lisette Keus Foto’s: Ken Wong

Dino Servinus (blauw shirt) met een van de bandleden.

“Tambu is een traditionele manier van elkaar verhalen vertellen en kritisch zijn op een indirecte manier. In de Curaçaose cultuur, als buren problemen hebben, dan zetten ze een tambu op om iets duidelijk te maken. In een liedje wordt dan verteld wat er is gebeurd of wie wat heeft gedaan, zonder dit direct te zeggen. Maar iedereen weet hoe en wat aan de orde is en degene over wie het gaat natuurlijk helemaal. De focus ligt ook op de politiek en de regering en andere maatschappelijke gebeurtenissen. Tambu is goed kijken naar wat er allemaal op het eiland is gebeurd het afgelopen jaar, het betekent kritisch zijn, wakker schudden, maar ook gewoon uiten”, vertelt Servinus.
“Hoewel tambu best ouderwets is, merken we wel weer dat ook de jeugd interesse heeft in tambu en onze groep Zjazjimein. We hebben bijvoorbeeld een Facebooksite waar we leuke reacties op krijgen en steeds meer ‘members’. Ik vind dit leuk, want het is goed dat iedereen weet van de cultuur en wat er echt speelt in de maatschappij. Daarom willen wij tambu het hele jaar door maken.”

Folklorisme
Servinus vertelt dat als ze tambu het gehele jaar door gaan spelen, ze waarschijnlijk ook meer ‘normale’ liedjes gaan schrijven en zingen, over liefdes en andere onderwerpen waarover vaak gezongen wordt. Zingen over wat men tegenwoordig bezighoudt op het ritme en de klanken van traditionele muziek; eigenlijk een soort folklore rap. “De muziek die we maken is heel naturel, er zijn niet veel instrumenten en dat houden we zo. De onderwerpen en het tempo veranderen. De zanger kiest meestal een liedje uit toegespitst op zijn of haar publiek. Dus als het publiek jong is, spelen we vaak een liedje met een wat sneller tempo. En voor de oudere generatie, die houden van rustigere tempo’s. Dit komt ook omdat het dus belangrijk is de zanger goed te verstaan en in een sneller tempo wordt dit moeilijker.”

“Ik vind dat ze in de scholen overigens meer aan cultuur moeten doen. De jeugd, sommigen dan, weten niets van cultuur. Als je één uurtje lesgeeft per week dan leren de kinderen meer over de geschiedenis van de cultuur, waar ze vandaan komen of wonen. En ontwikkeling is goed, dat is namelijk heel normaal. Kijk maar naar de telefoon; we hebben mail, msn, berichtjes, de Blackberry - wat multifunctioneel is, maar je moet wel weten dat er vroeger geen telefoon was. De jongere generatie moet het nu leren van mensen zoals Elia Isenia - cultuur- en tambukenner - om het in leven te houden, zodat het zich kan ontwikkelen.”

Zjazjimein
Servinus: “Elia Isenia heeft onze naam bedacht. Ik heb hem gebeld en gevraagd dit te doen. Ik wilde een ‘grupo dushi’ maken. Je weet wel, vrolijk, enthousiast, goede liedjes, leuk met elkaar. Dus toen ik hem belde en hem dit vertelde zei hij mij dat ik hem binnen twee uur moest terugbellen. Er kwam wat tussen, dus ik was dat vergeten en belde hem pas de volgende dag, waarop hij zei: ‘Ja, nu ben ik de naam vergeten. Bel me om tien uur precies.’ Dus precies om tien uur belde ik en kwam hij met ‘Zjazjimein’. Ik was meteen enthousiast. Zjazjimein is namelijk een ‘Pasa boka’, een soort snoepgoed gemaakt van Zjozjoli, pinda, kokos en suiker. Dit is een traditionele zoetigheid die eigenlijk niet veel meer gegeten wordt, maar wij willen dit bij onze optredens ook weer promoten.

Systeem
Servinus vertelt verder over de band: “Voor de oprichting van de band kwam ik met het idee, maar de leadzanger - Kwinchie - is de formateur en heeft uiteindelijk de groep bij elkaar gebracht. Een hele nieuwe groep, met nieuwe mensen en expres met jonge mensen. De bandleden zijn trouwens Kwinchie, Godi, Ray (zij zingen); Bebe en Sophie (karo); Cliff, Yong en Bayo (chapi); Johnsen (bari) en dan ik als bandmanager. Vroeger hielp ik verschillende groepen, maar vorig jaar wilde ik al een eigen groep opzetten. Dat is toen niet doorgegaan, maar dit jaar wel. Ik heb ontzettend veel plannen, maar wil alles wel rustig aan doen. We zijn nieuw, dus ik wil eerst beginnen het systeem neer te zetten en goed leren samen te spelen. We hebben namelijk het systeem een beetje veranderd. Normaal in het oude systeem, zong elke zanger een uur lang en de rest zat dan te luisteren. Bij onze groep doet iedereen de hele avond de presentatie. En moet je nagaan dat een tambufeest meestal zo’n vijf uur duurt!”

“Eerst moeten we ook wat populariteit krijgen en dan kunnen we steeds meer ideeën naar voren brengen. Zo wil ik eigenlijk de tambu ‘upgraden’ en ook naar het buitenland gaan, in ieder geval naar andere eilanden. Maar ook zou ik graag naar Nederland gaan voor een presentatie of een show. Eén van de ideeën is ook om in een andere taal te zingen, want bij tambu zijn de lyrics heel belangrijk, maar dit is eigenlijk echt nog maar een idee. Voorlopig blijven we bij het Papiaments, want we moeten kleine stappen nemen. Maar uiteindelijk wil ik dat tambu groter wordt, of groot, net als vroeger. Maar dan het hele jaar door, met de focus op het einde van het jaar. De reacties zijn erg goed, vooral op het tempo. Tot nu toe traden we al zeven keer op, maar dat wordt komende tijd alleen maar meer. Vanaf midden oktober zal bij Kas di Kultura weer de tambuperiode beginnen. Deze wordt geopend met een dag waarop alle tambugroepen zullen optreden. Dit zijn er, schat ik in, meer dan tien. Gedurende de week van de cultuur treden we ook op verschillende plaatsen op en één van de plannen die we dit jaar nog willen uitvoeren is het maken van een cd.”

http://www.facebook.com/pages/Zjazjimein/243863448970103

Een deel van de leden van Zjazjimein.

Foto van de week

Verweerd verleden in alle kleuren van de regenboog. Dit is nog steeds in overvloed te vinden in onze binnenstad van Punda en Otrobanda. Want ofschoon er in het kader van de Werelderfgoedlijst van Unesco al flink wat panden onder handen werden genomen, verkeert het merendeel nog steeds in een staat van verval en vergetelheid. De foto van dit steegje in de buurt van de politiepost van Punda werd ingestuurd door Marla Schotborgh. Heeft u een leuke foto? Stuur hem naar napa@amigoe.com

Thuis

BN’ers

Monique Casimiri

Mijn eerste stage-adres in Nederland was bij de schouwburg in Nijmegen. Ik mocht receptiewerk doen. Het leukste van deze stage was, dat ik gratis optredens mocht zien. Voor een arme student niet gek natuurlijk. Zo zat ik op een avond bij Herman Finkers, een cabaretier die in het oosten van het land woont. Niet in de zaal, maar bij de mannen van de techniek. Gratis oké, maar dan wel in het lichthok. Geen probleem.

Ik had een ander probleem. Dat was een taalprobleem. Ik kon Herman Finkers namelijk helemaal niet verstaan. Hij sprak wel Nederlands, maar had een ongelooflijk accent. Hij is een Tukker. Zo worden mensen uit het oosten van het land ook wel genoemd. Nu versta ik ze, maar toen, geen woord. De eerste paar grappen lachte ik dapper mee met de techniekmannen. Ik wilde me niet laten kennen, maar ik hield dit niet vol.
Al gauw moest ik vragen wat er werd gezegd, waardoor ik steeds de clou miste, en te laat lachte, waardoor ik de volgende inleiding weer miste, en daardoor de clou. U snapt het, de inhoud van deze avond is niet in mijn herinnering blijven hangen. Als het ministerie in Nederland ooit nog een verscherpte maatregel zoekt in het kader van inburgeren, dan kunnen ze met een gerust hart vragen aan de migrant om een samenvatting te geven van een voorstelling van Herman Finkers. Er zullen maar weinig mensen die cursus volbrengen, of ze moeten uit Tukkerland komen.
Net zo’n cultuurshock was Paul de Leeuw voor mij. Een hype was hij in Nederland. Hij schoffeerde iedereen. Vrouw, man, kind, gehandicapt, het maakte hem niet uit. En het gekke was nog, hij kwam er mee weg. Iedereen vond hem geweldig. Inclusief die gehandicapten. Ik snapte er niets van. Het heeft jaren geduurd voordat ik door had dat dit normaal geaccepteerd werd in Nederland. Je kon hier zomaar mensen belachelijk maken, en er dan ook nog betaald voor krijgen. Tegen de tijd dat uitzendingen herhaald werden, vond ik Paul de Leeuw ook leuk. Ik was inmiddels genoeg ingeburgerd in het land om te snappen dat dit humor was.
Nu ik cabaret snapte, met veel plezier keek en nog steeds kijk naar onder anderen Jörgen Raymann, wilde ik ook graag cabaret zien van eigen bodem. Dus toen vrienden mij mee vroegen in Dordrecht naar een voorstelling zei ik meteen ja.
En toen ging het mis. Was ik inmiddels genoeg ingeburgerd in Nederland om cabaret te snappen, deze avond was in het Papiaments en daar had ik geen seconde rekening mee gehouden.
Dus al gauw klonk er vanuit mijn stoel: wat zei hij? Hé? Wat zei hij? Hahahahaha, ja dat was grappig. Hoe bedoel je, niet grappig meer.

Geschiedenis van het Korps Politie Nederlandse Antillen, 1940-2010 (3)

‘De honden van de regering’

In oktober 1969 werd de commissie ingesteld die als taak meekreeg ‘het instellen van een diepgaand onderzoek naar de achtergronden en oorzaken van de onlusten, welke op 30 mei 1969 op Curaçao hebben plaatsgehad, zomede de toedracht en maatschappelijke gevolgen daarvan, teneinde de Regering hieromtrent te rapporteren en aanbevelingen te doen.’ Tot de aangelegenheden die bijzondere aandacht kregen, behoorde vanzelfsprekend het optreden van de politie.

30 mei 69.

30 mei 69.

Tekst: Aart G. Broek

De commissie, onder voorzitterschap van R.A. Römer, beschreef onder meer de gang van zaken op de heuvelrand Berg Altena, aan de oostzijde van het stadscentrum van Willemstad. Een politiebijstandseenheid reed daar heen en voegde zich bij de aanwezige politiemannen, terwijl de koplopers van de menigte - waarin zich de vakbondsleiders A. Godett, A. Nita en E. Ong-A-Kwie bevonden - naderden. In totaal zullen nauwelijks meer dan vijftig man politie tegenover de vele honderden betogers hebben gestaan.

Door de brigadecommandant werd de leiders en menigte duidelijk gemaakt dat verder optrekken op politiële weerstand zou stuiten. Het werd de politieleiding duidelijk dat, zoals het rapport dit stelt, ‘de vakbondsleiders in het geheel geen overwicht hadden op de joelende, schreeuwende en buiten zinnen verkerende menigte, waarvan velen sterk onder de invloed waren van alcoholhoudende drank.’ Een regen van stenen, flessen en andere projectielen viel op de agenten neer, terwijl dreigende kreten werden geuit: Tira piedra. Mata e cachonan di Gobierno. Nos mester bai Punda, Forti. Mata e macambanan! (Dood de honden van de regering: dood aan de politieagenten. Wij moeten naar Punda, naar het Fort. Dood de Europese Nederlanders).

Dodelijk gewond

Een aanzwellende, eerste golf betogers liep het politiecordon in, werd met gebruik van de wapenstokken opgevangen en trok even terug. Onmiddellijk daarna kwam een tweede groep, bewapend met stenen, ijzeren staven en stokken op de politie af. De brigadecommandant gaf terug te trekken naar een smaller gedeelte van de weg in een poging daar stand te houden. Er bleek geen houden meer aan en de brigadecommandant beval de agenten om de pistolen te gebruiken. Een politietruck die na het terugtrekken van de linie onbeheerd was blijven staan, werd in brand gestoken en in de richting van de agenten gereden. Politiemannen schoten en de dodelijk gewonde bestuurder viel uit de truck. Het betrof M.A. Gutierrez (geb. 1917, Colombia).

Er viel nog een tweede dode die dag, G. Gerardine (geb. 1948, Curaçao). Het is niet zeker of Gerardine ook bij deze confrontatie op Berg Altena omkwam. Er zijn meer dan vage aanwijzingen dat hij later op de dag - bij het negeren van de avondklok - door een marinekogel dodelijk werd geraakt.

Tijdens deze ‘slag bij Berg Altena’, werd vakbondsleider Godett door een kogel verwond. De herkomst van de kogel ‘is niet komen vast te staan’, zo vermeldde het rapport nadrukkelijk. Het is echter wel aannemelijk dat de kogel uit een politierevolver kwam. Nog sneller dan het vuur in de stad om zich heen zou grijpen, werd bekend dat Godett was geraakt door ‘politiekogels’ en voor medische behandeling naar het ziekenhuis was gebracht. De geest was uit de fles. Er was geen houden meer aan en de protestmars verloor iedere samenhang. De menigte trok de heuvelrug af, Pietermaai in, en ging verder de stad in zonder nog op enig verzet van de politie te stuiten.

Militaire bijstand

Onderwijl was de minister door de gezaghebber en de commissaris van politie mondeling overtuigd van de ernst van de situatie. Vervolgens werden in rap tempo stappen gezet ter formalisering van de vraag van de Antilliaanse regering om militaire bijstand van Nederland. Op dat moment had de commandant der zeemacht in de Nederlandse Antillen, F. Visee, in totaal zo’n 1.300 manschappen op Aruba en Curaçao onder zijn bevel, waartoe ruim 750 mariniers behoorden. De commandant gaf bevel honderd mariniers, gelegerd in Suffisant, aan de rand van Willemstad, aan de Antilliaanse regering ter beschikking te stellen en onder bevel van politiecommissaris W.C.A. van Kappel te plaatsen. Er zouden wat later op de dag ook nog vijftig man ten behoeve van de brandbestrijding beschikbaar worden gesteld.

Ruim voor het middaguur verspreidde de volksmeute zich over Punda en Otrobanda, waar enkele uren lang ernstige vernielingen, brandstichting en plundering plaatsvonden. Om 1 uur in de middag was de inzet van militairen een feit. De politie werd van zwaardere wapens voorzien, de instructies aangescherpt, de recherche rukte uit teneinde plunderaars en andere wetsovertreders te arresteren, brandbestrijding kreeg hulp van leden van het Vrijwilligers Korps Curaçao en van Shell-sleepboten (die blussen vanaf het water), helikopters van de Marine Luchtvaartdienst werden ingezet voor surveillance vanuit de lucht.

Midden in de nacht van vrijdag op zaterdag, rond 03.00 uur, lukte het de brandweer en ondersteunende mankracht de talrijke branden in Punda en Otrobanda onder controle te krijgen. Er waren toen zo’n vijftig zakenpanden en tien andere gebouwen - waaronder het paleis van de bisschop - door brand vernield, en nog eens negentig winkels anderszins beschadigd. De plunderingen zijn dan een halt toegeroepen en de volksmenigte was verspreid, terwijl er enkele honderden aanhoudingen waren verricht. De patrouille werd grotendeels overgenomen door gewapende militairen, die ook bewakingstaken op zich namen bij onder meer (radio) communicatiestations, gevangenis, het vliegveld, en de raffinaderij.

Loftuiting

De beoordeling door de commissie van het politiewezen en de beheersing van de onlusten van ‘trinta di mei 69’ door de politie was niet onverdeeld gunstig. De geüniformeerde dienst, onder meer de politiebijstandseenheid, had - zo merkte de commissie opmerkelijk zuinig op - ‘wel goed werk verricht en het zou dan ook zeker niet juist zijn een blaam op het gehele korps te werpen’. Het is het enige ‘compliment’ dat de commissie maakt aan het adres van de politie! Het lijkt echter mede aan de beheersing van de politie en bijstandseenheid te moeten worden toegeschreven, dat er niet meer doden zijn gevallen, zeker niet bij ‘de slag bij Berg Altena’.

Terugblikkend prees oud-commissaris van Aruba, H.G. Mol, het beheerste handelen van de mannen. ‘Ik ben van mening dat dit eventuele wapengeweld de gemoederen nog meer had kunnen opwinden, dat ook dan brandstichtingen en berovingen hadden kunnen plaatsvinden en daarnaast zelfs - uit wraakgevoelens - nog meer doden en gewonden hadden kunnen vallen.’ De commissie-Römer liet zich echter niet in deze bewoording uit over het politieoptreden.

Blaam trof evenmin de Veiligheidsdienst Nederlandse Antillen (VNA). Aan de inlichtingendienst werd opmerkelijk genoeg maar één alinea gewijd in het rapport van 180 bladzijden. De commissie stuurde slechts aan op goede samenwerking tussen VNA en de top van de eilandelijke politie (dat wil zeggen de gezaghebber en hoofdcommissaris), daar het te verwachten was dat de links-politieke invloed van buiten op het ontstaan van ‘subversieve acties’ op de eilanden zeker zou plaatsvinden.

Kritiek

De commissie richtte haar pijlen met kritiek bovenal op de eilandelijke politieleiding, i.c. de gezaghebber en de commissaris van politie van Curaçao. De gezaghebber was zijn kantoor niet uitgeweest en diens bevelvoering was ‘krachtig’ noch ‘efficiënt’ geweest. Hij had geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om het bevel over te dragen aan de commissaris van politie, wat de commissie niet alleen ‘nuttig doch zelfs noodzakelijk’ achtte, ‘zolang de gezaghebber ervaring mist in politieaangelegenheden en haar wijze van optreden’. De commissaris, daarentegen, mag wel voldoende ‘ambulant’ zijn geweest, hij had desalniettemin toch vooral secundair gereageerd. Terwijl er zeven kilometer moest worden gelopen, kreeg de politiebijstandseenheid pas het bevel de opmars van de menigte te stoppen nadat de mensenmassa het centrum van de stad naderde. De eenheid kon zodoende niet meer naar het tactisch meest gunstige punt worden gedirigeerd.

Een gedeelte van de mannen was ook niet van meet af aan voldoende uitgerust geweest, waardoor uitrusting alsnog gehaald moest worden en tijdverlies optrad. Daarenboven beschouwde de commissie het als een fout, dat de commissaris verzuimd had om aan de bijstandseenheid op te dragen zich van traangasgranaten, gasmaskers en brillen te voorzien. Tenslotte had, gegeven de noodsituatie, op meer leden van onderdelen van de politie een beroep gedaan kunnen worden. Een aanzienlijk deel was achter het bureau blijven zitten.

Dubbelspel

De politieke realiteit zou, al dan niet bewust, wel eens van invloed hebben kunnen zijn geweest op het oordeel van de commissie. Waar het het politiewezen betreft, werden verantwoordelijke bestuurders op het niveau van het Land (Antillen) en Koninkrijk (Nederland) opmerkelijk genoeg uit de wind gehouden. Alle kritiek van de commissie was gericht op de laag direct onder de hoogste echelons, i.c. de gezaghebber en commissaris van politie van het Eilandgebied Curaçao. Deze ‘strategie’ laat zich nader illustreren aan de hand van de betrokkenheid van de Veiligheidsdienst van de Nederlandse Antillen.

Voor de VNA en voor de politietop en politieke bestuurders in de Antillen en Nederland aan wie de VNA rapporteerde, kwam het oproer als een donderslag bij heldere hemel. Ten behoeve van het verweer zal er sprake zijn van de nodige wishful thinking. Zo ‘onverwacht’ als VNA de gebeurtenissen van 30 mei 69 neerzette, behoeft toch enige kanttekeningen. Gezien de bijzonder nauwgezette maandelijkse rapportages, kan moeilijk staande gehouden worden dat het onweer zich helemaal niet had aangekondigd.

Van ‘een donderslag bij heldere hemel’ was geen sprake. Al mag de kracht en het moment niet zijn in te schatten geweest, de verwachting van een blikseminslag had in de rapportages niet misstaan. Maand in maand uit werden de ontwikkelingen die leidden naar de uitbarstingen van 30 mei 1969 zeer dicht op de huid gevolgd door de inlichtingendienst. Zo VNA blikseminslagen niet voor mogelijk hield, dan zouden zijn Antilliaanse ministers van Justitie en/of van Algemene Zaken (de premier) nadrukkelijker om een nadere beoordeling hebben mogen vragen. Niet minder voor de hand liggend zou een dergelijk verzoek van de zijde van de Nederlandse viceministers-president (met ‘Antilliaanse zaken’ in hun portefeuille) zijn geweest. Of van de zijde van de Koninklijke Marine? De inlichtingen die de Marine uit eigen dienst verkreeg, zullen toch niet altijd zo eenduidig zijn geweest dat enig ‘meedenken’ van Antilliaanse zijde onnodig werd geacht?

Het is niet aannemelijk dat de commissie-Römer zich niet heeft afgevraagd of de VNA de voorafgaande jaren haar taken naar behoren had verricht. De commissie zal zich ook wel hebben afgevraagd wat de Antilliaanse én Nederlandse ministers die VNA informeerde met de informatie deden. Een antwoord op die vragen in het rapport van de commissie zou deze bestuurders sterk in verlegenheid hebben gebracht. Bleven die vragen daarom buiten het rapport en kregen zodoende de gezaghebber en de commissaris ‘de Zwarte Piet’ toegeschoven?

Foto’s uit Archief Politieacademie, Apeldoorn en het privéarchief van de familie B.M. Smit, Leiderdorp.

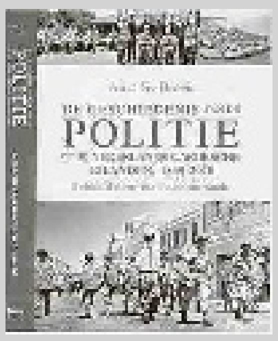

In november van dit jaar verschijnt van de hand van Aart G. Broek ‘De geschiedenis van de politie op de Nederlands-Caribische eilanden, 1839-2011; Geboeid door macht en onmacht’, Amsterdam; Boom. Hierbij een sterk aangepast fragment uit deze geschiedschrijving.

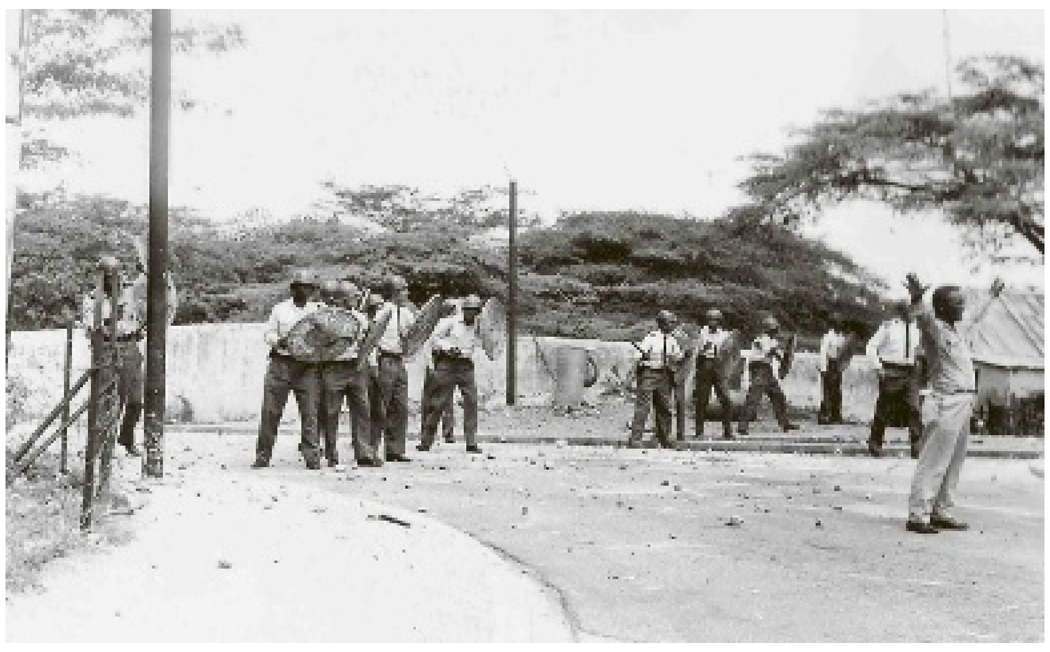

30 mei 69 - politie bij Berg Altena.

30 mei 69 - politieman bij Berg Altena.

30 mei 69 - politie bij Berg Altena.

Medisch

De nieuwe trend: DNA-analyse

Voorheen trakteerde men zichzelf op een 'check-up' - vaak in Venezuela - om daarna weer vrolijk verder te leven met wat leefstijladviezen en met de geruststellende gedachte te beschikken over een - tot nu toe - gezond lichaam. De tijden zijn inmiddels veranderd en de wetenschap heeft niet stilgestaan, want tegenwoordig kan je voor relatief weinig geld, de unieke bouwstenen van je eigen lichaam - dus je DNA - laten analyseren om te zien of je bepaalde gezondheidsrisico's hebt. In dit artikel wat up-to-date informatie over deze nieuwe trend met de vraag: 'Wat heb je eraan?'

Tekst: Hans de Haan

De letters DNA staan voor de afkorting desoxyribonucleic acid. Het is een zuur in de kern van onze lichaamscellen die alle genetische informatie bevat die nodig is voor het ontwikkelen, in stand houden en voortplanten van de mens. De segmenten die deze genetische informatie dragen, worden genen genoemd. De structuur waarbinnen deze zich bevinden, in de vorm van twee strengen, samen met DNA-bindende eiwitten, heet chromosoom. In elke cel bevinden zich tweemaal 23 chromosomen in paren, waardoor iedere cel dus 46 chromosomen heeft, behalve de geslachtscellen die 23 chromosomen bevatten.

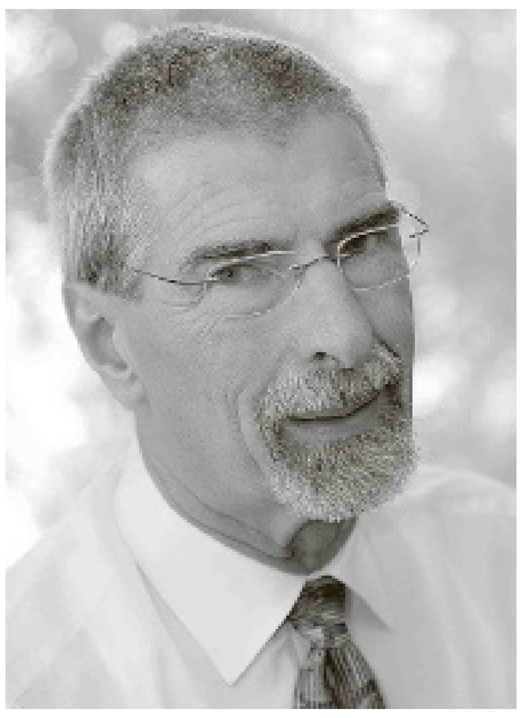

Hans de Haan is arts en jarenlang actief geweest als medisch adviseur bij diverse instanties.

De ontwikkeling van de DNA-test

In de afgelopen 10 jaar zijn enorme vorderingen gemaakt bij het vinden van variaties in de genen die zijn terug te voeren naar bepaalde ziekten en lichaamskenmerken. Single nucleotide polymorphisms (snp's, uitgesproken als snips) heten die varianten, waarvan inmiddels vele duizenden in kaart zijn gebracht. Zo heeft men vastgesteld dat bepaalde snp's altijd voorkomen in de genen van bijvoorbeeld diabetespatiënten. Vervolgens kan men met speciale rekenmodellen voorspellen - op grond van de aanwezigheid van die snp's - hoeveel kans iemand heeft op het later krijgen van diabetes, uitgedrukt in een percentage. Op deze manier kunnen voorspellingen worden gedaan over ziekterisico's.

23andMe

23andMe is de originele naam van één van de vele bedrijven waar men online de DNA-test kan aanvragen (www.23andme.com). De website begint direct met het goede nieuws dat de test nu nog maar 99 dollar kost en is verder informatief en gebruiksvriendelijk. Als je je opgeeft en allerlei vragenlijsten hebt ingevuld, krijg je na enige tijd een postpakketje thuisgestuurd waarin een buisje zit waarin je een flinke hoeveelheid speeksel moet spugen. Het gevulde buisje moet je terugsturen naar de afzender. Enige weken later krijg je per email de uitslag van de test op je computer. Dat is natuurlijk een heel opwindend moment.

De uitslag van de DNA-test

Eerst komen de lichaamskenmerken aan de beurt, zoals de kleur ogen en haar, al dan niet krullend, lichaamslengte, spierontwikkeling, IQ, overgevoeligheid voor bepaalde voedingsstoffen e.d. Dit is natuurlijk wel aardig, maar het is een bevestiging van hetgeen je al weet. Vaak klopt het wel, maar soms ook helemaal niet. Waar het om gaat, is de kans op het krijgen van een bepaalde ziekte, bijvoorbeeld bij vrouwen borstkanker en bij mannen prostaatkanker. Dat is immers de voornaamste reden waarom je zo'n test wilt laten doen.

Ter illustratie de uitslag van deze test van iemand die dit uit nieuwsgierigheid heeft laten doen:

- verhoogde kans op de gewrichtsziekte reumatoïde artritis: 3½ procent (gemiddeld 2.4 procent);
- verhoogde kans op een chronische darmontsteking: 1 procent (gemiddeld 0.8 procent);
- iets verhoogde kans op de huidaandoening sclerodermie: 0.08 procent (gemiddeld 0.07 procent);
- een verlaagde kans op 'restless legs': 0.09 procent (gemiddeld 2 procent);
- een iets verlaagde kans op prostaatkanker;
- geen verhoogde kans op andere ernstige ziekten.

De betekenis van zulke uitslagen

Het is een feit dat genetische componenten maar een heel klein deel van het ziekterisico bepalen. Het bedrijf weet niets van je leefstijl af - dus of je veel rookt en drinkt, of sport of overgewicht hebt - want daar is niet naar gevraagd. Juist bij een ziekte zoals diabetes spelen deze factoren een belangrijke rol. Slechts een kwart van het risico op deze ziekte wordt verklaard door genvarianten. Verder is bekend dat de kans dat iemand diabetes krijgt gemiddeld 23 procent is, dus als de uitslag van de test aangeeft dat je kans hierop 19 procent is, zegt dat niets. Een ziekterisico is een voorspelling die wel of niet kan uitkomen, met andere woorden, een hoog risico betekent niet dat je ziek wordt en een laag risico sluit niet uit dat je toch ziek wordt. De test kan ook niet zien welke ziekte je eventueel al hebt. Het is daarom raar om in de uitslag te lezen dat je bijvoorbeeld een verhoogde kans op astma hebt, terwijl je die ziekte al jaren hebt.

De DNA-test is eigenlijk prematuur

De voorspellingen van 23andMe ogen wel betrouwbaar, want bij elk ziekterisico staat een lijst van wetenschappelijke publicaties die zijn gebruikt om die risico's te berekenen. Het is echter een momentopname - de stand van de wetenschap op dit moment - want het onderzoek naar snp's gaat onverminderd voort en waarschijnlijk zullen over een paar jaren bepaalde voorspellingen er heel anders uit zien. Dit is onlangs al gebeurd met het ziekterisico op prostaatkanker dat een hoger risicopercentage kreeg wegens de vondst van 7 nieuwe genvarianten. Het is verder goed om te weten dat er met zo'n test geen zeldzame erfelijke ziekte zal worden ontdekt, om de eenvoudige reden dat zo'n bedrijf niet test op zeldzame ziekten. Tenslotte maakt een dergelijk bedrijf een keuze uit duizenden genvarianten die een bepaalde ziekte kunnen veroorzaken. Het is bekend dat 23andME voor borstkanker slechts test op 3 genvarianten. Zo zijn er meer voorbeelden.

Het effect op onze gezondheidszorg

Men kan zich voorstellen dat mensen die in paniek kunnen raken door de uitslag van zo'n DNA-test, naar de huisarts snellen voor nadere toelichting en geruststelling. Tot nu toe zijn er door de huisartsen in Nederland geen signalen afgegeven dat ze het hier druk mee hebben. Het is in dit verband interessant om kennis te nemen van een begin dit jaar gepubliceerd onderzoek in de New England Journal of Medicine hierover. Een groep van 2000 proefpersonen kreeg een gratis risicoanalyse aangeboden bij een soortgelijk bedrijf (Navigenics) waaruit bleek dat de meeste deelnemers niet ongerust zijn geworden of in paniek zijn geraakt, maar deze proefpersonen zijn ook niet gezonder gaan leven. De vraag in de inleiding 'Wat heb je eraan?' kan daarom worden beantwoord met: 'Je wordt er niet beter van'.

Verzorging

Vette huid

Een vette huid wordt meestal ervaren als een probleemhuid, ook al hoeft dat niet zo te zijn.

Tekst: Shermine Rogers

Een vette huid beschermt namelijk beter tegen schadelijke invloeden van buitenaf, bijvoorbeeld tegen kou en warmte en blijft in de loop der jaren langer mooi. De huid is 'soepeler' en er ontstaan minder snel rimpels. Toch bestaat de neiging om negatief over de vette huid te oordelen. Waarschijnlijk omdat de vette huid snel glimt en omdat deze vaak met acné wordt geassocieerd.

Hoe herken je de vette huid?

De vette huid herken je aan het olieachtige laagje (talg) dat het oppervlak van de huid bedekt en aan de glimmende waas die veelal over de huid ligt, vooral op het voorhoofd, de neus en de kin (de zogenaamde T-zone).

Waardoor wordt een vette huid veroorzaakt?

Een vette huid is het gevolg van een bijzondere overgevoeligheid van de talgklieren die door hormonen worden gestimuleerd. De boosdoeners zijn vooral de mannelijke (androgene) hormonen die vanaf de puberteit hun invloed doen gelden, zowel bij mannen als bij vrouwen. Dit verklaart waarom de vette huid zich vooral in de puberteit manifesteert. Een vette huid kan ook nauw samenhangen met stress, omdat stress de hormonenproductie kan stimuleren. Tevens kan een vette huid een kwestie van erfelijkheid zijn. Je kunt je vette huid dus ook aan je familie te danken hebben.

Hoe verzorg je een vette huid?

Zoals voor alle andere huidtypen, geldt ook voor een vette huid dat je agressieve producten beter kunt mijden. Een beetje talg moet namelijk wel op de huid achterblijven om de huid tegen externe invloeden te beschermen. Behandel je de huid met te agressieve producten, dan stimuleer je bovendien de huid om extra talg te gaan aanmaken en dat is nu juist niet de bedoeling.

Je kunt het beste speciaal voor de vette huid ontwikkelde reinigingsproducten gebruiken. Was je je huid met zeep, zorg er dan wel voor dat je een alkalinevrije zeep gebruikt. Verder is het van belang dat je een crème of gel gebruikt die de talgproductie reguleert en normaliseert.

Shermine Rogers studeerde in Groningen en werkte jarenlang in Nederland als allround schoonheidsspecialiste, pedicure en nagelstyliste. Ze gaf les en workshops over huidverzorging en schreef over haar vak in een lokale krant. Een jaar geleden keerde ze terug naar Curaçao. Ze werkt als schoonheidsspecialiste bij een gerenommeerde spa. Om de week verzorgt Shermine een rubriek in Ñapa over verzorging in de ruimste zin van het woord.

Beweging

Neurorevalidatie bij CNA

Tekst: CVF

Neurorevalidatie bij Centraal Neurologische Aandoeningen, hierna te noemen CNA, geeft de overeenkomsten in symptomatologie aan bij Cerebro Vasculair Accident (beroerte), de ziekte van Parkinson, Multipele Sclerose en Dementie. Op Curaçao zal het aantal mensen met een CNA significant gaan toenemen als gevolg van de vergrijzing. Vooral mensen die beperkingen ondervinden door het ondergaan van een beroerte vormen een zorgelijke situatie op het eiland. Bij een recente publicatie is duidelijk geworden dat op elke werkdag een nieuwe casus geregistreerd wordt.

De gevolgen van Centraal Neurologische Aandoeningen hebben invloed op functies, activiteiten en sociale participatie. De problematiek ligt onder meer op het gebied van het motorisch functioneren, cognitie, gedrag en/of op het sociaal-emotionele vlak. Met andere woorden, bijvoorbeeld moeilijkheden met het lopen, uitvoeren van activiteiten van het dagelijks leven, communicatie en deelnemen aan het arbeidsproces.

Verschuiving in behandelwijze

Principes van de Neuronal Development Treatment, NDT, zijn binnen de revalidatie op Curaçao jaren toegepast als zijnde de behandelmethode voor mensen met een beroerte. Er is altijd gestreefd naar een zo groot mogelijke sociale participatie van de hemiplegische zijde met als doel de functionaliteit te verbeteren. De principes van de NDT zijn echter niet meer de enige behandelmethode voor CVA. Sommige uitgangspunten van de NDT, zoals het aanspannen van de juiste spieren voor het uitvoeren van een activiteit hebben geen effect op de conditie van de getrainde spieren. Deze bevindingen zijn van groot belang doordat in de afgelopen decennia gewonnen vooruitgang in het functioneren grotendeels werd toegeschreven aan verbeteringen in het aanspannen van deze spieren. Er is wel vooruitgang gemeten in de functionele vaardigheden. De NDT is volledig achterhaald. Hierdoor zijn in de loop der jaren de leerstrategieën 'evidence based' aangepast met als resultaat Neurorevalidatie voor CNA. Door overeenkomsten in de CNA wordt Neurorevalidatie in een breder perspectief geplaatst. Een significante omschakeling, van een bekende behandelwijze naar een moderne behandelwijze.

Gemotiveerd motorisch leren

Motivatie is een factor die het leerrendement beïnvloedt. Het is een voorwaarde om te komen tot prestaties. Voor vele personen met een CNA zijn motorische vaardigheden niet meer een vanzelfsprekendheid. Men zal dus een prestatie moeten leveren om die vaardigheid zo effectief mogelijk te laten verlopen. Om tot dit leerrendement te komen is motivatie een vereiste. Hiernaast is het erg belangrijk om goed te kunnen bepalen welke leerstrategieën een persoon hanteert, gezien deze individueel bepaald zijn. Het maken van een analyse en het duidelijk hebben welke factoren een positieve invloed hebben op het motorisch leren, geeft aangrijpingspunten voor een gerichte behandeling.

Feedback

Naast motivationele en communicatieve aspecten worden leerprocessen in grote mate bepaald door de feedback die over het handelen verkregen wordt. Feedback is essentieel om te leren. Zonder feedback krijgen we geen informatie over het slagen dan wel falen van de motorische vaardigheid. Feedback is noodzakelijk om in staat te worden gesteld de motorische activiteit zodanig bij te sturen, dat het de volgende keer het gewenste resultaat oplevert. Bij CNA bestaan frequent informatieverwerkingsproblemen in verschillende feedbacksystemen. In het onderzoek zal de behandelaar moeten achterhalen welk feedbacksysteem het meeste intact is. Vervolgens wordt een leerstrategie ingezet die aansluit bij de persoon en die bijdraagt aan een effectieve manier om een motorische vaardigheid te (her)leren.

Conclusie

Op Curaçao is er een toenemende vraag naar een gepaste behandeling bij Centraal Neurologische Aandoeningen. In de revalidatie heeft er een verschuiving plaatsgevonden van een bekende behandelingswijze naar een bredere moderne behandelingswijze, van NDT naar Neurorevalidatie. De benadering is gebaseerd op gemotiveerd motorisch leren met behulp van leerstrategieën en intacte feedbacksystemen.

Met dank aan Frans van der Brugge, Geriatief fysiotherapeut, coördinator Cursus Neurorevalidatie.

De rubriek 'Beweging' verschijnt om de week in de Ñapa en wordt verzorgd door de Curaçaose Vereniging van Fysiotherapeuten. Meer informatie: www.fysiotherapiecuracao.com of email info@fysiotherapiecuracao.com.

Ontwerper Angelo Alberto:

‘Ik denk altijd aan mijn eiland’

Angelo Alberto wordt in 1968 op Curaçao geboren. Hij vertrekt in 1990 naar Nederland om bij het Holtlant College in Leiden een driejarige mbo-opleiding Mode & Kleding te gaan volgen, waarna hij in Rotterdam een jaar een opleiding in Textiele Werkvormen doet. Vervolgens gaat hij naar Utrecht naar de Akademie voor Beeldende Kunst waar hij voor de vierjarige opleiding voor mode ontwerpen kiest. In 1997 studeert hij af, loopt stage en werkt part-time in het atelier van de bekende couturier Edgar Vos.

Angelo Alberto

Tekst Verele Ghering Foto’s: Ken Wong en Archief

Vos, die vorig jaar overleed, was een Nederlandse modeontwerper die wordt beschouwd als één van de meest invloedrijke modeontwerpers en werd samen met Max Heymans en Frank Govers gerekend tot de grote drie van de mode in die tijd. Vos studeerde aan de Rietveld Academie en liep stage bij Christian Dior. Hij werd ook wel eens de keizer van de Nederlandse modeontwerpers genoemd. Het was ook de tijd van Mart Visser en Frans Molenaar. In 1971 opende Vos zijn eerste salon, de Edgar Vos Coutures.

Angelo Alberto begint bescheiden zijn loopbaan te beschrijven. In die tijd was er nog geen World Fashion Centre in Amsterdam - ‘where fashion meets’. Het was dus onmogelijk een voltijdbaan te krijgen in deze branche, alles was deeltijd. “Ik merkte al snel dat mijn textieljaar in Rotterdam mij heel goed van pas kwam. Ik werd er vaak op uit gestuurd om met de juiste stof van de markt ‘thuis’ te komen. Maar het waren lange uren met heel veel naaiwerk en patronen knippen. Ik weet dat twee componenten heel belangrijk zijn in dit vak: body- en materiaalkennis en beide beheerste ik goed. Ik weet nog dat ik door de bekende mezzo-sopraan Leah Gordon, die net bevallen was, gevraagd werd een jurk te ontwerpen die haar buikje zou flatteren. Toen het af was en zij het aandeed zei ze: dit was precies wat ik bedoelde. Het luisteren naar een klant en het dan in de praktijk brengen met je eigen kennis en techniek is heel belangrijk.”

“Bij toeval ontmoette ik iemand in een Amsterdams café die net bezig was in het Duitse Nürnberg een eigen modelabel op te starten en hij vroeg mij of ik naar Nürnberg wilde komen om hem te helpen. Ik moet eerlijk toegeven dat ik moest gaan opzoeken waar die stad lag. Om niet in een uitkering te belanden - daar was ik immers veel te creatief voor - nam ik dat aanbod aan en vertrok ik in 1998 op avontuur naar Duitsland. Ook door toeval kom ik in aanraking met de moeder van een vriendin van mij die actrice is in het theater van Nürnberg. Zij vraagt mij of ik mijn ontwerpen kan tonen, zodat ik misschien wat werk kan krijgen op de kostuumafdeling. Snel stel ik een A2-map met alle tekeningen van mijn ontwerpen samen. Ik word eerst voor twee halve dagen naaiwerk aangenomen. Maar al kort daarna krijg ik een contract voor zes maanden aangeboden. Dat was nog steeds wel naaiwerk, maar ik werd ook aankleder in de kleedkamers.”

“Tussen alle bedrijven door kreeg ik ook opdrachten voor het ontwerpen van kostuums voor verschillende dansshows, zoals in 2000 van de talentvolle Daniela Kurz, toen artistiek directrice van het Danstheater van Nürnberg, die verscheidene prestigieuze prijzen in de wacht had gesleept waaronder de ‘Staatliche Förderpreis’ voor jonge artiesten in Beieren en de ‘Bayerische Theaterpreis’. In 2007 word ik gevraagd door de directeur van het theater van Augsburg om samen te werken met drie bekende choreografen: met Itzik Galili uit Israël, Emily Molnar uit Canada en Roberto Campanela uit Italië. Met de Israëlische choreograaf Itzik Galili uit Tel Aviv die in 1991 naar Nederland verhuisde en zijn eigen dansgezelschap oprichtte en met meer dan 60 choreografiën werkte met internationale dansgezelschappen, zoals met de Bale da Cidade de São Paulo, Les Ballets de Monte Carlo, Batsheva Dance Company en het Stuttgart Ballet om maar een paar te noemen. Emily Molnar werd een ‘balletsensatie’ genoemd en is nu artistiek directeur van het British-Colombia Ballet. En met Roberto Campanella, geboren en getogen in Italië, die behalve choreograaf ook solodanser en dansdocent is. Hij is de artistiek directeur en mede-oprichter van de hedendaagse Dans Company ‘ProArte-Danza’ en werkte vier jaar lang intensief samen met de wereldkampioen kunstschaatsen Kurt Browning. Mijn ontwerpen voor de kostuums, ook door mij zelf genaaid, reizen met deze choreografen mee naar Vancouver en naar New York. In 2008 mag ik mee naar Toronto, Canada, om de kostuums te ontwerpen en te naaien wederom voor de beroemde choreografen Roberto Campanela, Emily Molnar en de Amerikaan Kevin O’Day, artistiek directeur van het Mannheim Ballet. In 2009 wordt de Spanjaard Goyo Montero balletdirecteur en hoofdchoreograaf van het Nürnberg Ballet. Hij belde mij op met de vraag of ik enkele redesigns kon maken voor het ‘Sleeping Beauty’ Ballet, want zijn oorspronkelijke mode-ontwerper was niet meer beschikbaar. Montero was met dit ballet reeds opgetreden in Italië en Spanje. Ik greep deze kans met beide handen aan en we bespraken intensief zijn concept-idee, waarop ik met ontwerpideeën kwam.”

Kleur en stof

“In de theaterwereld zijn kleur en stof altijd heel belangrijk. Voor balletten moet de stof altijd enigszins rekbaar zijn, anders kunnen ze er niet goed in dansen. De stof moet ook duurzaam zijn, want er wordt een heel seizoen in gedanst, soms meerdere seizoenen. Maar je wilt natuurlijk ook dat het glamorous overkomt. Je moet dus steeds afwegingen maken. Een goede samenwerking tussen de choreograaf en de mode-ontwerper is ook uitermate belangrijk om tot een succes te komen. Goyo Montero spreekt uiteraard Spaans en ik ook. Dus we kunnen qua taal elkaar goed aanvoelen. Voor Montero symboliseert ‘Sleeping Beauty’ de weg van het individu naar haar bestemming en het moment dat het individu bepaalt wie zij werkelijk is. Hij wil natuurlijk dat ik dat in de ontwerpen laat uitkomen. Met Montero heb ik ook het beroemde Ballet ‘Carmen’ gedaan, waarin hij Carmen door vier personages in beeld bracht. In december gaat ‘The Nutcracker’ in première. In het Staatstheater Nürnberg, opgericht in 1906, vinden er het hele jaar door opera’s, balletten en toneeluitvoeringen plaats; in het seizoen 2009-2010 vonden er 651 uitvoeringen plaats voor een publiek van ongeveer 250.000 mensen. Per jaar vinden er drie grote premières plaats. Een week voor de première worden de designs en het concept aan de pers gepresenteerd. Ik moet dan mijn ontwerpen toelichten. Ik vind dit altijd heel spannend. Ik vraag me altijd af hoe mijn ontwerpen ontvangen zullen worden.”

“Veel mensen vragen aan mij of ik niet liever in Nederland zou willen wonen en werken. Maar daarop is mijn antwoord ontkennend. In Duitsland ben ik volledig gewaardeerd voor mijn talent en werk. Kleur of afkomst doet er niet toe. Ik hoef het allemaal niet meer zelf te naaien en ben dus werkelijk mode-ontwerper geworden. Ook heeft bijna elke grote stad in Duitsland een fantastisch danstheater: Stuttgart, Mannheim, Augsburg, en ga zo maar verder. Tussendoor doe ik ook graag kleine modeprojecten. Heel graag zou ik ooit op Curaçao een eigen atelier willen hebben, mijn eigen baas zijn. Ook zou het fantastisch zijn om met een uitvoering uit Nürnberg naar het eiland te komen. Iedereen die mij kent in Nürnberg, weet van Curaçao, haar gewoontes en de mensen. Ik denk altijd aan mijn eiland. Ik kook tegen kersttijd ieder jaar voor mijn vrienden zoveel mogelijk traditioneel Curaçaos eten, voor zover dat daar mogelijk is.”

Nürnberg, het industriële hart van Beieren, staat bekend om haar traditionele gemberbroodproducten, worsten en handgemaakt speelgoed. De Nürnberg International Toy Fair is de grootste ter wereld op dit gebied. Rond 1500 was Nürnberg een centrum voor humanisme, wetenschap en boekdrukkunst. Vooral inzake het maken van kaarten waren ze beroemd. Het grootste deel van Copernicus werk, werd in 1543 in Nürnberg gepubliceerd, drukkers en uitgevers vonden elkaar er al vroeg. Richard Wagner schreef een opera met de titel ‘Die Meistersinger von Nürnberg (De Meesterzangers van Nürnberg) en de Kunstacademie in Nürnberg is de oudste kunstacademie van Centraal-Europa.

Ik stel hem nog de vraag of hij ooit naar zijn eiland terug zou willen komen als hem gevraagd zou worden leiding te geven aan een hernieuwd ‘Sentro Pro Arte’, en hij antwoordt dat hij dat als een grote eer zou beschouwen en alles zou geven om een nieuwe schouwburg te laten schitteren. Hij zou ook bereid zijn adviezen te geven om iets goeds neer te zetten. Gezien zijn ervaring, zou dat zeer goed van pas kunnen komen. Natuurlijk zal hij zijn internationale contacten kunnen aanspreken om ‘Sentro Pro Arte’ op de wereldkaart te zetten.

Angelo Alberto, een yiu di tera die bescheiden bleef, maar een fantastische staat van dienst heeft opgebouwd en internationaal de naam van Curaçao hooghoudt. Om trots op te zijn!

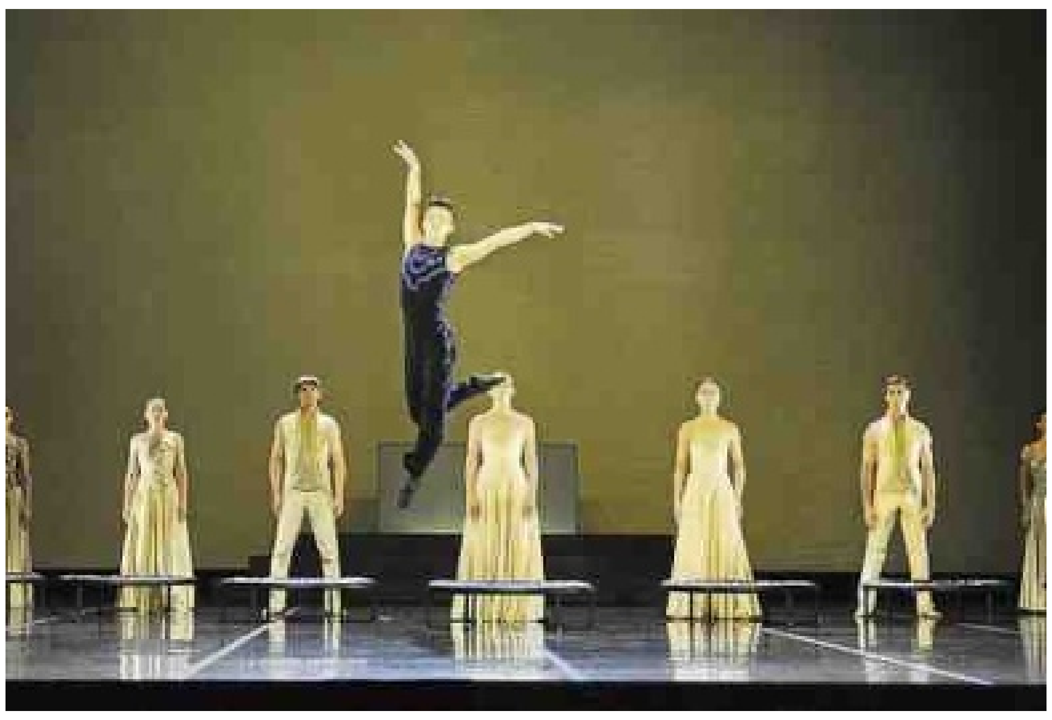

Uitvoering van The Sleeping Beauty met kostuums van Angelo Alberto.

Tussendoor doet Alberto ook graag modeprojecten.

Alberto met een door hem ontworpen jurk voor zijn moeder.

‘Koken niet mijn sterkste punt’

Tegenover mij zit een frêle vrouw van 84 jaar, met de energie van een jonge meid. Toneelspelen, zingen, koken, puzzelen. Een veertiger zou er moe van worden. Ze woont al drieënvijftig jaar in hetzelfde huis, is zestig jaar gehuwd. Haar echtgenoot, al even fragiel, luistert van afstand aandachtig mee. Officieel heet ze Brunehilda Römer-Henriquez, maar wordt simpelweg Bunchi genoemd.

Tekst: Marja Berk Foto: Ken Wong

Brunehilda ‘Bunchi’ Römer-Henriquez

Bunchi Römer is ondanks haar respectabele leeftijd een breed georiënteerde duizendpoot. Dat blijkt ook uit haar jarenlange lidmaatschap van de Soroptimist International Club Curaçao. “Dit is een serviceclub van leidinggevende vrouwen of vrouwen in een zelfstandig beroep en werd al in 1947 opgericht”, vertelt Bunchi. De club vindt het van groot belang dat zij continu aandacht besteedt aan de rechten van de mens in het algemeen en in het bijzonder aan de status van de vrouw.

Soroptimist International Club Curaçao is onderdeel van de Unie van Soroptimist Clubs in Nederland, Suriname en de Antillen. Men houdt zich onder meer bezig met diverse sociale projecten, gefinancierd uit een sociaal fonds. Hiermee worden vele liefdadigheidsprojecten bekostigd.

Elk jaar doet de club aan fundraising om aan geld te komen voor diverse goede doelen. Eén van die goede doelen is Casa Cuna Villa Maria voor de opvang van kinderen van werkende ouders en ouders met minder perspectief. Project Casa Manita is een internaat voor kinderen die om verschillende redenen niet thuis kunnen wonen. Ook het Wit-Gele Kruis mocht op steun van de club rekenen.

In het kader van fundraising werd Bunchi gevraagd haar recepten te bundelen. En die recepten zijn vermaard. Van 1973 tot 1979 verzorgde zij voor de Amigoe de kookrubriek ‘Kookpunt’ en menigeen at, wat Bunchi had verzonnen. Hoe kwam ze erbij recepten in de Amigoe te publiceren? “Destijds vroeg Mayra van der Dijs van de Amigoe of ik geen recepten voor een vaste rubriek in het blad kon verzinnen. Ze had zegge en schrijve één zelfgebakken koekje van mij geproefd. Blijkbaar beviel dat goed. Eigenlijk was koken mijn sterkste punt helemaal niet.” Ze moet er hard om lachen.

“De club vroeg mij voor de fundraising een verjaarskalender met recepten te maken, maar”, glimlacht ze, “dan eet je elk jaar, op elke verjaardag hetzelfde. En ik houd niet van monotonie.” Het werd dus een boek. “Ik heb er altijd van gedroomd ooit een boek met mijn recepten uit te geven, dus dat kwam goed uit. Het zijn de recepten die ik in de Amigoe publiceerde.” Waarbij ze haar fantasie de vrije loop liet. Geen recept ging de deur uit zonder dat manlief werd gebruikt als proefkonijn. “Ik mocht mijn recept niet insturen als hij het niet had voorgeproefd. Hij was daar streng in hoor!” Ook vriendinnen gaven haar feedback over de al dan niet gelukte dis. “Het werd gedegen *tested and approved*”, grinnikt ze. Haar appelmoescake vindt nog steeds gretig aftrek. “Een beetje raar recept, maar iedereen loopt ermee weg. Het is eigenlijk per ongeluk ontstaan. Ik wilde een gewone cake bakken en daarbij viel mijn oog op een blikje appelmoes. Dat heb ik gewoon door het beslag gemixt, beetje kruiden erbij en klaar. Je moet dan natuurlijk wel rekening houden met het vochtgehalte.” Haar boek werd in 2010 gedrukt en gepresenteerd aan de vrouw van de gouverneur, Dulce Goedgedrag. Zij is buitengewoon lid van de Soroptimisten Club International Curaçao en overhandigde op 9 oktober van dat jaar een exemplaar aan prinses Maxima. Die bracht, samen met prins Willem-Alexander, een bezoek aan ons eiland toen Curaçao autonoom werd. Behalve prinses Maxima en Dulce Goedgedrag ontving ook de presidente van de club Yocki Ng het boek. En Bunchi zelf natuurlijk. “Dat was het. Er werd niet zoveel ruchtbaarheid aan gegeven en we hadden er dus veel over.” Maar nu is het zover. Bunchi’s gebundelde kookkunst wordt op 23 september in Landhuis Bloemhof aan het publiek gepresenteerd. Om 19.00 uur vindt de introductie plaats onder het genot van wat hapjes, die door leden worden vervaardigd en gepresenteerd. De recepten hiervoor komen uiteraard uit Bunchi’s keuken. Maar er is nog iets bijzonders aan dat boek. En dat blijkt uit de titel: Djis Purb’e! Dat is geen Nederlands zoals we in de vaste rubriek van Bunchi gewend waren. Haar recepten werden stuk voor stuk in het Engels en in het Papiamentu vertaald. Dat nam maar liefst anderhalf jaar in beslag. Bunchi besloot alle rechten over te dragen aan de club. “Zo komen ook alle inkomsten uit de verkoop ten goede van ons sociaal fonds. Bovendien had ik helemaal geen zin in al die administratieve rompslomp. Bijhouden hoeveel je hebt verkocht, een hele administratie voeren. Daar had ik helemaal geen zin in zeg, ai no!” Ze schatert het uit. Tijdens de presentatie op 23 september zal Bunchi Römer vertellen over de totstandkoming van haar boekwerk. Welke gerechtjes er tijdens die avond worden geserveerd is voor haar een grote verrassing. Ze giechelt: “Ik laat me gewoon verrassen, ik wil niet eens wéten wat we uit mijn keuken voorgeschoteld krijgen.”

Culturele Agenda

Kunst & exposities

Pietermaai Smal Festival
In het kader van Siman di Kultura vindt zaterdag 1 oktober het Pietermaai Smal Festival plaats van 14.00 tot 24.00 uur. Met eten en drinken, antiek en een verzamelmarkt, exposities van diverse lokale kunstenaars en veel live entertainment voor de hele familie.

Island Reflections
De Pree Art Center and Gallery in het Hope College in Holland, Michigan, houdt tot 1 oktober een expositie van contemporaine kunst uit Curaçao getiteld ‘Island Reflections’.
Openingstijden: maandag - zaterdag van 10.00 - 17.00 uur, zondag van 13.00 - 17.00 uur. Voor meer informatie: 616-395-7500.

Pompoen Baart Kalebas
Tot en met 1 oktober is in Landhuis Bloemhof ‘Pompoen Baart Kalebas, van Afrika naar de Caraïben’ te zien, een expositie van muziekinstrumenten uit Afrika en het Caribisch gebied, samengesteld uit de privécollecties van verschillende lokale verzamelaars.

Kunst bij AH
Elke maand hangt er bij Albert Heijn nieuw werk aan de muur van het Allerhande Café. Deze maand (t/m 27 september) werk van Astrid van Dorp.

Pompoen Baart Kalebas is nog tot en met 1 oktober te zien in Landhuis Bloemhof.

Bloemhof Workshops
Landhuis Bloemhof biedt verschillende workshops aan voor de komende maanden: Tai Chi & Qi Gong door Bryan Fraites (voor meer informatie: 662-9342 of martialarts.bry@gmail.com), Model Tekenen/Schilderen door Hanneke Floor (15, 22 en 29 oktober en 5 november), Basis Print Technieken door Babette de Waele (12, 19, en 26 november en 3 december), Decoratie Technieken door Gloria Luz de Waal (10 en 17 december).Voor meer informatie kunt u altijd bellen of emailen: www.landhuisbloemhof.an

Dans & Theater

Ba sende bela pa mi - Anthony Jamanika
Toneelstuk over een secretaresse die alle medewerkers en zelfs haar chef om haar duim draait. Zij kent alle collega’s door en door, hun sterke en zwakke punten. Daarom heeft zij voor elk van hen een kaars in de kleur van hun lievelingskleur op hun bureau gezet en wacht zij af wat er met ze gaat gebeuren. Omdat iedereen een beetje bang voor haar is, kan zij doen en laten wat ze wil. Zelfs degene die probeert om het een beetje goed te maken en op te lossen kan niet tegen haar op. Zij dreigt met het feit dat hij nog een kaars zal krijgen... Maar wat zij tegen Fidel zei had net het omgekeerde effect. Er speelt zich heel wat af: woordspeling, leugens, liefde en veel meer. Een echt drama!
Zaterdag 17 september 21.00 uur
Zondag 18 september 20.00 uur
Entree: 27,50 gulden
Locatie: Teatro Luna Blou

Film

Euroscope Curaçao 2011: Films from Europe
In de maanden augustus en september vindt in Teatro Luna Blou Euroscope Curaçao 2011 plaats. Tijdens dit filmfestival kan de liefhebber van Europese films genieten van films uit Europese landen, inclusief Nederland. Entree: 13,50 gulden.

Uit Duitsland: El Sistema
‘El sistema’ is een netwerk van kinderen en jeugdorkesten, muziekcentra en workshops in Venezuela waar, op dit moment, meer dan 250.000 kinderen leren om een instrument te bespelen. Het verhaal, dat een beetje op een sprookje lijkt, is een uitzonderlijk geval van een visie die realiteit werd. Hoe de kracht van muziek ervoor heeft gezorgd om levens van honderdduizenden kinderen te veranderen.
Zondag 25 september om 15.00 uur
Genre: Drama
Taal: Duits gesproken, Engels ondertiteld
Entree: 13,50 gulden
Locatie: Teatro Luna Blou

Boeken & literatuur

Een sjtetl in de tropen
Het boek Een sjtetl in de tropen. De Asjkenazische gemeenschap op Curaçao, kreeg meteen na verschijnen het stempel ‘een standaardwerk over een tot nog toe onderbelicht deel van de Curaçaos-Joodse geschiedenis’ (Nieuw Israëlitisch Weekblad, 12 februari 2010). In deze eerste geschiedschrijving van de Curaçaose Asjkenaziem beschrijft auteur Jeannette van Ditzhuijzen waarom deze joden Oost-Europa verruilden voor Curaçao, hoe ze de eerste jaren het hoofd boven water hielden, en al snel eigen winkels openden met bekende namen zoals Ackerman, Tauber, Wiznitzer, Linder, Gandelman en Spritzer + Fuhrmann. Het boek is inmiddels bijna uitverkocht, maar mede dankzij een gulle bijdrage van het Prins Bernhard Cultuurfonds Nederlandse Antillen en Aruba verscheen het deze maand in een bijgewerkte, Engelse editie: A Shtetl under the Sun. The Ashkenazic Community of Curaçao. Te bestellen bij de lokale boekhandel of via www.amazon.com.

Dubbele boekpresentatie
Uitgeverij ‘In de Knipscheer’ houdt op 25 september een dubbele boekpresentatie getiteld ‘Curaçao! Curaçao!’, met film, voordracht, interview en muziek in Amsterdam West bij Podium Mozaiek aan de Bos en Lommerweg. Presentatie van ‘Hot Brazilian Wax en Het Requiem van Arthur Booi’ geschreven door Eric de Brabander en ‘Hé Patu/ Waggeleend, gedichten van Elis Juliana’, samengesteld en vertaald door Fred de Haas. Met medewerking ook van Igma van Putten (voordracht), Peter de Rijk (interview), Aart Broek over ‘Het lichten van de jaren’ en muziek van Ensemble ‘Alma Latina’.

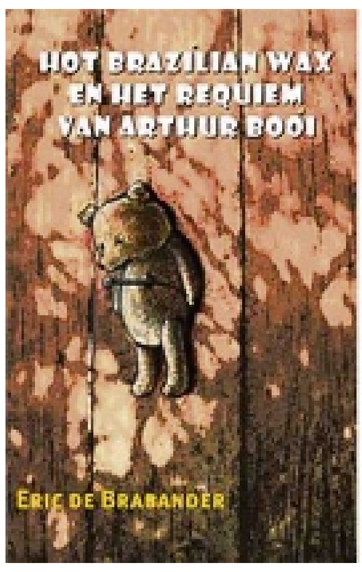

Rietveld & Curaçao
Deze maand verschijnt het boek ‘Rietveld & Curaçao. Een modern architect op een Caraïbisch eiland’.
Gerrit Rietveld ontwierp tussen 1949 en 1960 zes gebouwen die tot op de dag van vandaag nog een voorbeeldfunctie hebben. Rietveld wist als geen ander gebruik te maken van het klimaat op eiland met grote dakoverstekken tegen directe instraling van de zon en regelbare shutters in plaats van gesloten wanden. Lees meer over zijn werk op Curaçao in deze nieuwe publicatie.
Titel: Rietveld & Curaçao. Een modern architect op een Caraïbisch eiland’, Jan de Heer.
ISBN 978 90 6450 774 8

Varia

Ascencion
Iedere eerste zondag van de maand is er Open Huis op landhuis Ascencion. De toegang is gratis. Het Open Huis vangt om 10.00 uur aan met een oecumenische kerkdienst. Voor de kleintjes is er een kinderneven-dienst. Om 11.00 uur is er een rondleiding om en door het fraai gerestaureerde en gemeubileerde landhuis. Hapjes, drankjes en muziek aanwezig.
Stichting Vormingscentrum Landhuis Ascension organiseert vrijwel iedere donderdag rondleidingen over de plantage en omgeving. Vanaf 08.30 uur staat de koffie klaar. De rondleiding duurt ruim een uur. Deelname kost tien gulden (koffie, cake en limonade bij aankomst inbegrepen) en is uitsluitend mogelijk bij opgave via tel: 864 1950, 5187265 of per mail: info@landhuisascencion-curacao.com.

Yoga
Workshop ‘Persoonlijke groei’ bij het YogaCentrum Curaçao op de zaterdagmiddagen van 14.00-17.00 uur op 1, 8 en 15 oktober. Het gaat over grenzen. Iedereen heeft zo zijn eigen grenzen. Respecteer grenzen van elkaar. Zijn deze niet duidelijk voor je, informeer dan naar de reden zodat de situatie duidelijk wordt en je een beter beeld hebt waarom de grens voor de ander zo is. Aan de hand van oefeningen leer je welke grens jij hebt. Grenzen vormen het individu, ze maken je tot wie je bent. Wat doe je wel en wat doe je niet, waar ligt voor jou de grens, de do’s en dont’s. Het neerzetten van grenzen. Hoe doe je dat en waar moet je aan denken. Bij deelname en voor aanvang van de workshop moet het cursusgeld van 375 gulden voldaan worden. Koffie en thee worden geserveerd. Aanmelding per e-mail, info@yogacentrumcuracao.com of per telefoon: 8643739 of 5283029. YogaCentrum Curaçao, Kaminda Johan M. Statius van Eps 14, Soto.

Nieuw & opmerkelijk

Art-shop Gallery Alma Blou
In de art-shop van Gallery Alma Blou kunt u al vanaf de komende week kerstartikelen van Addy Lovert vinden, waaronder haar bekende kerststalletjes van drijfhout. Deze stalletjes zijn er in verschillend formaat, ook klein. Ook is er mooi nieuw werk te koop van Veri Wisman, J.M. Capricorne, Rien te Hennepe, Yvonne van Gogh en Paul Saffrie. Kortom, genoeg mooi werk om de gallery met een bezoek te vereren.

Het Festivalgastenboek
Op 9 november 2011 openen Ariadne Faries en Marit Törnqvist het festivalgastenboek in het Curacaosch Museum. Nieuw is het ‘Festival-gastenboek’ met bijdragen van kinderboekenschrijvers, dat het Curaçaosch Museum in beheer gaat nemen. Het gaat om bijdragen van auteurs die in de afgelopen 20 jaar op de eilanden te gast waren en dat in hun werk tot uitdrukking brachten. Het visuele aspect is daarbij belangrijk. Stichting NANA en het Museum hopen onder meer originele tekeningen van prentenboekmakers te ontvangen, maar ook andere bijdragen zijn welkom, zoals een korte tekst of een bijzondere foto. Ook wordt een minibibliotheek aangelegd met publicaties die naar aanleiding van het Kinderboekenfestival zijn ontstaan. Het museum is al in het bezit van de festivalboekjes van NANA, maar er zijn ook andere boeken ontstaan in relatie tot het Kinderboekenfestival. NANA organiseert in 2011-2012 weer een kinderboekenfestival op de Antillen, samen met partners op de eilanden. Het programma begint op 28 oktober in Aruba en gaat daarna naar Curaçao en Bonaire. Enkele Nederlandse en Vlaamse auteurs treden ter plaatse op, evenals Antilliaanse auteurs en vertellers. Daarnaast gaan kinderen op de eilanden - net als vorig jaar - weer skypen met overzeese auteurs. Dit skypeprogramma loopt in het schooljaar door t/m april 2012. In april 2012 wordt de ‘tweede ronde’ van het Gastenboek afgesloten met een programma met enkele Antilliaanse en wellicht ook Nederlandse en Vlaamse auteurs in het Curaçaosch Museum.

Noteert u alvast:

Filmhuis Openbare Bibliotheek
13 oktober El secreto de sus ojos.
Plaats: Auditorium van de Openbare Bibliotheek
Tijd: 19.00 uur
Entree: leden 2,50 gulden. Niet-leden 5,00 gulden.

Boy Namias de Crasto
Gallery Alma Blou toont in oktober een expositie van werk van Boy Namias de Crasto. De in Nederland wonende kunstenaar toonde zich ook bereid enige workshops te geven. Eén van deze workshops zal zijn met kinderen, maar er zal ook een workshop voor volwassenen zijn, waarschijnlijk calligrafie op handgeschept papier. Mocht u belangstelling hebben voor één van beide workshops, dan kunt u dat bij de gallery aangeven. De exacte invulling, tijd en datum worden binnenkort bekendgemaakt.

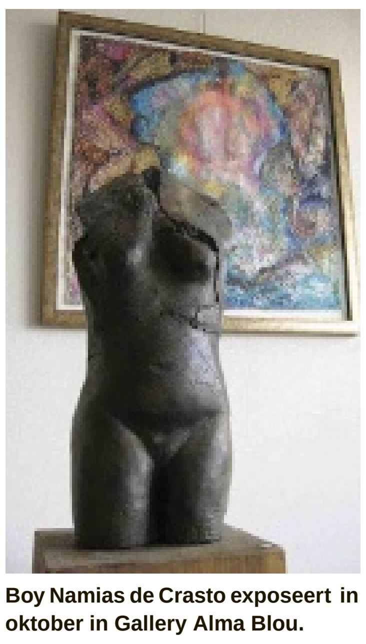
Boy Namias de Crasto exposeert in oktober in Gallery Alma Blou.

De Culturele Agenda verschijnt iedere zaterdag in de Ñapa. Stuurt u alle info s.v.p. naar: agenda.cultuur@gmail.com.

Feuilleton

'Terug tot Tovar' (Slot)

'Some dance to remember, some dance to forget'

Hotel California
The Eagles

Tekst: Hans Vaders

Epiloog

Regen ruist neer over Tovar. Een sierlijk wolkenballet, een donkere speelse wals, spiraalt langs de groene hellingen langzaam naar het in een lichte mist gehulde dal en toont het onschuldig ogende randgebied van een tropische storm. Die houdt inmiddels huis op de oostelijke Caribische eilanden, zaait dood en verderf en neemt naar het westen, bericht de lokale meteo, in orkaankracht toe.
Een fragiele vrouw in een angoratrui, die leeft op haar dagelijkse rantsoen van Cacique-rum en absinth, schuilt als een schuwe zwerfkat al een paar maanden in hotel Selva Negra. Het ligt op loopafstand van de kerk van San Martín en de Bierstube. Ilse Smiedt besluit deze natte winderige avond niet naar Strubinger te gaan, hoewel dit gewoonlijk tot haar vaste routine behoort.
In haar koude kamer, met zicht op het door de striemende regen en wind opgezweepte water van de Tuy, praat ze op gebiedende toon met een bereisde pluchen egel, die al eerder in Venezuela woonde en met een wijze kabouter die haar woorden begrijpt en ze voor haar andere beesten in hun eigen jargon vertaalt. Ook voert ze een serieus gesprek met een witte, jonge beer, die nog veel moet leren en met een groene squirtle, waarvan de rug na een leven vol kommer is verhard tot een keihard schild en die, wanneer ze kwaad wordt gemaakt, een giftige substantie uit haar bek spuugt.
Ilse Smiedt bewaart in een zijvakje van haar tas een envelop met daarin een foto en een korte brief. De pasfoto toont in profiel een man met korte bakkebaarden, een met zorg gestileerde dunne snor en zwart krullend haar. Zo had ze hem op het eiland leren kennen toen ze jong was. Ze mist hem nog iedere dag.

'Met Socrates León achter het stuur van de Chevrolet Impala toerden we door heel Venezuela. We deden alle grote steden aan, van Ciudad Bolívar tot Maracaibo. De band volgde in een gehuurde bus. We spraken niet veel meer, alleen het allernoodzakelijkste. Alles was al eens gezegd of geopperd. We waren uitgepraat, de sonates met verve gespeeld en de partituur daarna voorgoed opgeborgen.'
'Ik zat meestal voorin, naast de zwijgzame León, met egel op mijn schoot. Ramón Romero sliep steevast zijn roes uit van de vorige nacht op de achterbank van de ruime reiswagen. Een snurkende oude man. Juist, dat was hij, een snurkende, oude, impotente man die teerde op vergane roem. We overnachtten meestal in een obscure negotie langs de hoofdweg, waar de opgediende avondmaaltijd zonder uitzondering bestond uit noedelsoep met dunne schijfjes glazige aardappel, bonen uit blik en uitgebakken reepjes ranzig spek. Maar al dit reizen gaf me tenminste de nodige regelmaat, enige steun in mijn leven.'

De vrouw met het ragfijne golvende haar en de jadegroene ogen, die kortstondig danste bij het nationaal folkloristisch ballet van Venezuela en eenmalig een solo-optreden verzorgde in het grote Teatro Municipal in Caracas, schrijft een dagboek met een rond handschrift in een schoolschrift met harde kaft, waarin ze de denkbeelden, uitspraken en vele reizen van de aan haar toevertrouwde dieren zorgvuldig vastlegt.
'Alles moet worden beschreven. Niemand is vrij van zonden, ook mijn dieren niet. Eenieder staat bij zijn geboorte, zonder dit op die leeftijd reeds te beseffen, al met zijn rug tegen de muur, op de voorste hem of haar uitgekozen plaats van executie. Al mijn dieren zijn mij even lief als mijzelf, maar sommige dieren, zoals de aasgier met zijn vlijmscherpe klauwen en de varaan met zijn dodelijke beet, zijn mij het liefst.'
'Vroeger werd mij voorgehouden dat ik me niet zo aan moest stellen, omdat ik in een paradijs op aarde verkeerde. Altijd in de spotlights, altijd in het dansende licht van een ontembare zon, met witte stranden aan de boorden van een blauwe zee. Maar het bleek voor mij slechts een voos, verdorven paradijs - een stuk venijnig brandkoraal - een beklemmende Hof van Eden, waarin ik letterlijk in het zweet mijns aanschijns een stuk droog brood moest zien te verdienen. Een oord waar veelvuldig gestolen, verkracht en gemoord wordt. Kokoseilanden vol roddel en vriendjespolitiek, palmeilanden die allerhande schuim aantrekken als een magneet.'
'Maar, egel, nog altijd aanzienlijk beter dan infaam paradijs Jamaica. Een land waar nog tot ver in de negentiende eeuw een feestelijke gebeurtenis, een huwelijk of verjaardag, werd gevierd met warme rumpunch en dikbelegde sandwiches. De geciviliseerde Engelse suikerplanters groeven dan negerjongens in voor het croquetspel op het door flambouwen verlichte gazon. Hun hoofden dienden hierbij als poortjes waar de zware houten bal doorheen werd gejaagd. Die verbrijzelde maar al te vaak hun schedel.'
'Ik heb jaren gedacht dat ik zo'n verschoppeling, zo'n arm donker kind, mijn ongeboren zoon, als een stenen last in mij droeg, als smokkelwaar met mij meezeulde, zoals bij een volwassene een nieuwe nutteloze verstandskies zich plotseling pijnlijk kan openbaren achter de oude. Maar ik meen dat ik alleen aan mijzelf toebehoor en aan niemand anders. Ik ben alleen solidair met mijzelf. Alleen aan mijzelf leg ik verantwoording af. Want wat heb ik in principe met anderen in de buitenwereld te maken? Die proberen me slechts te kwetsen, zijn eindeloos bezig met procedures om me een hak te zetten. En let wel, ik wil niet wegkwijnen en slechts boete doen voor mijn verleden in een donkere ongezellige huurkamer met uitzicht op een verlaten plein in een besneeuwde provinciestad in Noord-Holland.'
'Er waren in mijn jeugd vele momenten, dat niemand op bezoek kwam, behalve de passaatwind die 's nachts door de wijd geopende shutters zacht langs mijn haren streek en tegelijkertijd de vele muskieten binnen bracht.' In haar fantasie dacht Ilse Smiedt toen dat ergens ver weg, in een koud, mistig land bevolkt door mensen met blauwe visachtige ogen, een broer van haar woonde. 'Maar mijn unieke prins, mijn vorst, trots zittend op zijn witte gepantserde paard, mijn eigen Nero Claudius Drusus, hij is nooit gekomen.'
In haar cahier noteert ze korte, kinderlijke zinnen. Sprookjes die ze al jaren in eigen beheer uit had willen geven. 'Toen mijn egel zeventien jaar oud was, werd hij door de Engelse koning aan het hof in Londen ontboden. Cornelis had namelijk al een aantal geruchtmakende uitvindingen op zijn naam staan, waaronder het prototype van een eenmansduikboot die hij met succes in de Thames demonstreerde en een zeer effectieve kuisheidsgordel. Vooral deze laatste vondst was toch wel heel bijzonder en bleef niet onopgemerkt bij de nieuwsgierig toekijkende paladijnen tijdens het uitvoerige exposé van Cornelis samen met zijn favoriete naaktmodel.'
'Maar uiteindelijk krijgen we allemaal een door onszelf zorgvuldig opgebouwd, negatief saldo, onze ultieme straf, gepresenteerd. Denk aan die slordige specialist die, als reclame voor zijn praktijk, bebloed gips en afgedankte protheses neerzette bij de zakken met ander vuil en gebruikte injectienaalden. Die troep stond daar, drie dagen later, tussen de ratten nog steeds te pronk. Hij heeft nu zelf geen benen meer.'
'Wat mijn eigen straf ook zal zijn. Beslist geen lang leven meer met herinneringen die me nu al jaren najagen en dreigen te verscheuren, zoals een hongerige gevlekte jakhals in volle ren zijn verwonde langzaam creperende prooi keer op keer in de nekspieren bijt.'
'Oh god, verlos me uit deze uitzichtloosheid, mijn bestaan in de marge, een leeg bestaan waar een eenvoudige rendierhoeder uit Siberië zich nog voor zou schamen. Ik heb het koud, mijn lichaam voelt klam. Ik ben ziek. Voor mij bestaat geen verlossing meer. Terug naar Tovar, het lonkte, het scheen de enige oplossing, de enige remedie die nog restte, maar ook hier, tussen de in regen en wind ruisende sparren, vind ik niet die absolute rust.'

Wim Liebknecht verliet ver na middernacht - diezelfde middag zou hij afreizen naar Caracas voor zijn vlucht naar Amsterdam via Curaçao - als laatste gast, aangeschoten na de ruim ingenomen kelkjes korenwijn, de Bierstube van de erven Strubinger.
'Ik was er voor het eerst en het beviel me er best. Vooral die oude Strubinger vond ik een geschikte openhartige vent. Hij vertelde me in vertrouwen dat hij al jong wees was geworden. Niemand had hem kunnen vertellen waarom zijn vader zo vlak voor de oorlog verdween. Jammer alleen dat zijn vaste gaste die avond niet was komen opdagen. Die sprak Nederlands, een landgenote, volgens hem. Ik denk dat we veel gemeen met elkaar hebben, Strubinger en ik. Ook mijn vader heb ik immers nooit meer ontmoet, behalve, ja soms, in mijn dromen.'
Liebknecht had daarna zijn gele plastic regenjekker aangetrokken. Hij maakte ten afscheid, hij dacht erover na zijn aanstaande promotie spoedig nog eens terug te keren naar het rustieke gastvrije dorp, een korte wandeling over het smalle bospad langs de rivier. Zo bemerkte hij, staande aan de oever van de Tuy, liggend in het kolkende water, een vrijwel naakte magere vrouw die een pluchen speelgoeddier tegen de borst hield geklemd.
'Een bijzonder mooie vrouw, een volmaakt Grieks beeld, een echt model. Ik ken haar ergens van.' Bij deze onverwachte en onwelkome surprise, was dit het enige wat in hem opkwam. In de gestaag neervallende regen, die in grote druppels langs de donkere sparren droop naar de verzadigde bodem, zag de leraar en estheticus de gedeukte rolstoel over het hoofd die, meegevoerd door de krachtige stroom, langsdreef met een doorweekte angoratrui gehaakt aan een verborgen wielspijl.
Het betrof een zwaar beschadigde rolstoel met een, door de zuigende dalwind aangedreven, zinloos in het water scheppend wielframe en daaromheen in kolkjes en cirkels draaiende pulp, een brij die eens beschreven kwaliteitspapier moest zijn geweest. Op koers naar de eilanden voor de vaste kust, waar herinnering niet meer telt. Verleden, heden en toekomst zijn daar één.

Op de modderige, overvolle dodenakker van Tovar, trapsgewijs tegen een steile helling aangelegd en omringd door metershoge groene varens, lage dennen en rode bloemen, liggen de pioniers van weleer eendrachtig zij aan zij: Dürr, Müssle, Strubinger, Smiedt, Gerig, Kanzler, Ruh, Liebknecht, Ruthman en Rosenkrantsz.
Het ontzielde lichaam van Ilse Smiedt werd tijdelijk, volgens de mores van het dorp, overgebracht naar het klooster van de Dominicanessen in Del Flores en daar opgebaard in het met witte en gele bloemboeketten versierde kapel. Kort na kerst begroef de dorpsraad van Tovar de voormalige danseres. De bronzen klokken van de kerk van San Martín beierden sonoor. Dit had toch wel iets exclusiefs, iets aparts, zou Ramón Romero de las Rosas hebben gezegd.

(Einde)

Leesvoer

Een Keukenmeidenroman

De verfilming van het boek 'The Help' van Kathryn Stockett draait in de bioscoop. De film trekt niet alleen volle zalen, maar ook vele tranen.

The Help verscheen in 2009. De Nederlandse vertaling van het boek, getiteld 'Een Keukenmeidenroman' kwam in januari 2010 uit. Het verhaal speelt begin jaren zestig in Mississippi en draait om drie vrouwen: Eugenia (Skeeter), Aibileen en Minny.

Skeeter besluit een carrière als schrijfster na te jagen. Naar een onderwerp hoeft ze niet ver te zoeken, als op een dag haar vriendin Hilly vertelt over haar missie in alle huizen van blanke gezinnen een apart toilet te installeren voor de zwarte hulp. Hoe meer Hilly gebrand is op deze vorm van segregatie, hoe meer Skeeter twijfelt aan de 'gewone' manier van doen. Ze begint de verhalen te verzamelen van zwarte vrouwen die als hulp in de huishouding werken.

De eerste die haar verhaal aan Skeeter durft te vertellen is Aibileen, een wijze, trotse vrouw die inmiddels al het zeventiende witte kind opvoedt. Iets is er in haar geknapt nadat ze haar zoon verloor. Hij stierf toen zijn bazen 'de andere kant op keken'.

Aibileen haalt ook haar vriendin Minny over om Skeeter in vertrouwen te nemen. Minny is al vaker ontslagen dan ze kan tellen, omdat ze haar werkgevers altijd van repliek dient.

Drie vrouwen zijn het allesbepalende racisme meer dan zat en besluiten dat de verschillen tussen hen minder belangrijk zijn dan de overeenkomsten. Het boek dat ze schrijven wordt een ontroerend relaas, met schokkende maar ook warme verhalen. Levensecht zet Stockett het doorzettingsvermogen neer van de vrouwen en hun project om de stad voor altijd te veranderen. Een aangrijpend verhaal met scherpte, maar ook vol humor en hoop. Hoop voor de zwarte gemeenschap, maar ook voor Skeeter, Aibileen en Minny dat hun dromen niet zo onbereikbaar zijn als ze vreesden. Een tijdloos en universeel verhaal over (ongeschreven) regels en het al of niet overtreden daarvan.

Kathryn Stockett groeide op in Jackson, Mississippi. Ze studeerde Engels aan de Universiteit van Alabama en verhuisde naar New York waar ze werkte in de tijdschriftenmarketing. Dit is haar eerste roman.

Titel: Een Keukenmeidenroman
Auteur: Kathryn Stockett
Uitgever: Mistral
ISBN13: 9789049951221

Ars poëtica

De neger spreekt over rivieren

Langston Hughes

Ik heb rivieren gekend:
Ik heb rivieren gekend zo oud als de wereld en ouder dan het
stromen van het menselijk bloed in menselijke aderen.

Mijn ziel is diep geworden als die rivieren/

Ik baadde in de Eufraat toen de dageraden jong waren.
Ik bouwde mijn hut aan de Kongo en zij wiegde mij in slaap.
Ik keek neer op de Nijl en bouwde de piramiden daar boven.
Ik hoorde het zingen van de Mississippi toen Abe Lincoln naar
New Orleans kwam, en ik heb haar modderige boezem geheel
van goud zien worden in de zonsondergang.

Ik heb riveren gekend.
Oude, donkere rivieren.

Mijn ziel is diep geworden als die rivieren.

(Vertaling Sybren Polet)

Langston Hughes

Milieu

Gevaarlijke bacteriën in oceaan

De opwarming van de oceanen stimuleert de verspreiding van gevaarlijke bacteriën, die onder meer via vis en schelpdieren in aanraking komen met de mens. Een grootschalige Europese studie waarschuwt voor miljoenen euro's aan kosten voor de volksgezondheid.

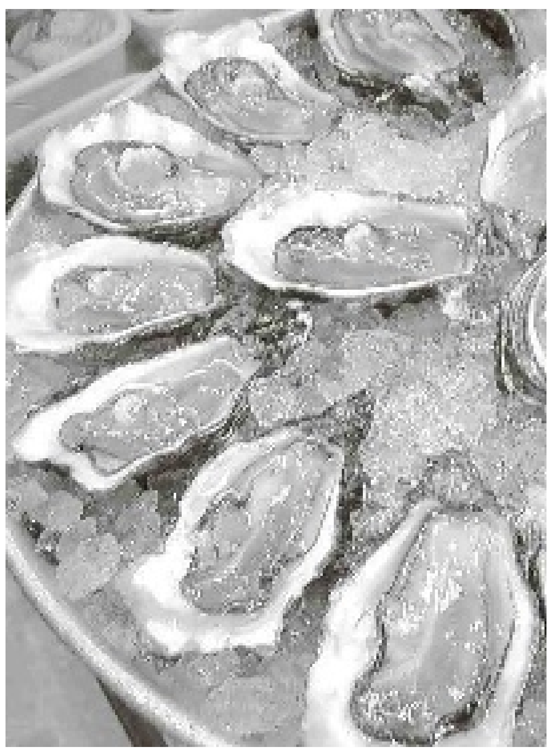

De onheilspellende boodschap is afkomstig van het Onderzoekscentrum voor Klimaatverandering en Europese Marine Ecosystemen (Clamer), een samenwerking tussen zeventien Europese onderzoeksinstituten. Het is het resultaat van een synthese van meer dan honderd onderzoeksprojecten sinds 1998.

“De besmetting met ziektekiemen door menselijke consumptie van zeevruchten en, in minder mate, door blootstelling aan zeewater tijdens het beroep of recreatie, kunnen voor miljoenen euro's gezondheidskosten veroorzaken”, stelt Clamer in een paper dat deze week werd voorgesteld op een congres in Brussel.

Zo ontdekte een team van onderzoekers uit Italië, Duitsland, de VS en Groot-Brittannië dat warm water de groei van zogenaamde Vibrio-bacteriën stimuleert. Vibrio is een van de meest gevaarlijke bacteriestammen, die onder meer gastro-enteritis en cholera kan veroorzaken. Andere bacteriën en microalgen kunnen voedselvergiftiging bij de mens veroorzaken of het ecosysteem ernstig ontwrichten door de schade die ze toebrengen aan vissen of schelpdieren.

Verontrustend

“We hebben overtuigend en verontrustend wetenschappelijk bewijs verzameld”, zegt Carlo Heip van Clamer. “We moeten daar veel beter over communiceren dan we tot nu toe gedaan hebben. We moeten ons goed bewust zijn van de gevaren die verbonden zijn aan wat in essentie een ongecontroleerd experiment is met de marine ecosystemen.”

De studie van het Clamer beperkte zich tot de Europese zeeën, maar de auteurs van het onderzoek nemen aan dat dezelfde tendens ook elders ter wereld een feit is.

Gevolgen

Het Clamer-onderzoek somt naast de proliferatie van bacteriën een aantal andere gevolgen van de klimaatverandering voor de zeeën op: een stijgende zeespiegel, kusterosie, smeltende ijskappen, meer en hevigere stormen, wijzigingen in de zeestromingen en verzuring.

De stijging van de zeespiegel alleen al, zegt het rapport, bedreigt tot drieduizend miljard euro aan eigendommen in Europa die op minder dan een halve kilometer van de kust liggen. Maar liefst 35 procent van het Europese bruto binnenlands product wordt gegenereerd op minder dan 50 kilometer van de kust.

Spotlight op dieren

Bloedarmoede (3)

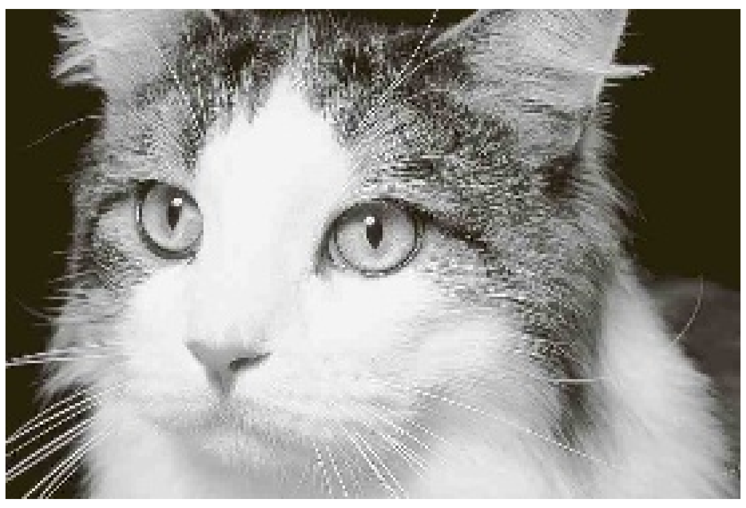

Wanneer er veel bloedverlies optreedt, ontstaat er een te hoog gehalte aan fosfaten in het bloed en de daarop volgende nier-insufficiëntie leidt tot demineralisatie van bot.

Tekst: Margot Hack

Demineralisatie betekent onder meer het ontkalken van het skelet. Door deze ontkalking ontstaan er minerale afzettingen op de weke (zachte) weefsels. Deze afzetting van kalkzouten geeft ontstekingen en wanneer deze optreden in het maagdarmkanaal kan dit leiden tot bloedingen, zweren en pijn. De nierpatiënt kan het zich niet veroorloven om gewicht te verliezen, misselijk te zijn of nog meer bloed te verliezen, dus deze patiënten hebben speciale zorg nodig, terwijl er ook maatregelen genomen moeten worden om de fosfaatniveaus terug te brengen tot normaal.

Behalve met het fosfaatniveau dat problemen kan geven, hebben we ook het probleem van een hormoon dat gastrine heet. Gastrine is betrokken bij de vertering van voedsel en stimulatie van de maag om zuren vrij te laten komen. Normaal gesproken zal de nier gastrine uit de circulatie verwijderen wanneer het niet meer nodig is, maar bij de dieren waarbij de nieren beschadigd zijn, is deze verwijdering niet voldoende. De verlengde aanwezigheid van gastrine in de bloedbaan zorgt ervoor dat de maag zuren blijft produceren en dit zal uiteindelijk leiden tot een maag- (en/of darm-) zweer.

Hoe weten we of er een maag- of darmzweer aanwezig is? Er zijn verschillende aanwijzingen in de laboratoriumuitslagen wanneer er bloed afgenomen is, maar er zijn natuurlijk ook uiterlijke kenmerken:

- Ernstige ontstekingen in de mond (geur, bloederige of pusserige kwijl en eventueel plakkerige uitvloeiing op lippen en kin) horen bij een zweer. Wanneer er een zweer in de mond deze ernst geeft, kunnen we er vanuit gaan dat er verderop in het maagdarmkanaal net zulke zweren aanwezig zijn.
- Een ander teken kan in de bloeduitslag een verhoogde BUN-waarde zijn. Deze waarde is afhankelijk van eiwitten in het dieet. Bij een bloeding in het maagdarmkanaal geeft dit een verhoogde hoeveelheid bloed in de darm om te verteren en daar komt eiwit bij vrij. Dit zorgt dus voor een verhoging van de BUN-waarde in het bloed.

Wanneer er sprake is van zweren, moeten er maatregelen genomen worden. Medicatie om de misselijkheid te onderdrukken en eventueel de eetlust te stimuleren kunnen een eerste oplossing bieden. Als er sprake is van pus in de mond, dan is er sprake van een secundaire bacteriele infectie en is antibiotica nodig. Ook desinfecterende mondspoelingen kunnen gebruikt worden.

Medicijnen die de maagzuuraanmaak remmen zullen de pijn en bloedingen in de darm verminderen als de slijmvlieslaag van de darm beschadigd is.

Ook zijn er supplementen verkrijgbaar die een beschermlaagje over de zweer kunnen aanbrengen en deze daardoor beschermen tegen verdere irritatie.

Volgende week het vierde en laatste deel over bloedarmoede.

We zijn er ook voor volwassenen met ADHD en/of dyslexie.

Belangenvereniging voor ADHD en leerstoornissen.
Tel.: 7372002/ 5620722
E-mail: eqlibracur@hotmail.com

“Bij een gebroken poot is het maken van een röntgenfoto altijd noodzakelijk anders kan de behandeling nooit goed gedaan worden!”

Dierenartsenpraktijken Vredenberg, Ronde Klip, Tera Kora en Comenencia
Tel: 737-2185-737-3202

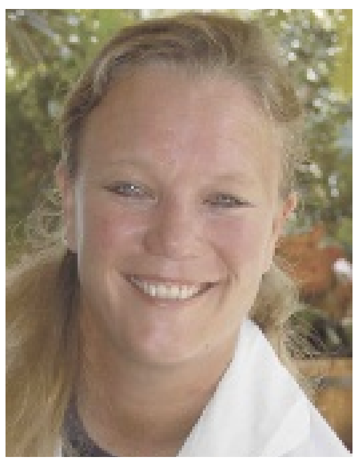

Margot Hack is dierenarts te Ronde Klip

Puzzels

PRIJSPUZZEL

HORIZONTAAL:
1. Pips; 4. enzovoort; 10. verheugd; 11. troefkaart; 12. met dubbele tong spreken; 14. wie een ideaal nastreeft; 17. cijfer; 18. gevangenis; 19. onheilsgodin; 20. roeibank; 22. thans; 24. olie (Eng.); 26. waterkering; 27. show; 30. gebakken vloertegel; 32. strandkleding; 33. sierlijk gevormd flesje; 34. ontkenning; 35. onderricht; 36. dansfeest; 38. staat; 39. vordering; 41. lof; 42. scharnier van een hengsel; 44. opstijgende warme luchtstroom; 47. speelgelegenheid; 48. voormalige Chinese leider; 49. aanwijzend vnw.; 50. onrust stoken; 51. betweter.

VERTICAAL:
1. Stroper; 2. geseinde foto; 3. nuttigen; 4. bijbelse figuur; 5. met een uurwerk verbonden explosief; 6. bijbelse reus; 7. moment; 8. bijb. naam; 9. vierkante zuil; 13. belang; 15. water (Fr.); 16. bijstand; 21. deel van Oostenrijk; 22. deel van de vinger; 23. deugniet; 25. gestold vleesnat; 27. huivering; 28. make–up specialist; 29. ambitie; 31. betelplant; 34. epiloog; 36. Turkse eretitel; 37. zoon van (voor Schotse namen); 39. vulkaan op Sicilië; 40. half; 41. struisvogel; 43. snelheidswedstrijd; 45. knaagdier; 46. deel van het hoofd.

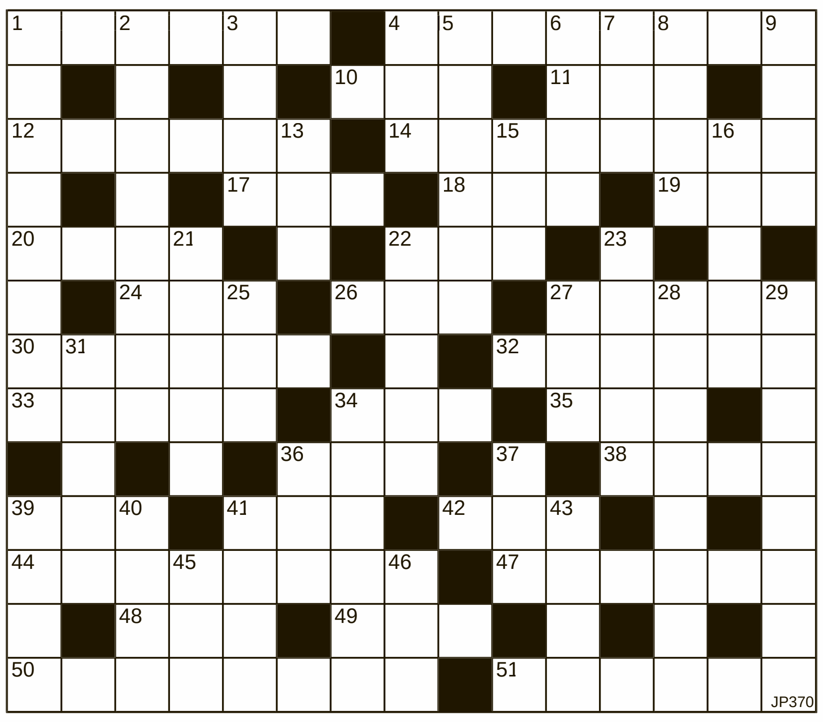

Uit de inzendingen van de Amigoe-puzzel van vorige week is als winnaar van de weekprijs van 25 gulden getrokken:

Geen winnaar
Aruba

M. Curiel
Mont. Peleestraat 6
Curaçao

De winnaar kan zijn/haar prijs na identificatie ophalen op het kantoor van de Amigoe. Curacao: Kaya Fraterna di Skèrpènè z/n tot drie uur n.m. Aruba: Bilderdijkstraat 16-2, tijdens kantooruren. Oplossingen moeten zowel op Curaçao als Aruba zijn ingediend op woensdag voor 12:00 uur. Gelieve duidelijk op de enveloppe te vermelden: Amigoe-puzzel. Vanuit Bonaire kan de oplossing gefaxt worden naar Curaçao: (00599-9) 767-4744. De prijzen vervallen na drie maanden.

ANAGRAM

Op elke verticale regel dient een woord van vier een van vijf en een van zes letters te worden ingevuld. Het woord van vijf letters bestaat uit de letters van het voorgaande woord plus 1, het woord van zes letters bestaat uit de vijf letters van het voorgaande woord plus 1. Als de hele puzzel juist is ingevuld, vormen de letters op de vet omlijnde regel een woord.

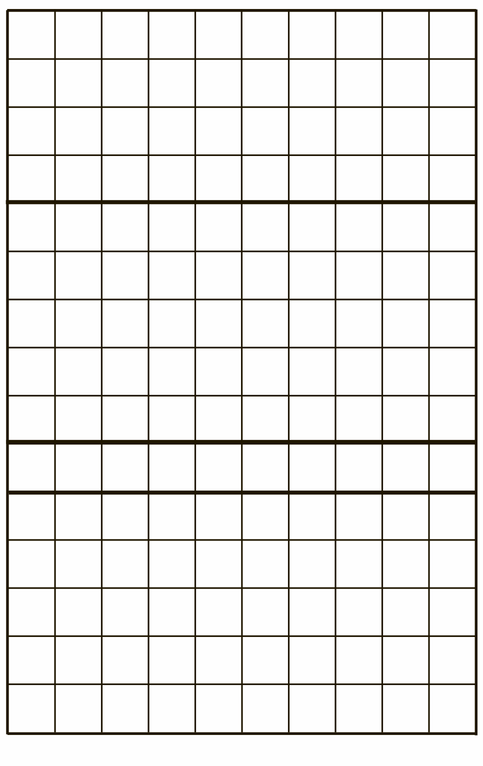

1. Venster, vrucht, schenker;
2. denkbeeld, leefregel, uitgave;
3. lol, zeer buigzaam, les;
4. ladder, aalvork, onderste molensteen;
5. Europeaan, motief, identiek;
6. deel van de voet, soort appel, strekking;
7. hap, geldstraf, grote basluit;
8. rivier in Duitsland, wielerwedstrijd, consumptie voor het hele gezelschap;
9. oevergewas, traag, inwendig;
10. toespraak, scheepsexploitant, liever.

CRYPTO-OVERLAPPER

Op elke regel twee woorden invullen. Twee of meer eindletters van het eerste woord zijn meteen de beginletters van het tweede woord.

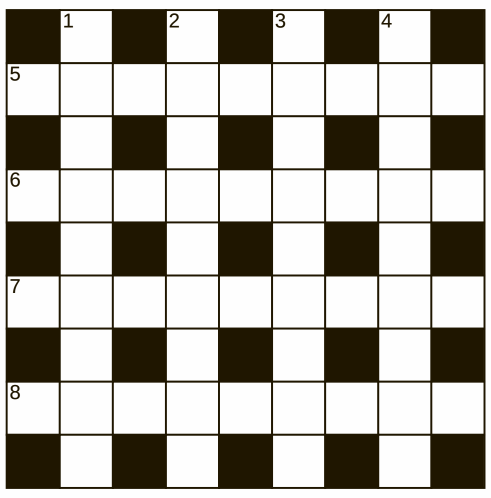

HORIZONTAAL:
5. Dat dier heeft een pantoffel in zijn bek (4); Dansfeest voor vogels? (8);
6. Punt waar de raceauto’s terugkeren (4); De informant schenkt een fooi (8);
7. In de lucht laten vliegen met ballonnnen (8); Van een wijsgeer krijgt zij de wind van voren (4);
8. Student volgens de letter (4); Opgeschroefd achteraan de bar (7);

VERTICAAL:
1. Dit niveau bevindt zich net onder een conferentie (6); Een kanjer van een wedstrijd (6);
2. Mondjesmaat? (6); Vogel die opschept voor het eten (8);
3. De schande heeft geen verleden (5); Men zal er zeker niet van opkijken (8);
4. Van lusteloosheid wijd geopend zijn (5); Het vastzetten van geld (7)

WOORDZOEKER

In deze mengelmoes van letters zijn al de onderstaande woorden verstopt. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen dan regel voor regel van links naar rechts gelezen de oplossing van deze puzzel.

M	A	T	S	E	N	N	P	E	I	R	S	D
E	E	B	P	R	E	M	L	R	U	T	I	A
P	E	L	I	P	E	E	O	I	E	M	U	F
N	N	R	E	N	D	I	N	L	S	E	L	A
E	E	E	G	E	N	E	S	L	L	O	K	K
R	V	C	E	E	U	E	E	G	W	E	A	S
E	E	H	L	S	V	D	N	R	E	K	N	S
R	I	T	B	N	E	O	E	S	E	L	C	R
E	R	H	E	D	A	E	E	L	H	H	D	L
L	B	E	E	A	W	A	V	L	O	U	A	E
E	R	B	L	M	E	E	I	O	E	A	I	S
C	E	B	D	A	R	T	L	T	T	P	T	S
C	V	E	I	S	A	F	S	R	I	S	E	E
A	O	R	G	T	O	T	A	I	N	A	E	L
R	E	L	E	T	S	W	U	R	P	S	H	N
N	E	M	O	K	N	I	E	L	E	R	O	L

Accelereren
Binnenshuis
Damast
Edele
Edelsmid
Eergevoel
Ernst
Haitiaan
Inkomen
Kakelvers

Kluis
Lepel
Lesse
Lorelei
Matsen
Melee
Mollen
Overbrieven
Piste
Plonsen

Rechthebber
Reeks
Reisgeld
Ruineus
Schoolfoto
Spiegelbeeldig
Spruw
Steler
Wartaal
Weerwolf

PUZZELSLANG

Begin bij vakje 1. Bij elk volgend cijfer begint een nieuw woord. De laatste letter van een woord is telkens de eerste letter van het volgende woord. Bij goede invulling, is in de licht gekleurde vakjes een woord te lezen.

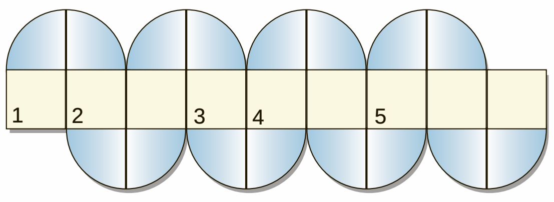

1. Levendigheid; 2. ophitser; 3. klasse; 4. godsdienstig; 5. grapje.

© Puzzelland/110917

SUDOKU

		1	7		3		5	
				5			7	
3			2					8
6				8	7			
				9		7		4
	4	9			5		8	2
		6	1				4	
1	8					3		
9	3		8	2				1

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

Oplossing vorige week

3	8	2	9	7	4	6	5	1
9	7	1	2	6	5	4	8	3
4	5	6	3	1	8	7	2	9
8	6	4	5	2	1	3	9	7
5	2	7	4	9	3	8	1	6
1	9	3	6	8	7	5	4	2
6	1	5	7	4	9	2	3	8
7	3	9	8	5	2	1	6	4
2	4	8	1	3	6	9	7	5

OPLOSSINGEN VAN VORIGE WEEK

Prijspuzzel: HORIZONTAAL: 1. Zin; 4. lastpak; 10. gad; 13. enig; 15. spoor; 16. waar; 17. enkel; 19. eel; 20. media; 21. sloot; 23. lieve; 25. ob; 27. esp; 29. nee; 30. ai; 31. bali; 33. hoofd; 34. notk; 36. ze; 37. gij; 38. os; 39. io; 40. daad; 42. snoep; 43. erop; 45. er; 46. roe; 48. eet; 50. ma; 51. siena; 53. angst; 55. innen; 57. pau; 59. oeral; 61. luis; 62. mirre; 64. rial; 65. elk; 66. vismand; 67. oka. VERTICAAL: 1. Zeerob; 2. inn; 3. niks; 5. as; 6. spet; 7. toe; 8. poll; 9. ar; 10. gade; 11. aai; 12. dravik; 14. gelei; 16. weven; 18. los; 20. mee; 22. ophijsen; 24. indopen; 26. bazar; 28. mogol; 30. atoom; 32. lea; 35. oir; 40. defile; 41. dries; 43. etser; 44. paella; 47. oen; 49. ego; 51. snik; 52. apis; 53. aura; 54. trio; 56. nul; 58. arm; 60. aak; 62. mi; 63. en. Crypto-overlapper: Horizontaal: 5. Slooplamp; 6. stafmaken; 7. maintrige; 8. kerndoelf. Verticaal: 1. Platzaken; 2. zoefening; 3. elkaargon; 4. smeergeld. Anagram: raat-tsaar-Aastor; rand-donar-Rondas; teer-enter-Tiener; idem-denim-Iemand; kerk-klerk-Lekker; leed-elfde-Liefde; heet-ether-Echter; meer-emmer-Remmer; tien-tinne-Intens; does-sonde-Edison. Gevraagd woord: ARTILLERIE. Woordzoeker: ENTOURAGE Puzzelslang: 1. Pipa; 2. Amerika; 3. aard; 4. demeter; 5. regeren. Het sleutelwoord luidt: PARADEREN.

‘Mate’

De Guarani-indianen in Zuid-Amerika hebben ons een legende overgeleverd over de goden van de maan en de wolken die op een dag de aarde bezochten en op hun pad door het bos een yaguareté, een jaguar, vonden die hen terstond aanviel. Een oude man redde de goden uit hun benarde situatie en uit dankbaarheid gaven ze hem een nieuwe tot dan toe onbekende plant waarvan de bladeren gebruikt konden worden om een ‘drank der vriendschap’ te brouwen.

Tekst: Hans Vaders Foto’s: Archief

‘Ik bereikte tegen zonsondergang de plaats waar ons bivak zich bevond en nadat ik een aantal ruime porties mate had genoten, besloot ik mijn bed op te zoeken. De wind was erg koud en krachtig, maar ik sliep nooit beter’, noteert de grondlegger van de evolutietheorie Charles Darwin in 1836 in zijn dagboek dat de basis zou zijn van zijn exposé ‘Voyage of the Beagle’.

Het maakt eigenlijk niets uit waar je in Argentinië verkeert, of je nu in een winderige herberg in de eindeloze pampa’s overnacht, een bezoek brengt aan de koude kale graslanden van Patagonië in het zuiden of te gast bent in de selectieve luxe van een hotel in de grootstad. Maar mate, zeg maar een soort thee gemaakt van een aftreksel van de gedroogde, versneden en daarna verpulverde blaadjes van de yerba mate waarover heet water - het mag niet koken - wordt gegoten, is in iedere streek te vinden.

Opmerkelijk, maar het prepareren van een optimale mate, die overigens een nogal bittere smaak heeft, er werd aan het brouwsel van origine bijvoorbeeld beslist geen suiker of honing toegevoegd hoewel de tijden veranderen, lijkt qua uitgebreide rituelen enigszins op een Japanse theeceremonie.

‘Mate en sigaretten zijn hier alom vertegenwoordigd zoals koffie en waterpijpen in de Levant’, schreef in 1889 de Amerikaan Frank Vincent in zijn reisverhaal ‘Around and About South America, Twenty Months of Quest and Query. ‘Mate wordt ‘s morgens vroeg gedronken en ook waar mogelijk in de middaguren. Daarnaast wanneer je bij iemand op bezoek gaat, op welk uur van de dag dan ook en of dit nu een zakelijke afspraak betreft of niet, bij wijze van attentie en uit respect wordt altijd mate aangeboden en deze gift van de gastheer dien je uiteraard te accepteren. Het is een gebaar van goede wil en vertrouwen.’

Mate wordt in Argentinië beschouwd als de nationale drank. Het drinken ervan wordt in dit immense land, en ook in ruraal Brazilië en Uruguay niet alleen geacht goed voor het lichaam te zijn, maar ook strelend voor de geest. Het kan een vorm van medidatie en zelfreflectie zijn in tijden van stress en degenen die samen mate drinken hebben als het ware een tijdelijk verbond met elkaar gesloten van acceptatie van de ander, een vriendschappelijk pact.

Wellicht nog belangrijker is het te vermelden dat uit studies in de afgelopen jaren - met name in de Verenigde Staten - vast is komen te staan dat de bladeren van de yerba mate verschillende vitamines, mineralen en antioxidanten bevatten die zonder meer de gezondheid bevorderen. De United States Food and Drugs Administration zag dan ook geen reden de drank op de lijst van verboden stimulantia te zetten, hoewel mate wel wordt aangemerkt als een stimulerend middel dat invloed heeft op het zenuwstelsel, het geheugen een ‘boost’ geeft en helpt tegen mentale uitputting en vermoeidheid na zware lichamelijke inspanning.

De eerste Spaanse jezuïeten die in de zestiende eeuw in Zuid-Amerika arriveerden om het evangelie onder de heidense indianen te verkondigen, zagen het drinken van mate in eerste instantie als een gevaarlijk tijdverdrijf. Ze maakten er zelfs een halszaak van die in 1610 voor de Heilige Inquisitie in Lima diende. Maar liever dit dan dronkenschap en constant laveloos ronddolende indianen. Die waren namelijk en masse overgestapt op het drinken van het zwaaralcoholische chicha dat verkregen wordt door vruchten van de algarrobo-boom te laten gisten. Dan maar liever mate als opkikker, moeten de zwartrokken hebben gedacht.

Wel, veel indianen zijn er tegenwoordig niet meer in de wouden terug te vinden. De mate bleef echter. Of zoals Jorge Luis Borges in 1923 in zijn ‘Fervor de Buenos Aires, Caminata’ al schreef: ‘Welriekend, zoals een met zorg bereide mate, de nacht...’ Mate valt nu eenmaal maar moeilijk uit te roeien.

KOOK MEE MET MAY

Estofado uit Argentinië

2 pond magere lendelappen
1 pond grote wortelen
1 cup fijngehakte Italiaanse peterselie
4 tenen knoflook, gekneusd
1/4 cup extra virgin olijfolie
1/2 pond kleine uien, geschild
een paar takjes tijm en oregano
1 laurierblad
1/2-3/4 fles wrange rode wijn
beetje suiker
zout en vers gemalen zwarte peper
Aan het eind van de stooftijd toevoegen:
1 rode en 1 gele paprika, zaden en zaadlijsten verwijderd, in stukken gesneden
1 pond aardappelen, geschild en in stukken gesneden
Chimichurisaus om te serveren: fijn gehakte tijm, Italiaanse peterselie, knoflook en ui gemarineerd in olijfolie en wijnazijn. Twee dagen van te voren mengen en in de koelkast zetten.
De olie verwarmen in een ovenvaste braadpan of ovenschaal.
Het vlees aan alle kanten bruin braden, uit de pan nemen en apart houden.
De wortelen in even grote stukken snijden als de uien groot zijn en met de knoflook en de peterselie in dezelfde pan als het vlees bakken. Eventueel nog wat olie toevoegen.
De oven op een zo laag mogelijke temperatuur voorverwarmen.
Het vlees in de pan terug doen, de kruiden en de wijn toevoegen en met suiker, zout en peper bestrooien. Aan de kook brengen, de pan zowel met folie als met een deksel afdekken en in de voorverwarmde oven enkele uren laten pruttelen tot het vlees helemaal gaar is. Uit de pan nemen en de rest van de groenten in de saus gaar stoven. Het vlees snijden en op een schaal op de groenten arrangeren en met chimichuri-saus serveren.

Voor 4 personen.

Eet smakelijk,

May

WIJNADVIES

Verzorgd door de wijnspecialisten van Licores Maduro

Trivento Reserva Malbec

Druifsoort: Malbec
Streek: Mendoza, Argentinië
Kleur: Paars tot robijnrood
Geur: Donker fruit met specerijen en een hint van vanille
Smaak: Zacht en elegant met kersen en donker fruit

Iedere week wacht ik weer vol spanning op het gerecht van May. En deze week maakt ze me bijzonder verheugd! Een prachtig gerecht uit Argentinië en daar blijven we ook voor de wijn. Wij gaan naar Bodegas y Vinedos Trivento. Een van de topproducenten van het land, het land waar de Malbec centraal staat. De Trivento Reserva Malbec is een prachtige wijn met veel fruitige expressie, die zeer elegant walst met hints van specerijen en vanille. Hij is toegankelijk en het fruit komt uitstekend tot zijn recht. Dit is een gerecht om enig geduld bij uit te oefenen, tijd genoeg om met vrienden alvast van een lekker glas wijn te genieten. Daar we een Argentijnse avond hebben, adviseer ik dan om een heerlijke fles Torrontes uit Argentinië vooraf te openen.

Santé!

LICORES MADURO

Deze wijn is verkrijgbaar bij The Store, Licores Maduro en uw favoriete supermarkt

Het genot van wijn

De wijnwereld, andere streken

We hebben het in de afgelopen weken over de grootste wijnproducerende landen gehad. Maar zoals ik dit al eerder vermeldde wordt er wijn geproduceerd over de hele wereld. Deze weken wil ik in het kort wat vertellen over enkele landen en streken die de laatste jaren steeds meer aandacht krijgen.

Tekst: Licores Maduro

Zullen we bij Noord-Amerika beginnen? In het hoofdstuk over Amerika heb ik het voornamelijk over de grootste wijnproducerende streken gehad. Maar er zijn andere streken die steeds populairder worden.

Brooklyn
U bent wellicht wel eens naar New York geweest. Maar wist u dat er in Long Island wijn wordt gemaakt? De eerste commerciële wijngaard is hier in 1973 aangeplant met Cabernet Sauvignon, Pinot Noir en Sauvignon Blanc. Tegenwoordig vindt u hier van alles en nog wat, van Sauvignon Blanc tot Cabernet Sauvignon en van Pinot Blanc tot Dolcetto. Er wordt veel geëxperimenteerd met unieke druivensoorten die van specifieke gebieden komen. De jaarlijkse wijnproductie van Long Island zit tegenwoordig boven de half miljoen dozen en er zijn wel meer dan 60 verschillende wijngaarden. Een van deze ligt in Brooklyn, gaaf hé! Ik raad u aan om tijdens uw volgende bezoek aan New York een dagje te nemen om dit prachtige wijngebied te bezoeken, modern en anders met z’n eigen charme.

Ook in New York, maar iets meer naar het noorden, vindt u de ‘Finger Lakes’. Het is een groot gebied, maar de wijnproductie is geconcentreerd rond vier meren. Deze zijn: Canadaigua, Keuka, Seneca en Cayuga. De specialiteiten van deze streek zijn mousserende wijnen, Riesling, Pinot Noir en Ice Wine. Vooral de Rieslings en de Ice Wines zijn zeer aan te raden. Hiernaast worden er ook Chardonnay, Cabernet Franc en andere Franse druiven aangeplant. Het is een mooi gebied met veel bezienswaardigheden en natuurlijk zeer interessante wijnen. Jaarlijks wordt er circa 41400 ton druiven geoogst.

Virginia
De staat Virginia heeft ook een aanzienlijke wijnproductie, ze staan op plaats vijf op de lijst van productie. Wijnbouw-initiatieven gaan terug tot de tijd van Thomas Jefferson, maar de eerste succesverhalen kwamen pas eind 19e eeuw. De periode van drooglegging heeft de wijnindustrie van Virginia veel schade toegebracht en het is pas in de jaren 70 van de vorige eeuw dat hij weer echt op gang kwam. Tegenwoordig vindt u hier verschillende druivensoorten aangeplant waaronder inheemse soorten. De beroemdste van deze inheemse soorten is de Norton. Deze won al in 1883 een prijs in een wijncompetitie in Wenen. Dus u ziet dat er hier ook kwaliteit was sinds het begin. De moderne wijnhuizen hebben veel succes en zijn erop gebrand om hun wijnen wereldwijd beroemd te maken.

Nog even iets over Nieuw-Mexico, de oudste streek van de Verenigde Staten met commerciële wijnproductie. Ja, wijn werd hier sinds 1583 commercieel verbouwd door religieuzen.

Maar door overproductie en de drooglegging is ook hier de wijnbouw tot stilstand gekomen. Net als in Virginia is hier ook in de jaren 70 weer activiteit in gekomen. Ook hier werd een grote variëteit aan druiven aangeplant waaronder vele Franse rassen.

Ik raad u aan om bij uw volgende vakantie een wijnreis te boeken. Het is wat anders en erg leuk. En zo te zien hoeft u niet per se naar Europa, het kan in New York al en het is een andere ervaring! Volgende week weer verder met meer nieuws over andere wijnproducerende landen.

Tot dan!

Consultant Carla Aalse:

‘Van je fouten leer je’

Vrouwen doen het goed in het onderwijs. Volgens de laatste cijfers van de Emancipatiemonitor, die de stand van zaken van het Nederlandse emancipatieproces weergeeft, blijven meisjes minder vaak zitten dan jongens, verlaten ze het onderwijs minder vaak vroegtijdig en sluiten ze hun studie vaker succesvol af. Toch loopt de netto-arbeidsparticipatie van vrouwen achter bij de verwachtingen, stromen vrouwen nog proportioneel weinig door naar hogere managementposities en lopen ze hun inkomensachterstand op mannen maar moeizaam in.

Carla Aalse

Tekst: Belinda Devid Foto: Camille Devid

Het merendeel van de Nederlandse vrouwen (ruim 75 procent) kiest ervoor om part-time te werken, terwijl Antilliaanse en Surinaamse vrouwen de Nederlandse arbeidsmarkt juist steeds meer betreden. De arbeidsparticipatie van deze groep vrouwen is de hoogste van alle etnische groepen (inclusief autochtone vrouwen dus) en meer dan andere vrouwen werken zij ook full-time. Toch bereiken deze vrouwen nog maar zelden de ‘top’. Een gesprek met organisatie- en sociaalpsychologe Carla Aalse, die met haar eigen wervings-, selectie- en management consultancy bureau ‘Aalse en Partners’, onlangs de 38 topkaderfuncties voor de negen nieuwe overheidsministeries van Curaçao faciliteerde.

Carla Aalse bekleedde al vanaf haar 28e meerdere leidinggevende functies, waaronder opleidingsdirecteur van een hbo-instelling, algemeen manager van kinder- en jeugdpsychiatrie ‘AMC/De Meren’, directeur Reclassering regio Amsterdam en opvangdirecteur bij het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers (COA). Daarnaast is ze onder meer ruim tien jaar bestuurslid van het feministische maandblad ‘Opzij’ geweest, voorzitter van de Amsterdamse Ombudsvrouw en jarenlang actief lid van het internationale vrouwenfonds ‘Mama Cash’. Ook stond zij aan de wieg van de oprichting van het eerste zwarte migranten vrouwennetwerk in Nederland.

“Het emancipatieproces moet in de eerste plaats de kans krijgen zich te kunnen ontwikkelen”, stelt Aalse. “Je ziet dat meisjes op school goed presteren en op grote schaal hun diploma behalen. Dat is de voorhoede van wat zich uiteindelijk ook op de arbeidsmarkt gaat afspelen. De huidige arbeidsparticipatie valt naar verwachtingen weliswaar tegen, maar die ontwikkeling heeft tijd nodig. Als je de arbeidsparticipatie van vrouwen vergelijkt met een aantal jaren geleden, kan je duidelijk vaststellen dat er een stabiele groei plaatsvindt. Ook wat betreft de relatieve inkomensachterstand die vrouwen hebben, zal er in de toekomst nog een nieuw evenwicht worden bereikt. Deels heeft die achterstand te maken met het feit dat vrouwen niet altijd gewend zijn geweest om voor zichzelf op te komen en niet altijd sterk zijn geweest in salarisonderhandelingen. Ook dat komt met de tijd. Als je bijvoorbeeld kijkt naar een andere minderheidsgroep, allochtone jongeren, dan zie je dat zij veel beter onderhandelen in hun arbeidsvoorwaardengesprekken dan een aantal jaren terug; zij doen dit tegenwoordig zelfs beter dan autochtone jongeren. Met als resultaat dat ze hun zaken tegenwoordig ook veel beter voor elkaar krijgen dan in het verleden.”

Dat de meerderheid van de Nederlandse vrouwen ervoor kiest om deeltijds te werken heeft volgens Aalse voor een groot deel te maken met het hebben van die keuze. “Ik denk dat vrouwen vaker deeltijds werken omdat ze zich eerder in de positie bevinden om voor deeltijdwerk te kunnen kiezen. Dat zit ook nog een beetje in de traditionele man/vrouw-taakverdeling, waarin vrouwen thuisblijven en de mannen gaan werken. Er is in Nederland ook wel sprake van een nieuwe trend, waarin de strijdlustige vrouwen van weleer voor een deel vervangen zijn door een groep vrouwen die er bewust voor kiest om thuis te blijven, soms om voor de kinderen te zorgen, soms om over vrije tijd te kunnen beschikken. Opmerkelijk is wel dat deze ontwikkeling zich niet voordoet onder allochtone vrouwen. De keuze hebben ligt, hoe dan ook, ten grondslag aan het kunnen maken van een keuze. Ik durf de hypothese te stellen dat als mannen de keuze hadden, zij er net zo goed voor zouden willen kiezen om deeltijds te werken. Dat is ook het nieuwe evenwicht dat we straks zullen bereiken: een situatie waarin mannen dezelfde keuzes kunnen maken en maken als vrouwen.”

Dat verandering soms moeizaam plaatsvindt, onderkent de consultant. “De arbeidsmarkt wordt bijvoorbeeld nog altijd door mannen gedomineerd, dat is een feit. En je ziet ook wel mannen die dat graag zo willen houden. Dat kom ik van dichtbij tegen. Zeker op directieniveau heb je natuurlijk vooral met mannen te maken. Als je dan in een Raad van Toezicht zit en er twee vacatures zijn en je beseft dat als jij als enige vrouw niet roept ‘ja maar heren, we gaan toch wel als eerste voor de vrouwen?’, er pas als laatste naar de vrouwelijke kandidaten wordt gekeken, dan word je soms wel een beetje moedeloos. En dan beginnen ze direct over ‘gelijke geschiktheid’, maar wie zegt dat er geen geschikte vrouwen zijn?”

Aalse roept vrouwen op om zelf ook wat meer ‘durf’ ten toon te spreiden. Aalse: “In mijn huidige functie kom ik met veel mensen in aanraking, waaronder veel vrouwen. Wat mij opvalt is dat vrouwen zichzelf over het algemeen te laag inschatten. Ze kiezen doorgaans voor een baan waarvan ze van tevoren weten dat ze het aankunnen. Ze spelen het te vaak op ‘safe’. Om een stap hogerop te komen, moeten vrouwen meer risico durven nemen en net een stapje hoger durven insteken.”

Antilliaanse en Surinaamse vrouwen kunnen te maken krijgen met extra struikelblokken. Aalse: “Een onderzoek wees uit dat allochtonen over het algemeen minder zelfredzaam en assertief zijn in vergelijking tot autochtonen. Deels komt dit doordat ze als nieuwkomers de maatschappij binnenkomen. In sommige gevallen heeft het ook te maken met opvoeding en cultuur. Het hebben van een eigen mening wordt in onze opvoeding en omgeving niet altijd gestimuleerd, met als consequentie dat sommige van ons naar Nederlandse standaard misschien wat minder ‘mondig’ zijn. Toen ik hier als student begon, had ik het best moeilijk met de vlotheid waarmee ik moest kunnen communiceren. Daarbij was ook de taal nog een keer anders. Het klonk allemaal anders en ik sprak het anders uit, er werd een hele hoop gediscussieerd, waarop je gelijk een kant-en-klare mening moest hebben. Ik moest uiteindelijk een manier vinden om daar mee om te gaan en heb er sindsdien geen last meer van gehad. Het is raadzaam om je veerkrachtig op te stellen; te kunnen vaststellen wat een (nieuwe) situatie vereist en aan de hand van zelfreflectie je aan die situatie te kunnen aanpassen.”

“De positie van Antilliaanse en Surinaamse vrouwen wordt intussen steeds sterker”, vervolgt Aalse. “Vroeger werd er gezegd dat allochtone vrouwen een ‘dubbele achterstand’ hadden, maar dat is inmiddels een beetje achterhaald, denk ik. Dat merk je ook aan de arbeidsparticipatie van deze groep vrouwen. Zij overstijgen hierin alle andere vrouwen in Nederland. Dat duidt op enorme kracht en zelfstandigheid. Ook wat financiële onafhankelijkheid betreft, ontwikkelt deze groep zich op progressieve wijze. Het bereiken van de echte ‘top’ blijkt nog altijd moeilijk, maar om die top te kunnen bereiken moet je ook bepaalde vaardigheden hebben en die moet je eerst oefenen. Daarom ben ik ook tegen regelrechte quotering. Dan krijg je dat mensen posities gaan bekleden die ze niet aankunnen en dat kan juist een terugslag veroorzaken. Zo van ‘zie je wel? Ze kunnen het niet’.”

Een zekere mate van bewustzijn is wel vereist, benadrukt Aalse. “Het gaat niet allemaal vanzelf. Zeker als je Nederland vergelijkt met andere landen, gaat het in Nederland niet snel genoeg. Nederland heeft bijvoorbeeld nog geen enkele vrouwelijke minister-president gekend, terwijl wij dat op Curaçao al meerdere malen hebben gehad. Zonder quotering of ‘voortrekkerij’ moet je wel alert zijn en goed kijken naar de samenstelling binnen je organisatie. Als je organisatie te wit is, of alleen uit mannen of vrouwen bestaat, moet je jezelf wel achter de oren krabben, want het bestaansrecht van je organisatie kan hierdoor in het geding komen. Onderzoek heeft aangetoond dat hoe diverser je organisatie of personeelsbestand is, hoe meer het oplevert. Het is dus een beetje dom als je daar geen aandacht aan besteedt.”

Ze waarschuwt voor de nadelige consequenties van onevenwichtige personeelsbestanden binnen bepaalde beroepen. Aalse: “De afgelopen jaren zie je dat jongens dreigen achter te geraken. De vrouwengroepen van de Verenigde Naties hebben hier een aantal jaren geleden een bijeenkomst over gehad en ook in mijn eigen werk kom ik het tegen. De oorzaak wordt onder meer gezocht in de overconcentratie van vrouwen binnen bepaalde beroepen. Het onderwijs wordt bijvoorbeeld steeds meer gedomineerd door vrouwen. Dat kan als resultaat hebben dat jongetjes niet meer optimaal tot ontplooiing komen. Ook in de hulpverlening en de reclassering zie je een trend van voornamelijk vrouwelijke werknemers. Er moet goed worden gelet op de consequenties hiervan en binnen de verschillende beroepen zoveel mogelijk worden gestreefd naar een evenredige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen. Je moet een gezonde mix hebben. Mannen en vrouwen zijn verschillend, laten we wel wezen, en dat is maar goed ook, want beide seksen hebben hun meerwaarde. Je moet er alleen wel voor waken dat uit diversiteit ook daadwerkelijk creativiteit voortvloeit.”

“Uiteindelijk is daadwerkelijke vooruitgang enkel en alleen mogelijk als we elkaar deze gunnen”, meent Aalse. “We moeten trots op elkaars successen kunnen zijn. Het is zo zonde dat dit niet genoeg gebeurt. Als je kijkt naar de onderlinge verhoudingen, gunnen mannen het elkaar over het algemeen meer dan vrouwen. Hoe dat psychologisch werkt, weet ik niet. Misschien hebben mannen het ‘ik help jou, jij helpt mij’-mechanisme beter door. Vrouwen hebben vaak een reactie van ‘oh, nee, zij krijgt het, en ik dan?’ Dat is onnodig. Je moet werken vanuit een innerlijke kracht, zonder je geïntimideerd te voelen of angstig te zijn. Ik heb nu vier jaar mijn eigen bedrijf en heb dat alleen kunnen bereiken omdat mensen het mij gunden. Zonder gunnen kom je er niet.”

Op 16 en 24 september organiseert Carla Aalse voor de tweede keer een Masterclass Empowerment Antilliaanse en Arubaanse vrouwen met als overige trainers en sprekers Mervelyne Wiels, Tanja Fraai, Ellen Meijer, Maria Cuartas en Yesin Candan. De focus van de masterclass ligt op het stimuleren van de onderlinge samenwerking tussen vrouwelijke managers en ondernemers uit Nederland en de voormalige Antillen. Aalse: “Wat wij aan de hand van onze masterclass met name willen overbrengen, is dat we het samen moeten doen. Niet alleen vrouwen onderling, maar in het algemeen. Het gaat om de werking van het ‘als je geeft, krijg je altijd terug’-mechanisme. De deelnemers krijgen in het kader daarvan ook een opdracht die ze in werkelijkheid in praktijk moeten brengen: Binnen je eigen netwerk een manier vinden om iemand anders vooruit te helpen. Toen ik de masterclass ontwikkelde ontstond gelijk de achterliggende gedachte om er ook mannen bij te betrekken. Dat zit voor de toekomst nog in de planning. Het liefst met een mix van zowel mannen als vrouwen.”

Tot slot, het geheim van succes op de arbeidsmarkt volgens Aalse: “Je moet er gewoon voor durven gaan en fouten durven maken. Van fouten leer je en achteraf valt het reuze mee. Wat ik mensen doorgaans ook meegeef, is om al heel vroeg te beginnen aan nevenactiviteiten. Vaak draagt dat ook bij aan het vinden van een baan. Ga in besturen zitten, ga in commissies zitten, doe!”

Contactinformatie Carla Aalse: info@aalsepartners.nl

KAMER VAN KOOPHANDEL & NIJVERHEID KKN CURAÇAO

KÁMARA DI KOMERSIO TA ORGANISÁ

KURSONAN DI:

Tópiko: **Keys to Success in the New Global World**
Fecha: **19, 26, 28 sèptèmber & 3 òktober 2011**
Orario: **18:00 – 21:00 PM**
Kontenido:
* The Globalization Process
  Negoshi no ta bai bon? Pensa Global i inovativo. Durante di e kurso aki abo empresario lo siña kon pa wak bo punto fuerte i ménos fuerte den bo empresa. I tambe hasi uso di e oportunidat ku globalisashon ta trese ku n’e.
* Demographic-, Technological- & Social Cultural development
  Importante ta pa wak bo merkado i kambionan di demografia. Pa abo empresario por wak bo ambiente i asina adaptá bo empresa na esaki.
* Review of the Social Economic Ages and CSF for the current knowledge Age
  Ta siña abo empresario pa wak e ekonomia i adaptá bo empresa na dje
* How to Protect yourself against the coming inflation cycle
  E kurso aki ta bai mustra i siña abo empresario dikon preis ta subi i kon pa protehá bo mes i bo negoshi kontra e subida di preisnan aki.

Instruktor: **Señor Eric Panneflek**
Preis: **100,= florin pa persona**
Idioma: **Papiamentu/ English**

Tópiko: **Kiko nos por hasi pa subi benta?**
Fecha: **20 & 22 sèptèmber 2011**
Orario: **18:00 – 21:00 PM**
Kontenido: Durante di dos anochi nos ta papia tokante di kiko nos por hasi ku ayudo di merkadeo pa nos por subi benta di nos produkto/servisio.
Instruktor: **Señora Hellen Noort**
Preis: **80,= florin pa persona**
Idioma: **Papiamentu**

Tópiko: **Formanan Hurídiko**
Fecha: **21 sèptèmber 2011**
Orario: **18:00 – 21:00 PM**
Kontenido: Kua ta e forma hurídiko mas apropiá pa bo empresa ? E tayer aki ta trata karakterístikanan di formanan hurídiko di empresa, for di punto di bista di funshonalidat E tayer ta tantu pa empresarionan di empresanan eksistente o pa esnan ku ta bai kuminsá o e personanan ku simplemente tin interes den e tópiko. Lo trata *eenmanszaak*, V.O.F. (Vennootschap onder Firma), N.V., B.V. di un manera simpel i práktiko!
Instruktor: **Señor Giovanni Melfor**
Preis: **40,= florin pa persona**
Idioma: **Papiamentu**

Tur kurso ta tuma lugá den Ouditorio di Kámara di Komèrsio, Kaya Junior Salas 1. Pa registrashon i informashon yama na nos Sentro di Informashon na telefòn 461-3918. Pa e lista kompleto bishitá nos website www.empresachiki.com

REGISTRASHON I PAGO DELANTA TA OBLIGATORIO KUPONAN TA LIMITÁ.

BBontmoetingsplein

Groente en fruit uit eigen tuin

Welkom op het BBontmoetingsplein! Het plein voor Bewust Burgerschap, Bewuste Bario, Bewust Bedrijf en Bewust Bestuur, waar duurzame ontwikkeling op Curaçao centraal staat. De plek waar we kennis en ontwikkelingen over duurzaamheid delen en waar we elkaar ‘ontmoeten’ om gezamenlijk duurzaamheid als drijvende kracht voor onze maatschappij te maken. Ook u kunt bijdragen, mail uw vraag, verhaal of reactie naar aroena.kcc@onenet.an

Tekst: Shakti Aroena Lakhi

Op 23 juni is in de Staten gedebatteerd over het verlagen van de omzetbelasting en invoerheffingen van groente en fruit. De politiek streeft hiermee naar een prijsverlaging en zodoende een stijgende consumptie van groente en fruit wat een positief effect heeft op de gezondheid van burgers. Dit is zeker een goed idee en des te meer als ik me bedenk wat dit voor gevolgen kan hebben voor degenen die weinig te besteden hebben. Maar kan dit debat beter niet breder worden getrokken met de vraag ‘hoe wij als Curaçaose burgers onze eigen groente en fruit kunnen verbouwen?’ De mogelijkheden zijn er, want Curaçao was in vroegere tijden toch een producent van landbouwproducten? Zie al die landhuizen op Curaçao, omringt door hectaren (landbouw)grond? En recent zijn er allerlei cursussen waarin burgers leren zelf groente en fruit te verbouwen.

Natuurlijk kan je proberen zo goedkoop mogelijk te importeren, maar in mijn optiek heeft het zelf zoveel mogelijk telen van groente en fruit waarde en draagt het bij aan de duurzame ontwikkeling van Curaçao. Hoe en waarom, dat zijn precies de vragen waar ik mij in dit artikel op richt. Aan de hand van de duurzaamheidsprincipes van de vier M’s (Micro-, Meso-, Macro- en Mega-niveaus) en P’s (People, Planet, Profit en Pleasure) wordt toegelicht waarom deze manier van telen kan bijdragen aan een zelfredzame natie. En misschien kan ik u als lezer enthousiast maken om een steentje bij te dragen aan uw persoonlijke zelfvoorziening door aan de slag te gaan in uw tuin.

De vier M’s en P’s

Micro is het persoonsniveau en heeft te maken met een gevoel voor eigenwaarde en een positief zelfbeeld. Het zelf planten en telen van ons voedsel bevordert dit gevoel. Het brengt als het ware het beste in ons naar boven. Wat voor gevoel geeft het u als u een tomatenzaadje in de grond stopt en na verloop van tijd en veel zorg en aandacht een plantje ziet opkomen? En dat dit plantje u ook nog de lekkerste tomaten van de hele wereld geeft? Bent u dan niet trots op uzelf? Misschien is het effect hiervan nog wel het duidelijkst te zien bij kinderen. Hoe trots zijn zij niet op zichzelf als zij hun eigen geteelde groente mogen oogsten? Hoe dan ook, het zelf telen van groente en fruit werkt als oppepper en creëert een gevoel van eigenwaarde.

Daarnaast brengt het zorgen voor iets kwetsbaars als een jong plantje een verantwoordelijkheidsgevoel met zich mee. Vooral in het begin is het van belang dat het plantje extra zorg en aandacht krijgt tegen bijvoorbeeld vraatzuchtige hagedissen, vogels en leguanen.

Ook zorgt het zelf telen van groente en fruit voor een zelfredzame burger. Een burger die onafhankelijk is en zijn eigen voedsel verbouwt. Men is minder afhankelijk van kostbare producten in de supermarkt. Dit valt onder het people’s aspect van de vier P’s van duurzaamheid. Het gaat hier namelijk om zelfbewuste en zelfredzame burgers die met beide voeten op de grond staan. Ook raakt dit de P van profit, want eigen voedsel verbouwen betekent dat men minder voedsel hoeft te kopen, wat weer kostenbesparend is. Restanten kunnen aan derden verkocht worden.

Door het gevoel van eigenwaarde ontstaat er automatisch een positieve verbinding met de omgeving. Want een persoon die respect voor zichzelf heeft, heeft dat ook voor de natuur om zich heen (meso-niveau). Dit gevoel wordt versterkt door de verwondering dat de bodem ons van voedsel voorziet en het besef hiermee bewust en respectvol om te gaan. Het gebruik van allerlei chemicaliën die de bodem vervuilen en die ook schadelijk zijn voor onze gezondheid, wordt het liefst vermeden. En zo wordt hiermee via meso-niveau de link gelegd met het planet-aspect waar zorg voor onze omgeving en Moeder Aarde voorop staan.

Het produceren van eigen voedsel brengt met zich mee dat mensen binnen een wijk hun producten aan elkaar kunnen verdelen of verkopen wat weer geld oplevert (profit-aspect). Ook kennis en ervaring tussen de wijkbewoners kan worden uitgewisseld om betere opbrengsten te krijgen. Hierdoor wordt de sociale cohesie binnen de wijk versterkt (people-aspect). Al met al levert dit een bruisende en levendige wijk op waar de bewoners samenwerken en zich lekker thuis voelen (pleasure-aspect).

Op macro-niveau kan er tussen verschillende wijken die hun eigen voedsel produceren een uitwisseling plaatsvinden door bijvoorbeeld het delen van kennis en ervaringen om opbrengsten te optimaliseren. Het delen van know-how versterkt de maatschappelijk dialoog over zelfredzaamheid en vergroot hiermee het wederzijds respect voor elkaar. Op deze manier wordt een bijdrage geleverd aan de people- en pleasure-kant van duurzaamheid. Daarnaast kunnen de wijken onderling handel drijven door elkaars producten te kopen. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan het profit-aspect. Tot slot draagt dit bij aan een zelfstandig land met zelfproducerende wijken, wat onze natie heel wat importkosten voor groente en fruit kan besparen (profit-aspect).

Curaçao zal op mega-niveau als zelfstandige en daadkrachtige natie in de regio en daarbuiten bij uitstek het voorbeeld zijn in het creëren van zelfredzame burgers. Omdat wij als land veel kennis en ervaring hierin hebben opgedaan, zijn wij in staat dit te delen met andere landen en hierin ondersteuning te geven. Op deze manier verbindt Curaçao zich op een positieve manier met de landen om zich heen en zet zich neer als gelijkwaardige en serieuze gesprekspartner in de wereld. Is dat wij niet allemaal wensen voor Nos Pais?

Het BBontmoetingsplein is een initiatief van ir. Shakti Aroena Lakhi. Zij is consultant bij Kool Caribe Consult en heeft zich ten doel gesteld duurzame ontwikkeling op Curaçao te bevorderen door onder meer kennisuitwisseling.

Business Agenda

Curaçao

Cursussen Kamer van Koophandel:
20 en 22 september: Kiko nos por hasi pa subi benta? Kosten: 80 gulden, voertaal: Papiamentu.
21 september: Formanan Hurídiko. Kosten: 40 gulden, voertaal: Papiamentu.
27 en 29 september: Kon ta hasi marktonderzoek (sondeo di merkado). Kosten: 80 gulden, voertaal: Papiamentu

De cursussen vinden plaats in het auditorium van de Kamer van Koophandel. Registratie vooraf is noodzakelijk. Voor registratie en informatie: tel. 461-3918. Meer informatie: www.empresachiki.com.

23 september: GrowthCLUB
90 Day planning workshop voor ondernemers. Haal het beste uit het vierde kwartaal en maak een actieplan voor meer winst met nieuwe, praktische business-strategieën.
Meer informatie: www.actioncoach.com/arthurrosaria/promo/growthclub of bel 5108789.

27 september: ActionCLUB Business Improvement Academy
In 8 sessies een compleet nieuw inzicht in hoe een bedrijf écht werkt. Onderwerpen onder meer sales, marketing, team building, systemen, doelstellingen en planning. Praktisch en resultaatgericht.
Meer informatie: www.actioncoach.com/arthurrosaria/promo/actionclub of bel 5108789.

24 september t/m 2 oktober: Siman di Kultura
Week gewijd aan de Curaçaose cultuur waarin diverse activiteiten worden georganiseerd door verschillende culturele organisaties, scholen, etc. Doel is om stil te staan bij de cultuur van het eiland en onder anderen de jongeren meer inzicht in die cultuur te geven.

Aruba

22-24 september: Expo Cas 2011
22 september: VIP night. Beurs met als thema bouw van huizen, kopen, reparatie, uitbreiding, verfraaiing, financiering en al het andere dat hierbij komt kijken. Alle informatie onder een dak.
Locatie: Renaissance Convention Center
Tel. 583-9039, e-mail: info@multimedianv.com

30 september: KvK’s XVIII Annual Business Dinner Meeting
Keynote speaker dit jaar is Amar Bhidé, Thomas Schmidheiny Professor, The Fletcher School of Law and Diplomacy. Bhidé is een autoriteit op het gebied van innovatie, ondernemerschap en business strategy. Auteur van drie boeken over de uitdagingen op het gebied van zaken en leiderschap met betrekking tot het beginnen van nieuwe bedrijven rond nieuwe ideeën.Titel van zijn voordracht: ‘Sustaining the Venturesome Economy’.
Meer informatie: businessinfo@arubachamber.com of neem contact op met het secretariaat op telefoonnummer 582.1120.

13-14 oktober: Aruba’s 1st Safety & Security Conference
Conferentie over veiligheid en zekerheid in de werkomgeving en op scholen, met aandacht voor het Emergency Response Team, hoe zich voor te bereiden op noodsituaties en de rol van de media. Sprekers uit de Verenigde Staten, de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba.
Locatie: Renaissance Convention Center
Contact: r.roos@arubahospital.com
Registratie fee bedraagt 100 dollar. Late fee is 250 dollar (na 30 september).
Meer informatie: Rachelle, tel: 587.4300, ext. 338 of email m.schoop@arubahospital.com

4 november 2011: Annual Corporate Gala Dinner
Gala-avond met gastspreker, dinner en dance. Er zal een boeiend onderwerp worden behandeld met meerwaarde voor de ondernemers van het eiland. Tickets zijn nu al verkrijgbaar bij ATIA, via de website of de facebook page.
Plaats: Westin Ballroom
Entree: 175 florin per persoon
Meer informatie: bellen met nummer 5827593, www.atiaruba.org, www.facebook.com/arubatrade, of e-mail rsvp@atiaruba.org

Internationaal

18 september: Seminar ‘Conociendo el Mercado de Aruba y Curaçao’
Procomer, het promotie-agency voor internationale handel van Costa Rica en de Nederlandse ambassade in Costa Rica organiseren het seminar over business opportunities voor Aruba & Curaçao en Costa Rica. Het seminar geeft ondernemers in Costa Rica infomatie over de mogelijkheden die de eilanden te bieden hebben en de ‘do’s & dont’s’ van zakendoen op de eilanden.
Locatie: Days Inn, San Jose Costa Rica
Meer informatie: gvarela@procomer.com

16-17 november: Global Energy Now!
Duurzaamheidsconferentie Global Energy Now! met als thema ‘Duurzaamheid in beweging’.
De conferentie staat voor ontdekken, beleven, inspireren, innoveren, netwerken en (internationale) samenwerking. Met sprekers uit binnen- en buitenland, debatten, een breed scala aan onderwerpen, de inspiratie-plaza met stands, workshops, het buitenprogramma met bezoek aan duurzaamheidsprojecten en met het jongerenpaviljoen belooft Global Energy Now! een succes te worden.
Meer informatie: www.globalenergynow.nl

De Business Agenda verschijnt wekelijks in de Ñapa. Informatie over zakelijke evenementen, zoals symposia, lezingen, trainingen en conferenties, zowel op Aruba, Bonaire als op Curaçao, is welkom op napa@amigoe.com.

Communicatie

Coachend leidinggeven illusie

Waar komt het idee vandaan dat de leidinggevende moet coachen? Probeer maar eens een personeelsadvertentie voor manager, hoofd, teamleider of leidinggevende te vinden waar het woord coachen niet in voorkomt. Verwarren we in deze advertenties niet het coachend leidinggeven met respectvol richting geven, luisteren en vrijheid geven binnen duidelijke kaders? Margreet Hibma van MHP Consult ging op zoek naar het antwoord op deze vraag (dit artikel is verschenen op de Nederlandse website ‘managersonline’).

Tekst: Bob Harms

Het artikel begint met de terechte opmerking dat de leidinggevende dicht bij zijn/haar medewerker staat. De leidinggevende heeft zicht op het functioneren van de medewerker én de organisatiecontext. En weet daarmee dus precies wat er nodig is voor de ontwikkeling van de medewerker vanuit bedrijfsperspectief. En daarmee begint het situationeel leidinggeven.

Situationeel leidinggeven

Situationeel leidinggeven is een diep geworteld concept binnen managend Nederland. En terecht. Het is een uitstekend hulpmiddel om medewerkers te begeleiden bij het goed uitvoeren van hun inhoudelijke werkzaamheden, bij het managen van hun projecten. Goed toegepast wordt voorkomen dat delegeren meer lijkt op het over de schutting gooien van taken. Waardoor de medewerker met de ziel onder de arm zou blijven doorploeteren. Of heel hard gaat werken aan de verkeerde dingen. Goed toegepast wordt ook voorkomen dat de leidinggevende instructie blijft geven aan een bekwame zelfstandige professional. Met als gevolg dat die zich niet serieus genomen voelt.

Persoonlijke ontwikkeling

Op de een of andere manier is het begrip coachen in dit model geslopen. Hibma: “En coachen gaat in mijn definitie over persoonlijke ontwikkeling en over het vermogen tot reflecteren op eigen gedrag. En niet over de inhoud van het werk. Niet over plannen en organiseren. Niet over het realiseren van targets of het optimaliseren van werkinhoudelijke processen. Dus als we het hebben over coachend leidinggeven dan ontstaat verwarring. Bedoelen we nu delegeren van verantwoordelijkheden? Of bedoelen we het begeleiden van de persoonlijke ontwikkeling van de medewerker?”

“Is de coachend leidinggevende simpelweg de leidinggevende die bij een vastgelopen project luistert en een vraag stelt in plaats van instructie te geven? Of gaat de leidinggevende een niveau dieper en zet hij/zij ‘de pet van de coach op?’ Dan gaat het meer om het samen onderzoeken van het patroon van vastlopende projecten dat zichtbaar wordt.”

Onmogelijke combinatie

En dit laatste is volgens Hibma een onmogelijke combinatie. “Zelfs als de medewerker de leidinggevende het benodigde vertrouwen geeft is het een slecht idee. Ten eerste omdat leidinggeven al moeilijk genoeg is. Ten tweede omdat er belangenverstrengeling op de loer ligt. Waar de coach het tempo van de gecoachte volgt en respecteert, heeft de leidinggevende zijn targets te managen. Persoonlijke ontwikkeling en leren reflecteren is niet te managen. En managen is wel wat er van de leidinggevende gevraagd wordt. Targets halen, bezuinigingen doorvoeren, IT-systemen implementeren, projecten aansturen, ziekteverzuim beperken en re-integratie versnellen vanuit bedrijfsbelang.”

Eerlijke feedback

Laten we het dus niet meer hebben over coachend leidinggeven maar over de leidinggevende die luistert en vragen stelt en daarmee respectvol richting geeft en eerlijke feedback deelt, stelt Hibma. “Met als doel het goed functioneren van de medewerker in het belang van de bedrijfsdoelstellingen. En laat de verantwoordelijkheid van persoonlijke ontwikkeling en zelfreflectie bij de medewerker eventueel onder begeleiding van een onafhankelijke interne of externe coach.”

Bob Harms is communicatie-adviseur

Boeken

Het 3de alternatief

Veel conflicten - op het werk, in het gezin of in de politiek - slepen zich voort omdat beide partijen aan hun eigen standpunt vasthouden. Elke partij wil de andere niet echt serieus nemen en vreest zichzelf te verliezen als hij toegeeft.

Stephen Covey leert ons in ‘Het 3de alternatief’ (ontertiel: Het principe van creatieve samenwerking) dat er meer mogelijk is dan ‘jouw manier of mijn manier’. Hij bouwt daarbij voort op het in ‘De zeven eigenschappen’ geïntroduceerde concept van synergie.

Als synergie serieus wordt nagestreefd - en Covey geeft in dit boek talloze voorbeelden hoe dat kan, op kleine en grote schaal - zijn er grote en grootse doorbraken mogelijk. Alles begint met een open, accepterende houding ten aanzien van de ander en het op waarde schatten van diens opvattingen.

Covey laat in dit boek zien dat echte, duurzame oplossingen, of ze nu op het werk, in relaties of op wereldniveau nodig zijn, alleen mogelijk zijn als we het ‘ik versus jou’-denken loslaten en gezamenlijk op zoek gaan naar het derde alternatief: geen compromis maar een nieuwe uitkomst waar iedereen beter van wordt.

Stephen R. Covey, directeur van het Covey Leadership Center in Utah, heeft met ‘De zeven eigenschappen van effectief leiderschap’ een miljoenenpubliek bereikt. Covey leert managers hoe zij de kwaliteit van hun persoonlijke leven, van hun producten, diensten en organisaties kunnen verbeteren. De leider van de toekomst heeft een open oog voor zaken als rechtvaardigheid, integriteit, menselijke waardigheid, dienstbaarheid en kwaliteit.

Titel: Het 3de alternatief, Het principe van creatieve samenwerking
Auteur: Stephen R. Covey
Uitgever: Business Contact
EAN: 9789047004158

Mededingingsrecht

Kartelverbod gewenst of niet

Recent verschenen berichten in de media dat de diverse broodbakkers op ons eiland onderlinge prijsafspraken hebben gemaakt om op die manier de prijs van brood kunstmatig hoog te houden. In dit verband komt de vraag op of, los van het beleid van de overheid over de prijzen van eerste levensbehoeften zoals brood, water en elektriciteit, het gewenst is om algemene wetgeving in te voeren die kartels in het land Curaçao verbiedt.

Tekst: Glenn C. Rellum

Wat is een kartel? Een kartel is een overeenkomst tussen bedrijven met als doel om de onderlinge concurrentie te verminderen. Een kartelverbod is een typisch onderdeel van het mededingingsrecht. Het doel en voordeel van het mededingingsrecht is om de effectieve concurrentie in de markt in stand te houden. Als er geen concurrentie is, zal een bedrijf om haar producten of diensten te verkopen minder moeite daarvoor hoeven te doen. Dit met als gevolg dat consumenten een hoge prijs moeten betalen voor producten en diensten van slechtere kwaliteit.
Daarnaast zullen, als gevolg van weinig of geen concurrentie, er weinig prikkels zijn voor innovatie en vernieuwing. Als voorbeeld hiervan kan gedacht worden aan de stijging van de kwantiteit en de kwaliteit van de internetverbindingen die op het eiland verkrijgbaar zijn als gevolg van het toelaten van meerdere internetbedrijven, waardoor de concurrentie in deze markt sterk is toegenomen.

Bij het voorstel tot invoering van een algemene mededingingswet dient, naast voornoemde voordelen, ook rekening te worden gehouden met mogelijke nadelen van mededingingswetgeving. Zo kan het noodzakelijk zijn om middels wetgeving, gezien de kleinschaligheid van onze gemeenschap, de eigen lokale productie te beschermen ten opzichte van buitenlandse producten die door lokale concurrenten uit het buitenland worden geïmporteerd. De internationale ontwikkelingen volgende, dient ook de samenwerking tussen bedrijven door middel van joint ventures gericht op daling van prijzen als gevolg van een betere kostenbeheersing aan normen te worden onderworpen. Tevens geldt dit voor andere vormen van samenwerking die kunnen leiden tot kostenverlagingen zoals het gezamenlijk inkopen van goederen door handelaren of het in gezamenlijk verband bezorgen van medicijnen door apothekers bij de consumenten thuis. In dit verband zal een toekomstig kartelverbod de samenwerking die leidt tot kostenbesparing onder voorwaarden moeten toestaan. Het General Agreement for Tariffs and Trade, waaraan Curaçao sinds 1995 is gebonden, biedt naar mijn mening deze mogelijkheid.

Het overgaan tot de invoering van mededingingswetgeving in Curaçao, met daarin opgenomen een kartelverbod, kan naar mijn mening bevorderlijk zijn voor de welvaart in ons land. Daarbij dient naast het belang van de consumenten ook rekening te worden gehouden met de belangen van de producenten en de gemeenschap met name inzake de werkgelegenheid.

Tot besluit val ik terug op het levensmiddel brood. Het, in toekomstige mededingingswetgeving, toestaan van het gezamenlijk inkopen van - onder meer - meel door bakkers kan leiden tot goedkoper brood. Deze kartelvorm dient echter alleen te worden toegestaan indien het kostenvoordeel wordt gedeeld tussen de consument en de producent!

Glenn C. Rellum is als advocaat en fiscalist verbonden aan SMS Attorneys at Law.

Mens & Werk

'Hokjesgeest'

Iedere dag opnieuw verdelen we alles in hokjes. Een cirkel moet rond zijn, 1 + 1 moet 2 zijn en kleren koop je in een kledingzaak. Voor alles hebben we een vakje, een categorie en gradaties, maar hoe het werkte wist men nog niet. Het heeft blijkbaar met de werking van de hersenen te maken. Nieuw onderzoek van de Harvard Medical School heeft enkele jaren geleden een gebied in de hersenen gevonden waar de hokjesgeest aan het werk is. Men weet nu welke gebieden verantwoordelijk zijn voor het categoriseren, maar daarmee houdt het niet op. De hersenstreken zijn onderling verbonden en nu is het nog kwestie van herleiden wat ieder individueel deel doet.

Tekst: Judice Ledeboer

Het verdelen in hokjes noemen we 'hokjesgeest' en dat betekent dat mensen de neiging hebben om medemensen en/of bepaalde voorwerpen in te delen in een categorie. Men gaat er vervolgens vanuit dat de hebbelijkheden (en onhebbelijkheden) van de categorie ook van toepassing zijn op alle mensen van die categorie. Men veronderstelt dat iemand die in een bepaald 'hokje' zit, niet de overstap kan maken naar gedrag of vaardigheden die in een ander 'hokje' thuishoren.
Hokjesgeest doet zich voor in allerlei verschillende aspecten van de samenleving zoals religie, kunst en politiek. 'Jij stemt voor partij A, dus jij denkt...' en 'jij bent katholiek, dus moet jij iedere zondag naar de kerk'. En 'jij bent een generatie y-persoon, dus jij wilt vrijheid'.

De afgelopen jaren hoort men veel over termen als babyboomers (generatie geboren direct na de Tweede Wereldoorlog en de 15 jaar daarna), de generatie x (generatie na de babyboomers van 1961-1981) en de generatie y, de generatie die nu rond de dertig is. Al deze groepen mensen zijn in een hokje geplaatst omdat ze in een bepaalde periode geboren zijn. Mensen die zich hier niet mee bezighouden vragen zich verbaasd af waar men het over heeft, maar in de wereld van de psychologie, opvoeding, scholing en educatie en personeelsmanagement worden deze termen volop gebruikt om beleid te maken en om mensen aan te nemen en te ontwikkelen.
We gaan eens kijken naar de generatie y, waar thans veel over gesproken en geschreven wordt, omdat zij de generatie is die de nabije toekomst van de maatschappij gaat bepalen. Zij worden de toekomstige leiders en managers. Ze zijn net afgestudeerd, zitten in hun eerste banen en ze zijn volop bezig met hun planning voor de toekomst.
Volgens 'kenners' is deze generatie gehecht aan vrijheid en de mogelijkheid tot zelfontplooiing. Ze willen tegelijkertijd verbondenheid en een zinvolle bijdrage leveren aan de maatschappij. Er is verondersteld dat deze generatie wars is van bestaande structuren, omdat persoonlijke vrijheid en groei voorop staan, maar dit beeld blijkt niet voor alle werkzoekenden van deze generatie y op te gaan. Naar voren is gekomen dat er grote verschillen zijn in deze groep. Bijna een kwart van de generatie y-personen heeft juist behoefte aan structuur en vastigheid.
En nu komen we bij de hokjesgeest, want men mag niet generaliseren over generaties. De drijfveren van het individu kunnen wel eens geheel anders zijn dan men heeft verondersteld, omdat die persoon een generatie y-persoon is. Door deze manier van denken ontstaan er problemen bij sollicitaties en op het werk, want het bedrijf denkt dat zijn medewerkers van rond de 30 jaar juist veel vrijheid willen hebben en dat het bedrijf hen een plezier doet met veel vrijheid en flexibiliteit, terwijl de werknemer eigenlijk behoefte heeft aan duidelijkheid en structuur. Dit betekent dat er meer gekeken moet worden naar de behoefte van het individu en dat niemand in een hokje gestopt kan worden. Ieder mens heeft zijn eigen motivatie waarom hij iets doet en waarom hij iets wil.
Voor bedrijven is het dan ook belangrijk om niet alleen naar intelligentie, studie, CV, ervaring en aanwezige competenties te kijken, maar ook naar de drijfveren van de werknemer. Deze moeten natuurlijk aansluiten bij de functie en bedrijfscultuur.

Het individueel benaderen van de mensen die werk zoeken of reeds ergens werken is natuurlijk sowieso belangrijk, want ieder mens is anders. En men moet toch ook nog wel blijven kijken naar de verschillende leeftijdsgroepen die er bij de bedrijven werken, want men heeft altijd te maken met werknemers van jong tot oud, van 18 tot 65 jaar en de behoeften en motivatie van een jonge werknemer liggen vanzelfsprekend anders dan van iemand die tegen zijn pensionering aan zit. Dit maakt het personeelsbeleid juist zo interessant. Men kan niet alle medewerkers op dezelfde wijze benaderen en behandelen. Tijdens functioneringsgesprekken kan de leidinggevende of personeelsmanager erachter te komen wat iemands drijfveren zijn. Informatie over de drijfveren van het individu biedt altijd meer houvast dan er zomaar vanuit te gaan of hij een babyboomer is, een generatie x- of een generatie y- persoon. Er wordt zelfs al gesproken over generatie Einstein, maar deze generatie zal nog geboren moeten worden.

Over management

Over organiseren, ondernemen, managen en leidinggeven

Total Quality Management

In de laatste aflevering verlieten we het werkterrein van dr. Deming en daar valt alleen nog aan toe te voegen dat Demings methode tot groot succes leidde.

Tekst: Jan de Ruijter

1. In Amerika waar hij door middel van kwaliteitsstandaarden en precisievervaardiging van oorlogsmaterieel een enorme rol had bij Amerika's overwinning in de Tweede Wereldoorlog.
2. Bij de heropbouw van de Japanse economie na deze oorlog, waardoor bedrijven zoals Toyota, Sony en Panasonic opbloeiden tot internationaal dominante marktleiders.
3. In Amerika in de jaren 80 met managementen kwaliteitsimplementatie in grote bedrijven zoals Ford Motor Co., Marshall Industries, Xerox, Hewlett-Packard en Proctor & Gamble.

Daarmee is hij volgens velen de beste management- en kwaliteitsexpert aller tijden. Demings contributies aan het welzijn van de wereld zijn gerangschikt onder de negen keerpunten in de wereldgeschiedenis, samen met de missie van apostel Paulus, de ontdekking van Amerika door Columbus en Napoleons verovering van Europa. Zeer terecht wordt hij dan ook wel de Einstein van kwaliteit en management genoemd!
Voor zijn succes in Amerika werd de weg geopend door Tom Peters, die in 1982 iedereen goed opschudde met zijn boek 'In Search of Excellence' waarmee hij managers en leiders over de hele wereld inspireerde. Met collega-schrijver Bob Waterman ondernam hij een speurtocht naar de kenmerken van excellente ondernemingen en beschreef waarom sommige bedrijven het zo veel beter doen dan hun concurrenten. Hun conclusie is dat succesvolle bedrijven zoals bijvoorbeeld Disney Productions, Levi's en Delta Airlines de volgende acht karakteristieken gemeen hebben:

1. Ze zijn actiegericht, 'they get things done'. Ze doen niet mee aan de mode van lange rapporten. Management is actief op de werkvloer en beoefent snelle, informele communicatie. Men past zich snel aan op marktveranderingen en ze gaan altijd mee met de tijd. Ze experimenteren graag met nieuwe ideeën, prefereren een snelle test van een prototype boven lange marktstudies, werken veel met wisselende ad hoc werkgroepen met maximaal tien vrijwilligers. Schriftelijke communicatie is beperkt tot memo's van één pagina. De bedrijfsorganisatie is simpel, de staf is klein, de bedrijfssystemen zijn eenvoudig, dag- en maandverslagen kort en men vermijdt administratieve rompslomp. De actiedoelen zijn kort en duidelijk en zonder de gebruikelijke grote hoeveelheid financiële doelen. De sfeer is entrepreneurial, do-it, try-it, fix-it.

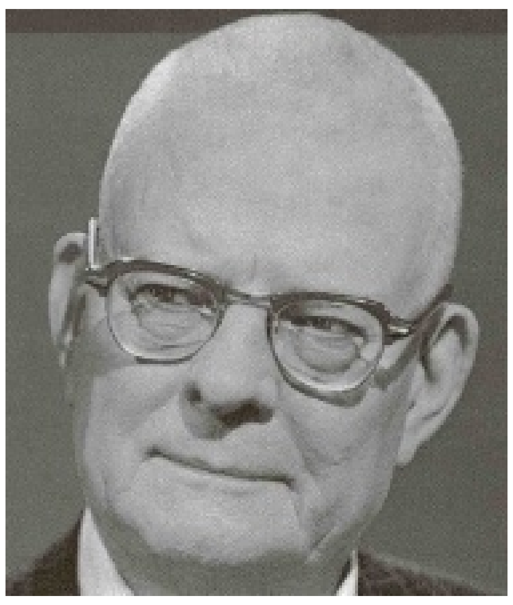

W. Edwards Deming

2. Ze zijn klantgericht, de klant is koning. Alle goede ondernemingen zien zichzelf als een service business, ze leveren diensten aan iemand. Die klantgerichtheid is een mentaliteitskwestie, een mentaliteit die je door het hele bedrijf moet aantreffen. Iedereen moet daar merkbaar van bezield zijn. Klanten gaan altijd voor papierwerk. Net als kwaliteit, betrouwbaarheid en service, moet het een obsessie zijn die overal voelbaar is. Snelle en adequate service is een kenmerk net zoals het luisteren naar de wensen van de klant. Topmanagement is zichtbaar en onderhoudt continu contact met klanten. Om aan alle klantenwensen te voldoen, munten ze uit in marketing-op-maat. Voor de klant kan alles. Hun verkopers zijn bovenal probleemoplossers voor de klant en hun bedrijven innoveren in antwoord op de behoeften van de klant. Klantgerichtheid is de stuwende kracht van de succesvolle onderneming.

3. Ze bevorderen autonomie en ondernemerschap. Ze geven autonomie aan divisies, afdelingen, secties en posities, dat wil zeggen verantwoordelijkheid en bevoegdheid en het stimuleren van een ondernemersgeest bij alle medewerkers, 'ieder van ons is het bedrijf'. Men stimuleert alle medewerkers te innoveren en nieuwe ideeën te ontwikkelen in het bewustzijn dat medewerkers kunnen en willen bijdragen. De werksfeer en de bedrijfsstructuur is daarop ingesteld, vanaf informele communicatie tot afdelingen zonder de traditionele grenzen of hokjesmentaliteit.
4. Ze erkennen dat bovenal mensen van meerwaarde zijn voor succes dan de waarde en schoonheid van hun bedrijfsgebouwen of andere bezittingen. Voor alles wordt het succes van de onderneming bepaald door de inzet van mensen en hun bekwaamheid. Ze behandelen hun medewerkers als volwassenen, als partners, die bekwaam zijn om te participeren en bij te dragen aan het succes van de onderneming. Het beleefd en netjes zijn tegen de klant wordt uitgebreid tot beleefdheid en netjes zijn tegen iedereen, klant en medewerker. Beleefdheid wordt de medewerkers net zolang voorgehouden totdat het als iets vanzelfsprekends tot de dagelijkse bedrijfscultuur behoort. De prestaties van medewerkers worden gemeten zodat mensen weten waar ze staan en mensen die goed presteren worden navenant beloond. Talent en inzet van mensen wordt hoger gewaardeerd dan diensttijd op zich.

5. Management is hands-on en wordt door sterke waarden gedreven. Fundamentele waarden zoals het altijd produceren en leveren van kwaliteit inspireren mensen meer dan een opsomming van financiële doelen. Tot die waarden behoort vooral de belangrijkheid van en het respect voor elk individueel mens, het geloof in kwaliteit, betrouwbaarheid en service, het belang van het bedrijf om de beste te willen zijn en het belang van de economische groei van het bedrijf. Het delen en uitdragen van deze waarden is een van de belangrijke taken van de 'hands-on' manager, die dit persoonlijk en direct uitdraagt binnen de organisatie. Bij niet succesvolle bedrijven ontbreekt het vaak aan zulke gedeelde en gemeenschappelijke waarden waardoor men vaak geen enkel enthousiasme waarneemt.

(Wordt vervolgd)

Jan G. de Ruijter is gevestigd op Aruba als bedrijfsconsultant. Reacties: j.deruijter@yahoo.com

10 jaar Building Depot:

‘Kansen creëren en benutten’

Curaçao kent een aantal warenhuizen en één daarvan is het alom bekende Building Depot. Deze ‘shopping experience’ zit momenteel in de laatste fase van een grote renovatie die wordt afgerond op 10 oktober 2011. Een welbekende datum op het eiland. Maar het blijkt tevens de jubileumdag voor het 10-jarig bestaan van het bedrijf. Reden dus voor een feestje en om een kijkje te nemen in het veranderde geheel.

Tekst: Marja Berk Foto’s: Ken Wong

Peter Luiten

Roderick Lucia

Het management bestaat uit Roderick Lucia en Peter Luiten, twee bevlogen mannen die met keihard werken, brainstormen en knarsetanden maar één doel voor ogen hebben: de ‘Best Shopping Experience’ van het eiland worden. Is dat bereikt? Waarom hadden zij deze missie en hoe is het allemaal gestart?

“Het is begonnen met Rodney Lucia, de vader van Roderick”, vertelt Luiten. “Building Depot is in 1977 ontstaan uit de fabriek Curaçao Wire Products, productiebedrijf van bouwmaterialen. Men produceerde betonmatten, spijkers en afrasteringsgaas. Toen in 1999 ten gevolge van globalisering de marktbescherming op Curaçao wegviel en onze belangrijkste klant direct zelf ging importeren, werd het voor Rodney Lucia, als directeur-eigenaar, een absolute noodzaak om snel nieuwe bedrijfsactiviteiten te zoeken.” Dat bleek uitstekend te lukken en al snel vond uitbreiding plaats. Het resulteerde in 2001 in de overname van de 7-7 General Store, inclusief zijn werknemers. Het was de buurman: een retailer op het gebied van huishoudelijke artikelen. Het gebouw werd in eerste instantie door een investeerder aangekocht met de verplichting het na 10 jaar weer aan Building Depot terug te verkopen. En zo geschiedde.

Nu, exact 10 jaar later, staan we oog in oog met een store die de term warenhuis eigenlijk is ontgroeid. Roderick Lucia zegt: “Ja, we zitten in de laatste fase van de renovatie. We wilden per se op 10 oktober afronden. Het is ook de dag dat we het 10-jarig bestaan vieren.”

Die afronding van de renovatie komt dus op een mooi moment. Maar bij navraag blijkt de echte reden van deze enorme verandering een samenloop van omstandigheden te zijn. De heren gaan er eens goed voor zitten. “Destijds werd ons door retaildeskundigen uit onder meer de Verenigde Staten, aangeraden ons te richten op de female shopper. Toen we die buurman overnamen, zagen we mogelijkheden de ‘decisionmaker’ van het gezin binnen te halen: de vrouw des huizes. Via hardware naar huishoudelijke artikelen. Zo ontstond de Biggest Home Improvement Store.”

Luiten en Lucia samen in de winkel.

Het bleek een gouden greep. Maar wat waren nu die omstandigheden? “Nou kijk”, legt Lucia uit. “Soms zoek je een rustmoment voor je organisatie. Maar de markt is nu erg onrustig waarbij vooral de bouwmarkt onder druk staat. Kooyman kwam dan ook met de mededeling dat men een grote renovatie zou gaan opstarten, waarbij de hardware drie keer zo groot werd. In een groeiende markt zou zo’n beslissing van weinig invloed zijn op je eigen verkoop. Maar in een krimpende markt is het risico groot dat je marktaandeel verliest door niets te doen. Dat was natuurlijk geen optie. We hebben de koppen bij elkaar gestoken en zijn gaan brainstormen. We moesten wel!”

Luiten vult aan: “Tijdens die brainstorm over de hardware-afdeling gebeurde er iets grappigs dat grote gevolgen kreeg. De directeur van Leen Bakker liep binnen, in zijn korte broek. “Rick, ben je klaar? Wanneer gaan we vissen, want ik heb maar 1 week vakantie.” Luiten dacht bliksemsnel na en maakte van de gelegenheid gebruik. “Freek... we zijn bijna klaar, maar zou jij met jouw ervaring eens door de store kunnen lopen en een mening willen geven over onze hardware?”

Freek stemt in, loopt de deur weer uit en de vergadering gaat verder. Alle opties om de hardware-afdeling te verbeteren werden bekeken. “Het werd een kwelling”, aldus Luiten, “er kwam geen spectaculair voorstel op tafel. Ja, wel wat tips, maar ach...” Tegen het einde van de vergadering komt Freek weer binnen met de droge mededeling dat de hardware-afdeling een 8 verdient. “Ik was niet alleen verbaasd, maar ook teleurgesteld”, lacht Luiten. “Er viel dus niet veel te verbeteren.”

Maar Freek was nog niet uitgesproken. Hij gaf zijn ongezouten mening over de huishoudelijke afdelingen, waar Roderick en Peter nu juist redelijk tevreden over waren. “Het lijkt wel of de tijd hier 10 jaar stil heeft gestaan!” En daar konden ze het mee doen.

De heren waren vergeten aan de huishoudelijke kant te denken. Dachten intern nog dat huishoudelijk en hardware twee aparte bedrijven waren. Weliswaar onder 1 dak, maar toch. De huishoudelijke afdeling bleek een onderschoven kindje, dat meer aandacht verdiende. Als door de bliksem getroffen werd het roer omgegooid. Het resulteerde in deze enorme verbouwing.

Zowel Lucia als Luiten is zeer tevreden over de onderlinge samenwerking. Die is bewerkstelligd door hun coach: Rodney Lucia, Rodericks vader. “Een professioneel klankbord voor ons beiden”, aldus Roderick, “en een integer zakenman. Hij liet ons zien dat eerlijk zakendoen het langst duurt. Geen posepas! Gaf advies, leende een luisterend oor aan iedereen. Raadde nooit iets af maar liet ons de andere kant van de medaille zien, waardoor je aan het denken werd gezet. Hij was erg down to earth en hing niet aan uiterlijkheden, dat vond hij overdreven.”

Last van enig cultuurverschil? “Nee”, antwoordt Luiten zeer beslist, “maar ik heb wel dingen moeten leren. Als ik in het begin iets zei wat maar enigszins op commentaar leek, ontstond er een soort van paniekerige reactie bij die persoon. Dat wilde ik natuurlijk niet. Dus ben ik eens bij mezelf te rade gegaan en kwam tot de conclusie dat ik mijn autoritaire kant moest laten varen. Kijk, als je organisatie groeit, heb je mensen nodig die zelfstandig willen meedenken. Die zich verantwoordelijk willen voelen. Maar dan moet je ze wel de kans geven. In plaats van instructie te geven, ben ik gegroeid naar het delegeren. Een andere structuur. Dat heeft werkelijk niets met cultuurverschil te maken, maar alles met je eigen insteek en de manier waarop je dingen communiceert. Een wereld van verschil.”

Wat is de toekomst van Building Depot? De mening van beide heren is duidelijk: “We hebben jarenlang gehold en gejakkerd. Het ene idee volgde op het andere. Maar op enig moment moet je dat even kunnen loslaten, anders verzand je in subjectiviteit. Bovendien moet je ook eens kunnen genieten van wat er is bereikt.” Dat hollen en jakkeren had soms zijn weerslag op het personeel en de afdelingsmanagers. Het één was nog niet voltooid of het andere diende zich alweer aan. Dat veroorzaakte bij iedereen onrust. Op dit moment is er bij Building Depot een moment van beschouwing aangebroken. Zo krijgt iedereen de ruimte om even bij te komen en te wennen aan de nieuwe situatie. “Want vergis je niet, er is heel veel van onze medewerkers gevergd. Zonder hun inzet was onze groei niet mogelijk geweest. Maar we blijven onze kansen natuurlijk wel creëren en benutten. Uitbreiding op wat langere termijn, is dus niet onmogelijk. Het blijft echter onze grootste prioriteit om de consument zo goed mogelijk te blijven bedienen.”

Rodney Lucia is drie jaar geleden overleden, maar zijn filosofie loopt nog steeds als een rode draad door het bedrijf. Zijn gedachtegoed blijft bewaard, is op papier gezet en zal ook in de toekomst blijven doorwerken. Zoon Roderick Lucia en Peter Luiten zijn trots op deze bedrijfsfilosofie, die nog steeds nagalmt:

“Uitgaande van de integriteit en loyaliteit van onze mensen willen we blijven groeien, zowel ten bate van onze aandeelhouders en werknemers, als voor het welzijn van de maatschappij waarin we leven en werken.”

Waarvan akte.

MKB

Innovatie door samenwerking

Ondernemen is kansen zien en grijpen. Samenwerken met collega-ondernemers is een manier om de kansen die zich voordoen te benutten. In deze column bespreekt Bertine Vermeer, innovatie-adviseur bij InnovatieCentrum Curaçao welke voordelen samenwerking voor uw onderneming kan bieden.

Tekst: Bertine Vermeer

Horizontale en verticale samenwerking

Samenwerking tussen ondernemers kan worden onderverdeeld in horizontale en verticale samenwerking. Verticale samenwerking vindt plaats tussen ondernemers uit verschillende bedrijfssectoren, bijvoorbeeld tussen toeleveranciers, producenten, distributeurs en de detailhandel. In veel gevallen vindt een dergelijke samenwerking min of meer noodgedwongen plaats.

Horizontale samenwerking vindt plaats tussen bedrijven die een gelijksoortige marktpositie innemen en ligt vaak minder voor de hand liggend, vooral als het om samenwerking met een concurrent gaat. Maar juist deze vorm van bewust gekozen samenwerking biedt interessante kansen voor innovatie.

Samenwerking tussen of binnen bedrijfssectoren

Horizontale samenwerking kan weer worden onderverdeeld in samenwerking tussen bedrijven binnen een bedrijfssector en samenwerking tussen bedrijven in verschillende bedrijfssectoren.

Bij horizontale samenwerking tussen bedrijven in verschillende bedrijfssectoren kunnen verschillende niet-concurrerende diensten samen als gezamenlijke dienst worden aangeboden.

Een goed voorbeeld is de samenwerking tussen WaraWara GPS en de autoverhuurbedrijven op Curaçao. De GPS-systemen, voorzien van een door WaraWara GPS ontwikkelde wegenkaart, worden verkocht aan de autoverhuurbedrijven, die deze extra feature van hun service op een lucratieve manier kunnen doorberekenen naar hun klanten. Het zelf verhuren van de GPS-systemen zou voor WaraWara GPS een kostbare en tijdrovende organisatie op zich betekenen. Daarentegen is het voor de autoverhuurbedrijven een kleine moeite. Het voordeel voor WaraWara GPS is dat zij zich zo kunnen richten op waar zij vooral goed in zijn: het verder ontwikkelen van een gedetailleerde wegenkaart van Curaçao.

Een ander voorbeeld is de samenwerking tussen duikscholen, hotels, bars en restaurants. Deze zijn vaak dicht bij elkaar gevestigd, adverteren vaak samen en maken gebruik van elkaars faciliteiten.

Op deze manier bieden ze gezamenlijk een voor de consument interessante diversiteit aan diensten, ze kunnen hun gezamenlijke doelgroep effectiever bereiken en door het gemeenschappelijk gebruik van promotiemiddelen en faciliteiten besparen ze in hun bedrijfskosten.

Bovengenoemde samenwerkingsverbanden zijn voor alle partijen voordelig. Er is sprake van een win-win situatie en de afzonderlijke bedrijven staan voor de consument duidelijk los van elkaar. Hierdoor is het risico op imagoschade door slechte prestaties van een samenwerkingspartner gering. Echter, als de scheiding tussen de afzonderlijk geleverde diensten of producten minder herkenbaar is voor de consument - denk aan een autodealer die samenwerkt met een automonteur - dan is het risico op imagoschade door slechte prestaties van een partner veel groter. Vanuit dat oogpunt is het belangrijk om altijd je eigen identiteit te behouden en uit te dragen.

Bij horizontale samenwerking tussen bedrijven binnen een bedrijfssector leveren samenwerkingspartners een vergelijkbare dienst of een vergelijkbaar product. In zekere zin zijn ze daardoor concurrenten van elkaar, want zelfs al richten ze zich op verschillende doelgroepen of hebben ze verschillende specialisaties, vaak is er toch sprake van enige overlap. De reden waarom bedrijven een dergelijke samenwerking aangaan, is meestal omdat het vanwege een (tijdelijk) gebrek aan capaciteit, of een gebrek aan specialisatie op een bepaald vakgebied, effectiever is om samen te werken. Zo wordt bij adviesbureaus regelmatig met specialisten samengewerkt om op die manier een hoge kwaliteitsservice aan te bieden die optimaal aansluit op de vraag.

Soms zijn gemeenschappelijke doelen beter haalbaar wanneer kosten worden gedeeld. Een voorbeeld is de samenwerking tussen de meubelmakers Woodzz design en Bastiana custom design (voorheen Robusto). Hun doel was een timmerfabriek langs een drukke weg. Doordat ze de huurkosten delen is dit doel haalbaar geworden. Omdat hun doelgroep deels bestaat uit voorbijgangers die spontaan binnen komen lopen, is het belangrijk dat er altijd iemand aanwezig is. Dat ze samen op deze locatie op werken, maakt dit een stuk gemakkelijker. Verder moeten de meubelmakers regelmatig zware meubels tillen, hetgeen met z’n tweeën ook een stuk gemakkelijker gaat.

Een samenwerkingsverband waarbij overlap bestaat tussen product, dienst en/of doelgroep kan voordelig zijn, maar dient wel zorgvuldig te worden overwogen. Er moet onder meer rekening worden gehouden met de volgende criteria:

- De ondernemers en hun bedrijven moeten qua kwaliteitsniveau min of meer gelijkwaardig zijn;
- Niet teveel overlap tussen producten, diensten en doelgroep;
- Voldoende vertrouwen in elkaar en elkaars capaciteiten;
- Bedrijven moeten ook qua imago op elkaar aansluiten.

Samenwerking kan dus zeer effectief zijn als partijen een aanvulling op elkaars onderneming vormen. Maar zeker wanneer er overlap bestaat tussen doelgroep en diensten is het verstandig om zorgvuldig te werk te gaan en goede afspraken te maken over de taak- en rolverdeling binnen het samenwerkingsverband.

Wilt u meer weten over deze column, over onze service en diensten, of een afspraak maken voor een kennismakingsgesprek? Dan kunt u contact opnemen met het InnovatieCentrum Curaçao, via bvermeer@icc.an of (+599 9) 737-1360 of bezoek onze vernieuwe website www.icc.an.

InnovatieCentrum Curaçao

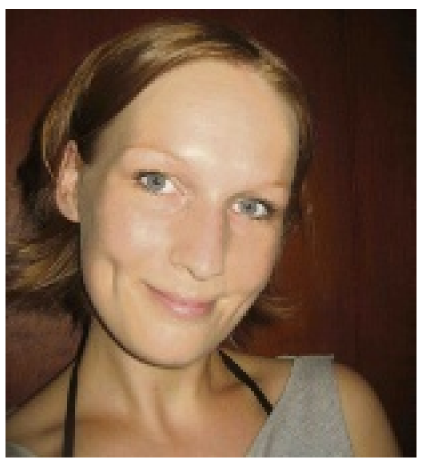

Bertine Vermeer is adviseur bij ICC en gespecialiseerd in innovatie.

'Bigi Pan':

Tot je nek in de natuur

Eenmaal aangekomen bij het grote meer zien we dode bomen uit het water steken, een half verdronken land met surrealistische stammen zonder voet en zonder kruin. Uitgebleekte witte stronken weerspiegelen in hun volle lengte in het strakke wateroppervlak. Onze gids wijst al weer naar boven en noemt de grote gier, de moerasarend en de krabarend. Als we zonder motor een klein stukje verder drijven zien we op een eiland een kleine kolonie felrood gekleurde rode ibissen. Vissen springen soms metershoog uit het water. In het midden van het grote meer staan kale houten huisjes op palen. Wat een idyllisch en uniek gezicht!

Tekst: Marius Bremmer Foto's: J. Boonstra

Soms kleuren ibissen de lucht roze.

Een tripje naar Suriname is steeds meer in trek. Vliegen is door de toegenomen concurrentie niet meer zo duur en eenmaal in Suriname is het leven aangenaam goedkoop. Paramaribo kent een rijk uitgaansleven met voor elk wat wils en de monumentale binnenstad alleen al is de moeite waard. Met trips naar de binnenlanden verdienen touroperators goudgeld, maar helaas slaan de meeste toeristen de noordelijke kuststrook over. Toch is het natuurreservaat Bigi Pan een echte aanrader voor wie geen malariarisico wil lopen, en toch tot zijn nek de natuur in wil. Bigi Pan, 'het grote meer' op zijn Surinaams, ligt in het uiterste noordwesten van Suriname bij Nieuw-Nickerie, de tweede stad van het land. Dat is maar ongeveer drie uur rijden van Paramaribo. In Paramaribo zelf of eenmaal in Nieuw-Nickerie zijn er volop dagtochtjes met gids te boeken of trips inclusief overnachting.

Brak water

Het natuurgebied grenst aan de Atlantische Oceaan en is een 'Bijzonder Beheersgebied', zoals de Surinamers een natuurreservaat noemen. Het is een 'estuarium', een trechtervormige riviermond waar zoet rivierwater en zout zeewater zich vermengen. In Suriname heet zo'n moerasgebied een zwamp. Bigi Pan is ongeveer 130.000 hectare groot, de helft bestaat uit water. Van het landoppervlak is ongeveer 15.000 hectare ingepolderd voor de verbouw van rijst en het bedrijven van veeteelt. In het midden bevindt zich dus dat grote meer: de Bigi Pan waar het gebied naar is vernoemd. Het water is daar zoals gezegd brak: half zout, half zoet. Er zijn om precies te zijn open pannen, gras- en rietzwampen en zwampbossen.

Bigi Pan staat bekend om zijn veelheid aan vogels. Miljoenen vogels strijken er rond de jaarwisseling vanuit Canada en de Verenigde Staten neer om er te overwinteren. Er broeden meer dan 120 soorten, zoals allerlei soorten reigers, de zeldzame rode ibis, de lepelbek, de witte 'weti sabaku' en de blauwe 'blaw sabaku', de visarend en de stern. Van de zeven aasgieren die Zuid-Amerika kent komen er maar liefst vijf in Suriname voor! Het voedselrijke water in de mangrovebossen en de moerasgebieden is voor de vogels hun levensbron. Krabben, kwikwi's, snoeken, garnalen en tilapia's bevolken er het modderige water. De kans is vrij groot dat je een kaaiman tegenkomt. Natuurliefhebbers kunnen dus hun hart ophalen in Bigi Pan!

Kenneth gaat uit vissen en is al na een uurtje terug met heerlijk verse tilapia.

Overtoom

Met onze Javaanse gids Kenneth varen we in een korjaal over de Nickerierivier via een zijkreek naar Bigi Pan. De boot met buitenboordmotor moet over een duin getrokken worden, want Bigi Pan ligt hoger dan het aangrenzende land. Om in het natuurreservaat te komen moet we letterlijk in ander vaarwater komen. Het wordt hard werken, al is er een houten 'overtoom' aangelegd: een sleephelling waar boten gemakkelijker omhoog getrokken kunnen worden. We moeten de boot over rollen links en rechts van de kiel naar boven trekken. De 'rollen' zijn gewoon stukjes buis om een iets kleinere buis.

Een bord langs de kant vermeldt dat De Surinaamse Bank (DSB) deze sleephelling bij haar 140-jarig bestaan gedoneerd heeft. Wat een prachtige vervanging voor een sluis, die normaal gesproken schepen schut van een hoger naar een lager waterpeil, of omgekeerd. Onze zware inspanningen - waarbij een teenslipper in de modder verdwijnt - worden beloond, als we daarna over het ruim acht kilometer lange Jamaerkanaal naar het grote meer varen. Bossen overschaduwen het smalle kanaal, langs de kanten luchtwortels van de parwaboom. Kenneth noemt ons de namen van voorbijvliegende vogels zoals de blauwe reiger en de zilverreiger, de dikkop, maar vooral de grote en de kleine ani zijn namen die we Kenneth veel van achter uit het bootje horen noemen. De ani's vliegen vlak over onze hoofden. Wat een prachtige libellen en wat een mooie vlinders zie je hier! Langs de kant horen we een zachte plons: een kaaiman verdwijnt langzaam onder water.

Houten huisjes

Wat we nu te zien krijgen in dit half verdronken land is dus een zwampbos! Uitgebleekte witte stronken weerspiegelen in hun volle lengte in het strakblauwe water. Kenneth wijst al weer naar boven en noemt de grote gier, de moerasarend en de krabarend. Als we zonder motor een klein stukje verder drijven, zien we op een eiland een kleine kolonie felrood gekleurde rode ibissen. In het midden van het grote meer staan kale houten huisjes op palen. Wat een idyllisch en uniek gezicht! In het ene huisje wonen vissers, in het andere kunnen toeristen overnachten. Aan de wanden hangen we onze hangmat op. Kenneth gaat uit vissen en is al na een uurtje terug met heerlijk verse tilapia. In een meegebrachte pan gooit hij een fles olie leeg en niet veel later zitten we op de veranda te smullen van de meest verse vis die we ooit hebben gehad!

Aan de horizon stapelen donkere wolken zich op en al snel barst er een donderende plensbui los, die de afwisseling van oorverdovende stilte en de geluiden van de vele vogels overstemt. Soms kleuren rode ibissen de lucht roze!

Stropers

Ons programma was helaas te vol, maar blijf als het even kan op zijn minst één nachtje slapen in het huisje aan het meer. Het is gewoon genieten van de eenzaamheid op het meer. Zwem in het warme water, vang vis en leer ze op Surinaamse wijze te bereiden. Maar geniet vooral van de natuur, de weidsheid van het meer, de prachtige luchten, de geluiden van de vele vogels in de lucht.

Het wordt hard werken, al is er een houten overtoom aangelegd: een sleephelling waar boten gemakkelijker omhoog getrokken kunnen worden.

In het beschermde reservaat wordt helaas volop gestroopt, het gebied is gewoon te groot om effectief te beschermen. Surinamers eten kaaiman als waterkip en leguanen als boomkip. Ook de uiterst zeldzame rode ibis wordt geschoten om daarna gemarineerd aan het spit te worden geregen. Natuurbescherming is in Suriname weliswaar in opkomst, maar waar armoede heerst, worden regels nou eenmaal gemakkelijk overtreden. Om de wet te handhaven heeft het ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen zegge en schrijve voor heel Bigi Pan drie jachtopzieners aangesteld, die slechts de beschikking hebben over elk een bootje zonder motor. We zijn intussen al een paar stropers tegengekomen die net als wij ook allemaal een buitenboordmotor hebben. Kenneth verzucht: "Geloof me, iedereen doet in dit land wat hij zelf wil."

De grote ani.

Wat we nu te zien krijgen in dit half verdronken land is dus een zwampbos!